

વિનોદ વાટિકા.

લેખક તથા પ્રકાશક.

હરિશંકર દલધારામ ત્રિવેદી, વાવવાળા.

હેડ માસ્ટર, વારાસી નિવાળ,

મુ. વાવ, પાલનપુર એજન્સી.

આટલિ ૬ થી

પ્રત ૧૦૦૦

નં. ૧૯૨૫

આ પુસ્તકના ગર્વ હક લેખકે સ્વાધીન સંપાદિત છે)

કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીગણિત વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૨૫૬ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ વિનોદ પાટિડા

વિષય ૬-૨

વિનોદ વાટિકા.

લેખક તથા પ્રકાશક.

હરિશંકર દલછારામ ત્રિવેદી, વાવવાળા.

હેડ માસ્ટર, વારાહી નિશાળ,

મુ. વાવ, પાલનપુર એજન્સિ.

— ❦ —

આવૃત્તિ ૧ લી

પ્રત ૧૦૦૦

સને ૧૯૨૫

— ❦ —

(આ પુસ્તકના સર્વ હક લેખકે સ્વાધીન રાખેલા છે)

— ❦ —

કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ સંગ્રહ
૧૨૨૪૬

અમદાવાદ—સલાપોસરોડ
શ્રી “ડાયમંડ બુક્સિસ” પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં
પરીખ દેવીદાસ બ્રહ્મભાઈ દ્વારા

सर्वे सन्निव्राने
समर्पण.

પ્રસ્તાવના.

માન્ય શિરસ્તો છે કે દરેક પુસ્તકને થોડી પ્રસ્તાવના તો જોઈએ પુસ્તક રૂપી નાટ્યસંકલનાનો પ્રસ્તાવના જાણે સૂત્રધાર છે. પરંતુ મને તો આ વિનોદવાદિકા સન્નિત્રાના કરકમલમા મૂકતા તેના અંગે એટલું જ કહેવાની જરૂર જણાય છે કે —

હું કેવિદ, કવિ કે કથાકાર એ ત્રિપુટીમાથી એકેનું પદ ભોગવતો નથી, પરંતુ જે રમુજમાસિના આશયથી આ પુસ્તક રચાયું છે એજ આશયથી આ લેખમાળાઓ મારા સન્નિત્રા સમક્ષ રજુ કરું છું

મારી ૧૬ થી ૨૦ વર્ષની અદ્ય અને અનનુભવી વયમા આ પુસ્તક રચાયું છે, જેથી તેમા કવિત્વ ભરી હિદાત ભાવનાઓની આકાંક્ષા સફળ નજ થાય વિનંતિ એજ કે વાચક બધુઓ પોતાને જણાતા દોષપાત્ર ભાગપર અનુમદ રૂપી પટનું આચ્છાદન કરી સારમાઠી થશે

વિનોદપુષ્પ અને સ્તુતિપુષ્પનો વધારે ભાગ મારી ૧૭ વર્ષની ઉંમર પહેલાં રચાયો હોય મનકૃતિ પામતો અત્યાગ્ની સ્થિતિ એ આવેલ છે. નૃગાર પુષ્પનો ઘણો ખરો ભાગ મારા સૌથી છેલ્લા લખાયેલા ગદ્યપદ્ધાત્મક લેખો છે. દરેકમા શુ શુ સુહૃદ છે તે વાચકના સુહૃદ હૃદયો યોગ્યતા પ્રમાણે જોઈ શકશે

મારા બહુ અતરની પ્રીતિ ધરનારની પ્રીતિ આ પુસ્તકપર પણ થશે આ ચોપડી છપાવવામા જે જે પવિત્ર સહૃદૃક્ષ્યો એ જે જે પ્રકારે સહાયતા આપી છે તેમનું પરમેશ્વર સદા અય કરો એવું ખરા શ્રમરથી ચાહું છું

હું હું ત્રિવેદી.

અનુક્રમણિકા.

(૧) વિનોદપુષ્પ.	પૃષ્ઠ.
પ્રકરણ ૧ સૌદર્યનું મંગલન	૧
„ ૨ પ્રીતિની રીતિ	૧૬
„ ૩ વાદાવિવાદ	૨૭
„ ૪ મનોરથસિદ્ધિ	૫૦
„ ૫ કર્મવિપાક	૬૦
(૨) શૃંગારપુષ્પ.	
સ્તુતિ	૭૧
સ્નેહકથન	૭૧
આલિસારિકા	૭૩
અનિલને	૭૭
પવિત્રતા	૭૯
પિયુથી પ્રમગ	૮૬
પ્રિયાવસાન	૮૮
સાહસ	૮૮
પોષિતપતિકા યાને બાળવેશ	૯૩
પ્રિયાને પ્રાર્થના	૯૪
શારદરાશ	૯૫
સ્મરણ (ગદ્ય)	૯૬
પરિવર્તન યાને અદ્ર અસ્તિકાનુ કરુણા શ્રવન (ગદ્ય)	૯૮

પૃષ્ઠ.

બાળવિધવાનો બળાપો. (ગદ્ય)	૧૦૬
બાળવિધવાનું પુનર્લેખ	..	.	૧૦૮
પૃથ્વીચંદ્ર	૧૧૧
પ્રિયાવિરહ	.	..	૧૧૧
વર્ષાના દિવસર દર્શન	૧૧૨
સરિત્સુદરીનું શ્વસુરગમન	.	..	૧૧૫
શારદાવિરહ	.	.	૧૧૭
કુદરતકળા	.	.	૧૧૮
બાલકંડુ	.	.	૧૧૯

(૩) સ્તુતિપુષ્પ . ..

સ્તુતિ	૧૨૧
શ્રીકૃષ્ણનો છંદ	૧૨૧
વિનતિ	૧૨૪
જન્મભાષ્ટમી (ગદ્ય)	૧૨૫
કૃષ્ણસ્તુતિ	૧૨૭
ગસલીલા	૧૨૯
પ્રાર્થના	૧૨૯
હરિહર સ્તુતિ	૧૩૦
વિનતિ	.	.	.	૧૩૧
અ બાણીની ગરબી	૧૩૨
માનવ મંગીતનું મૂળ	.	.	.	૧૩૩
ગરબી ૨ જી	૧૩૬

	પૃષ્ઠ.
શ્રી ધરણીધરજીવેા હૃદ	૧૩૮
ધરણી ધરજીને ચાળ	૧૪૦
” ” ૨ જો	૧૪૧
પ્રેમજી આરતી	૧૪૩
શ્રી સિવજીની આરતી	૧૪૩
શ્રી કૃષ્ણજીની જીખીનું વર્ણન	૧૪૪
સ્તુતિ	૧૪૫
મસ્તની સ્તુતિ	૧૪૬
માયિક જીવાત્માનો પશ્ચાનાપ	૧૪૭

વિનોદ વાટિકા.

પ્રથમ પુષ્પ.

—વિનોદ—

પ્રકરણ ૧ છું. સૌંદર્યનું સ મેલન.
ઢાઢરા

પ્રતિદિન પ્રણમ પ્રેમથી શ્રી પુરુષોત્તમરાય,
આપ દયાથી અનુજની આપ્ત અળગી જાય
શ્રી ચિરિન્નસુત શુણ્નિધિ સમરૂ સિદ્ધિદાત,
દેવદયાળુ દાસના દુખ દહતા દિનરાત
વિધિસુતા રસના વસો અમ અરજી ઉરધાર,
દાસજ તારો દિનનોંશે વિનવે વારવાર

શાફલવિક્રિંડિત.

ચીંચીકાર કરી રહી ચકલીઓ. 'ચારૂલતા કુળમા,
ગાદો સ્નિગ્ધ સુવાસ શો પમરતો પુષ્પો તણા પુળમા,
આછી રમ્ય હિયા સનાય ખનતી દિવ્યાઅરે ખીલતી,
શ્યા તે સમયે તજ સજ રહી વસો નવોદા હતી
આવી ત્યા નજીદી મુખ સ્મિત ભરી નાની બહુ બોલપી,

બાબી નિંદ શુ નાવી તર્ત^૧ નિશીથે જોઈ સંકો ના દશ,
 નીચુ જોઈ રહી સતી શરમથી જોડી વદી તે નદા,
 ક્યામા સરકી જતા પટકુળો બાબી બધા શુ સદા
 આવ્યુ ત્યા રિમતહાસ્ય આસપ^૨ સશીએ કાન્તિ દોરી ખીચતી,
 મુંબી નાની નણુદના અધરને લાભી રસે ઝીલતી,
 ત્યા સામે નિજ દ્વારમા રિમત બર્ચુ જોતા દોઢા નાથને,
 લજ્જાથી રસિકા નણુદ હૃદયે સતાડતી આસ્મને,
 ત્યાગી તે પછી તર્ત તે રમતને હેલો ધરી હંમની,
 રબા મીરમણી જતી જળતરે સાહેલો સંગે ધણી,
 સી લીલા સરકાકડે અવનવી સૌદર્ય સમેલને,
 હા ' હા ' આર્પપ્રદીપિકા રમણીઓ રોયે રસાન દન

(પદવાની પજ્જ પ્રીત ગતમત ભૂલી રે, એ રાગ.)

રમમુમ કરતી નાર હમકે ચાલે છે,
 એનો મદહર જોખન બાર દીલડી લાલે છે,
 સુણી વડીલ અસુરનો નાદ સણુમટ વાળે છે,
 કુળવતી કુળમરજદ પુરણ પાળે છે
 નાનકડી નાચુક નાર શરમ ભરેલી છે,
 એના પતિ હૃદયનો હાર એ અલગેલી છે,
 પતિપરિભ્રમણની ખાસ ઉર અભિલાષે છે,
 નવઉદા રૂંડે અભિસાર રતિરસ ચાખે છે
 હલકી જલકિત હેલ શિર પર ધારે છે,
 કંઈ કટાક્ષથી કુળવેલ કાળજ સારે છે

૧ રાગ-મંડરાવિ • આસ્થ મુજ સશી અદ્ર

જામિની જાલકાલેગ જોખન બહારે છે,
 જોધ લલિત ગતિ મદભેર હસતી હારે છે ૨
 નર દેખી ધરતી લાજ, પટ સકોરી રે,
 એના રૂડા રમણના રાજ, ગુણીયલ ગોરી રે
 પ્રીતધેલી નહાની નાર ચપલ ચકોરી રે,
 શીખી કરવા શુ સુકુમાર ચિતની ચોરી રે ૪
 તસતસતો રતન કચુકે જોખન મદ ધરતો,
 એવો હૈયે હીરામય હાર હેલે મન હરતો,
 કટિ નિતંબધનનો યોગ ઉર આકર્ષે છે,
 અને અંગે અગ અનગ *સુમશર વર્ષે છે ૫
 શશીલેખા શી સુકુમાર રમણી રૂડી છે,
 એવી સુદર કર અતુસાર કચન ચુડી છે,
 કરી પુરણ વ્રત કૌમાર ઉજવ્યા આનદે,
 એથી પ્રકટયુ હર્ષ ભરેલ +ઓગસ મુખચદે ૧
 હુકાળી પિયુની સોડ મૂકી મન મમતી,
 આવેલી વહેલી નાર નવલી મદમતી,
 પગપાનીના દરશન મુગ્ધે નહિ સોધા,
 એને મધુરે સ્મિત વરમંત મુક્તાકુળ મોલા ૭
 મુખ નિરખી મયો નિરતેજ ધન્દુ આકાશે,
 રવિ આવ્યો ધરી નરમાય દરશનની આશે
 ધરી એકજ બેડું શિર, બીજુ કર ઝાલી,
 નિજ ધરથી નાબુક નાર જળ ભરવા આલી ૮
 x x x x

કરી કઠિન તપ બરપુર હિમાયે હાડ મળ્યા,
તેને એ રમણીને ઉર સ્નેહલ સ્થાપન મળ્યા,
પરનારી લપટ લોક, સત જન્મે એવી,
રાખે આશા તે ફેાક અમી વિષમા કેવી ?

૬

x

x

x

x

શિરબારે રમણિક ચાલ જનતી સેજમહી,
જે ધનિક ત્રિયાની માથ સમુળા છેજ નહિ,
એના કસાય કામળ અંત્ર મન હરતા ધરતા,
નવો જળકે જોખન રમ જુગતે જળ બરતા

૧૦

સરખો સાહેલી સાથ શોભે સુખકારી,
સસારે સ્વર્ભાવ દશ્ય નિપજવે નારી
વાતોનો વધતો વેગ હૈયે હરખ ભરી,
સૌ યુવતી પનઘટ તીર, ખોલે ઉર ખરી

૧૧

સુખ દુખની કરતી વાત, સાસુ નણુદીની,
કોઇ પતિ ગુણ સુરતો વિલાસ, કે'ની રસ બીની,
કહેતી નવપતિને નેહ નવ પરણેલીરે,
સ્મિતમદ પુલક કરી દેહ જનતી ઘેલી રે.

૧૨

પતિ સુખનો કહેતી સ્વાદ નાર નવોદા રે,
રહે બાળક દુખની દાદ યુવતી પ્રોઠા રે,
કે' નવલ સગર્ભો નાગ મપ્પીમા શરમાતી,
એજાથી બહુ ચીડાય મનમા મલકાતી

૧૩

• રોમાચ-રવા કલા ચવા તે, ઇમોદીપન ચિર્કે જ. ૮

વિરહીણી બાળ વેશ, પતિ પરદેશે રે, એને ગાણી મમે નવ લેશ, દુબળી કલેશે રે; બળતી કે વિધવા બાળ, દુખમા દૂલી રે, જતી જોઈ ઝરે ચખધાર, એક અટૂલી રે	૧૪
ધમધમ પદ ધરતી જમ, સગવે શેઠાણી, બીજી ગરીબ બિચારી નાર, ઉભી રે નાણી, કરી કે અંગુલી નિર્દેશ, બતાવે બીજી ને, એની મુખમરડી બદલાલ, કહેતી બીજી ને	૧૫
લ પટ લોભાવન હાર નાં શરમ મેલી, ચખચેષ્ટા કરતી જમ હસતી છટકેલી. ધર્મીનું કોપીનાર મુખડે બળતે છે, પતિવ્રતા તણે મુખમદ જોજસ મળકે છે	૧૬

સંકેત

આ સમયે આ નિરખવા બે જણુ તેણે દાર, ઉભેલા ઘેલા સમા અબળેલા સરદાર	૧
એ બે જણુ આ નગરના જ્યારા હતા જુવાન, કેમ અહીં આવ્યા હશે, વર્ણુડું તેનું બ્યાન	૨
x x x	
આ નગરી સાથરપુરી નૈતમ નિરખો વર, રીધ સીધ નવનીધધી, ઝળહળતું ભરપૂર.	૩
વિત્તદાર વસતા વડા, વણીક કરે વેપાર, સૌ કુળરીતિ સાત્યવી નીતિપ મ જનાર.	૪

સુખો નરનારી નણ્યા આતિ ક પતિ ઉર નેહ,	
રીઝી રમતા રાજતા આપ અવાસે એહ	૫
મેળી રનેહી સનજનો સહુ કરતા સુખનાદ,	
વરમે સૌ પર નગરમા સુખ વાદળ વરસાદ	૬
ચોસઝ સરસ યજ્ઞરની મુદર સરખી હાર,	
વચ્ચે જન વિશ્રામનુ ભુવન બલકાદાર	૭
પૂર પાસે પુર શોભીતુ કમલાકર કાસાર,	
પાર્થિવેન્દ્ર પ્રતાપિની વરતે આણુ વિશાળ	૮
આજ સવારે નગરમા બે જણુ જળર જીવાન,	
નુદર બાધો શરીરનો મહા બળીઆ મસ્તાન	૯
વાતો કરતા વાટમા, વિચરે એ બે જન,	
એક ઉચરતો એ સમે, સુણુ શાણુ સનજન	૧૦
આજ અહન નવરાતનો, ગરબા ગોરી ગાય,	
સર તટ પર મધુ સ્વગવતી રમતી રહે ગિઝાય	૧૧
બેવા જાઈએ જુગતથી આપણુ બે જણુ આજ,	
દેખી કરીએ દીલની કંઈ પણુ ઝોલી દાઝ	૧૨
બીજો વળતી બોલીએ 'વારણુ' જેનુ નામ,	
સાબળ રે પીર વાકજી એ નવ આપણુ કામ	૧૩
એમ કહે અવણુ' દિસે, નકદ ગણે નર સર્વ,	
વાઢો વળતી વાકજી, ઉચરે આણી ગર્વ.	૧૪
બંને જણુ બેરી વિના, દુખ પામ્યા હૃદયાર,	
જર હવે આ જાતની, કા કરીએ દરકાર	૧૫
જો જમ હોય દયાળ તો આપે અમને નાર,	
યનિના વણુ આપણુ રજા સૌને દિસાય બાર	૧૬

તો પછી તેવા જન્મતથી શીઘ્ર રાખો સંકેત,	
ચાલ ચતુર તુ ચોપથી, તજ તે કારણ શોચ.	૧૭
શી આ પ્રાતઃકાળની, શોભા છે સુખકાર,	
જાતી જળ ભરવા જુઓ, જોખનવતી નાર,	૧૮
એમ ઉચરતા સરતટે, આબ્યા સૂર સરદાર,	
પૂરણ હા 'પ્રકટી રહી, શી કુદરત કાસાર	૧૯
ચોરસ મોટા ચોકથી, નીચે પમથી બાર,	
શીતળ સૌરભ યુક્ત ત્યા, સ્ફાટિક સરખુ વાર	૨૦
મદ સમીરની બેરથી ચંપાવરણા ચીર,	
દૂરથી ફરફરતા દિસે, ત્યાથી સામે તીર	૨૧
શુ સુદર સરવર અહા ! શોભે ભભકાદાર,	
પ્રાત કાળે રમણીઓ, અરપે જ્યા શૃંગાર	૨૨

(સરોવરનું વર્ણન)

બધુ શુ ભાસે આ લલિત સર શુદ્ધોદક તણ,	
પ્રસારે પ્રેમીના પુનિત હૃદયે પ્રેમ ઝરણ,	
પ્રકૃતિ ચોપાસે સરમહી પ્રતિબિંબિત થતી,	
વસી વહાલા સગે હસી રહી શુ આદર્શ યુવતી	૧
તર ગોના રંગો વિમલ કલનાદે મનહરે,	
પ્રકૃતિ દેવીના મધુર ચશ્માનો શુ ઉચરી,	
ખીલ્યા પદ્મે બુંગો પ્રીતિ કરી ભમે યુજન કરી,	
ખતાવે છે રંગો સરલપ્રિતના સ્વાર્પણ કરી.	૨
તથા તેને તીરે હરિત તણ અંકુર કુમળા,	
રસીલા ને લીલા નમન અનુરંજે શુ નવલા.	

પ્રીતિ રમે પૂરા તરુણ યુગલો સારસ તણા,
 સ્વર્ગારી શાનિને, ફરી ચરો સન્નેડે વિહરના ૮
 બપેલા કોકિલા, મધુ બગ મેના શુક મુડા,
 અલાપે આનદી રસિક રમતે મગીત રડા,
 પશુ પખી કેકે, રમણ મુખ વિશ્રામ સ્થળ છે,
 અલા જ્ઞેતા કેને પગ વિમળ શાંતિ ન મળશે ૮
 પ્રમેદે નાચતા નવોન મોન દર્દર ફૂંદતા,
 પ્રીતિ માતા અકે જ્યમ શિશુ નિશકે વિહરના,
 સમર્પે છે વાયુ શુભ શિતળના સૌમ્ય મુખદા,
 સમર્પે છે શાંતિ, દરદ હરીને દર્દી જનના ૫
 કિનારે ઉગેલા વિપુલ વડ આખા શીશમડા,
 પ્રકૃતિના શુ એ, જ્ય પવન ધરી સૈનિક ખડા,
 વીટી વૃક્ષે વેલી, મસ મચી રહેલી નર ઘટા,
 અદેખી કે દાઝે, અવર મુખથી વેલ કુલટા ૬
 યુવામા ખીસેલી મદભરી ત્રિયા હસ ગમની,
 ભરી બેડા જાતી, રસિક રચતી રમ રમણી,
 નવા આ બાનુની જળહળી રહી જ્યોતિ જળમા,
 મુવલ્લે શુભારી (શુ) પનિ દરસને દેહ દમિતા ૭
 પીતા દહુ પાણી શીતળ શુભ વાયુ અનુભવી
 નવી લીલા જ્ઞેતા, કુદરત તણીએ અવનવી
 પ્રસાદી પ્યારાએ પ્રભુ તણી ગણી કેણુ પ્રણયી,
 પ્રણામે ના પ્રેમે નિજમન મહી ધન્ય મનથી ૮

એ સુદર સરવર તણી નિરખી શોભા સાર,
આત્મા એ જણુ ત્યા થઈ વાદના સરદાર.

શાહુલ વિમિડિત.

લાખા સુરેથી લ'ખકલોં ભરમ ભોટયા જુકતા,
સાથે મળી કે જ્ઞાન ભસતુ નીમહીલું મૂકતા,
લૂટયા સમા ભોટા લખ સૌ લોક પથ્ય પળતા હતા
એવે સમળે અવળી દિશે પદ વિધુરના પડતા હતા

આવ્યા અહીંઆ એ જણ્યા, જીવતી રમતી જમાય,
દષ્ટે દારા દેખના, દૂરથી દિલ દુલાય,
હોત અમારે નાર તો, રમત આમ સકુ સાથ,
તો પછી તેને ખાતથી, જોવા જરૂર જત
વાઢો વારણુલ વહે સાલળ વાકજી વીર,
સાગર સુદરતા તણો નારી સરવર નીર

શાહુલ.

સારે સ્વચ્છ વિશાળ એક રમતી માતી રૂડા ગીતડા,
તે જોતા તપસી તથાપ લપસી માહે પડે ચીતડા,
નારી આ નવરાતના અહનમા આનદ આન્યાદને,
પ્રેરે માનવલોકમાં સુરસમા સૌહર્દ સંમેલને

ત્યાં જદતો વીર વાકજી જો જીવતી દસખાર,
પૂજ મળી સુખ દુખ નણો, કરતી કંઈક સ્થિર,

જાય નિરાશી જળતટે, વહતી વાર્તાલાપ,
 સાબળીએ તેની કથા, કંઈક સમે સંતાપ
 થી સુકુમારી સુદરી, કવન સરખી કાપ,
 છે મહાપુરણ માનિની, જોળન ઝોલા ખાપ
 કોમળ કામી ફેળ આ કચરે કોક કસાઇ,
 ધીક વિધાના તુજ તણી મુલે મદી મતુરાઈ
 પ્રેમ પિપાસુ પ્રેમદા, કુસુમ કોમળ કાપ,
 રટે રમણ પદસરણ પણ કર્મ કઠોર હાપ
 નાળુક નમણી નારના હૈયા હોસ બરેલ,
 રમણ રતિરસ ચાખવા આતુરતા ઉભરેલ
 રસની રેલમ છેલમા, દુકી કરવા રાત,
 હોસ ભરી આવી છતા હૈવે વાળ્યો દાટ.
 સૌ સૌના સકટ તણા આ વિશ્વબાલાપ,
 જાના સુણીએ આપણે કંઈક સમે પરિતાપ

દુખી સીએ—

(રાગ માલ વીરા વેશ્યાના મારી એ રાગ.)

ચાલે સરવરને તીરે સ્વચ્છ સરીરે નિર્મળ નીરે,
 કરીએ આનંદ અપાર
 બહેની હળીમળી જઈએ મુખ દુખ કહીએ લક્ષ્મી લઈએ,
 સર્વ તણા સમાચાર

પહેલી—શોકમના સરખી નણુદી ને સાસુ હૃદયે રાખે બહુ રોગ,
 મહેણા મારે મને વાકુ ઉચારે દે વાત વાતમા દોષરે,

બહુ રાડ રિસાળી, સાખે ન જાળી, નાગણ્ય કાળી, રીસ ભરી રહેનાર.
આલો० ૧

બીજી—સ્વામી અફીણી પામી હું કમ્મે નિશા મહીં ચકચર,
જૂર ન ગળે આ જાલ જોખનીયુ, કંચન કાયાનું નૂરે,
અરે અંતરજામી, બંધાણી ગ્વામી, સ્નેહની ખામી,
જીદગી વ્યર્થ જનાર આલો० ૨

ત્રીજી—પરણીને બહેની ધરણી બની મેં જોયુ ન સસારી સુખ,
વેશ્યાગૃહે વસે વાલમ મારો કેને કહુ દીલ દુખ રે,
દીસુ હું દુખીયારી, વેશ્યાનો યારી, વર છે વિચારી,
શુ સુખ માનુ સંસાર આલો० ૩

ચોથી—આઠ વરસનો નાથ અમારો મદ્દપુરણ મુજકામ,
ખીલી યુવાની જતી પતિ નાનો કેમ એ કષ્ટ કપામ રે,
મળ્યા પુરવઠા પાપો, બળતો બળાપો, મરજો માખાપો,
કામ ન કીધો વિચાર આલો० ૪

પાંચમી—હુ પરણીને આવી યુવામા, વરને મરવાની ન વાગ,
હોસ અરેરે હૈયાતણી ભાગી, કષ્ટનો કયા ન કિનાર રે,
મને માખાપે મારી, કુવે ઉતારી, શુદ્ધ વિસારી,
ધારીને પૈસાનો પ્યાર આલો० ૫

છઠ્ઠી—આજસુ મારો મુરખ સ્વામી, કુંદિહીં ન એક કમામ,
અજના નિત્ય ઉધારા અરેરે આ જિંદગી કથમ જામ રે,
નથી ખાવા પીવાનું, પેરવા સાનું, કયા પડ્યુ પાનું,
કર્મ કેલુ કિરતાર આલો० ૬

સાતઝી—ઝોહન મારો ગ્રેમી છે ખારો, મારો. ઉશાપે ન બોલ,
 સર્વ સુખો મન માગેલા આપે, આણીને વા'લ અતોલરે,
 હું તો વાલમને વા'લી, મોજે મહાલી, પ્રીતિની ખાલી

પ્રીત ધરીને પીનાં આલો ૭

વીર વાંકજી—વીરા વારજીજી । જોયુ આ જીવતીઓનું દુ:ખ ।
 આવા અયોગ્ય અકરમીઓ સાથે માખાપો લોકડે માકડુ વળગાડીને
 આવી કોમળ બાળાઓના કેટલા નિસાસા લેનાર થાય છે ? ખરે ?
 ખરે ? ધિક્કાર છે । એ લક્ષ્મીના લોભી વૃશસો । તે કરતા આપણા
 જેવા જે અત્યાર સુધી વાદા ફરે છે તેમને પરજીવી હોત તો આ
 બાળાઓ કેવું અપાર મુખ પામત ?

વારજીજી—ખીજી તો ઠીક, પણ આ વૃદ્ધો તો શા માટે
 તરુણીને પરજીવા કરે ? એ સ્ત્રીઓ તેમનાથી કેટલી અસતોષ ગ્રહે છે,
 તેનું તેમને જાણે જાન હોતુજ નથી ।

શશ્વિનીય દિયાર્તાનાં ઘર્માર્તાનાં રવાવિષ ।

મનો ન રમતે સ્ત્રીનાં જરાજીર્ણેન્દ્રિયે પતૌ ॥૧॥

(ઠીથી પીડાતાને જેમ ચદ્ર, અને ગરમીથી પીડાતાને જેમ
 સર્વ આનંદ આપતો નથી તેમ જરાથી જીર્ણ અંગ થએલ પતિથી
 સ્ત્રીનું મન તમ થતું નથી.)

વાંકજી—ખરેખર । એ બિચારા તો.

નોપમોક્તું ન ચ ત્યક્તું શક્નોતિ વિષવાજ્જરી ।

અસ્થિનિર્દર્શનઃ શ્વેદ જિહ્વા લેહિ કેવલમ્ ॥૧॥

(વિષયો ભોગવવાને અને તજવાને એ જદા પુરુષ શક્તિમાન
 નથી. જેમ જ્ઞાન કેવલ હાડકાને છોડી ન શકતા જીભવડે ચાટે છે)

નાનો પતિ હોય તે કદી મોટો થાય, બસની, દુર્ગુણી, નિર્ધન એ પણ કદાચ ભાગ્યેજ સુધરે, પરંતુ જદા કેઈ દિવસ જીવન ચલાને હશે ?

ભોજ ઉપાડે બળદીઓ, મુરખ પામે રાજ,

જુદો પરણે બાઈદી, એ સૌ પરને કાજ.

બિચારા આપણા જેવા પ્રેમરસનો અનુભવ કરવા તકસે છે, ન્યારે આવાઓને પરણેલી રમણીઓ ખરો પ્રેમ નહિ મેળવી કલેસમા જીવન પુર કરે છે.

વાંકજી—ભાઈ વાકજી ! આપણે આવા મજબુત સરીરવાળા ધારેલી કમાણી કરનારા, અને સ્ત્રી સંપૂર્ણ સુખ આપનારા છતાં આપણને સ્ત્રી મળેજ નહિ એ ભાગ્યની જ વાત ! ડાહ્યા પુરુષો તો કહે છે, કે પ્રવાસથી ભાવીને પણ સુધારી શકાય છે, તો આપણે બાપભાઈ બેસી રહેવું ધટવું નથી.

વાંકજી—ભાવી પ્રબલ છે, એ વાન ખરી, પરંતુ તે મારે શું આપણા જેવા કાકડા પુરુષો વાઢાજ મરવાના ? આપણું સરીર અને મન તફુસ્ત છે, યુગ્મરત ચાલી શકે તેમ છે, તો પછી આપણું ભાગ્ય અવળું હોય, એ કલ્પનાજ અસ્થાને છે ભાઈ ! આવતી કાલેજ બધા વાઢા એકઠા થઈને શું કરવું તેનો વિચાર કરીએ કુવારી જીન્ડગી ગાળવી એ તો મેરૂ પર્વતનું ઉલ્લંઘન કરતું કરતા પણ વધુ કઠિન કાર્ય છે.

વાંકજી—ખરાખર છે કાંત્રે તેનો નક્કી કંઈક નિશ્ચય કરીએ (સામે જોઈને) અહો ! આપણે તો ગરબા નચક આવી પહોંચ્યા ' શો મોહક દેખાય ' શું કહ્યાધુર્વ ' શાત સમયને શોભાવનાર સ્વર્ગીય દેવીઓજ !

વાંકળ—અહાહા ' શી સુંદરીઓની મનોહરતા ' શરીર પગના વસ્ત્રોને બંધ બેસતા ને વ્યાકર્ષક હતા મર્ધાદા સચવાય તેમ પહેરવાની શી ખુબી ' નૃપુર અવાજે મધુર સંગીત કરતા કુમ કુમ વરણા નાળુક ચરણો ભરવાની તેમની શી ચતુરાર્ધ ' મધુપરણુ અવસ્થામાં જોલા ખાતા જોખનને લીધે લચકાકા જતી તેમની નાની શી કઠીનો શો લહેકો ' પેશ્તાના સર્વાંગને ખુબીદાર રીતે નીચુ અમળાવીને મુખ્યત્વે મુક્ત સુહાસ્ય કરતા મુખ સાથે નીચુ જોધને તાળી પડવાની શી હટા '

અહા ' જે જે પુજો આ મૃણાલિનીઓને ગૃહિણી બનાવી તેનું સર્વાંગ માધુર્ય અનુભવી, તેની સયોગમાં અલ્પ થઈ જતી રાત્રિઓને પસાર કરતા હશે તેમના લાભની શી પ્રિત્તિમા '

વારણુ—તેમનો કેવો મધુર કંઠ ' ચોખ તાલ મુજબ નૃપુર મુક્ત પગ સાથે ઠોકવાથી ઉપજતી કેવી રમતા ' ચાલો તેઓ મુ ગાય છે, તે સાક્ષીઓ (એક તરફ હિલા રહી સાંભળે છે.)

(સ્ત્રીઓ.)—

(ધીમા ધીમા આસોને આરા પ્રાણુરે એ રાગ)

રમે રમે રસિકવર રાસ રે, અલબેલી અજનાર પ્યાગ ઘેલી દિસે,
હર્ષ હેલી વિષે, ખુબી ખાસ રે;
ધીમા ધીમા બ્રહ્મા મુનિ ધ્યાન રે, શિવે સાધી સમાધી મુકાવી સહી,
ત્રણ ભુવન મહી થયુ જાણુ રે ધીમા.

નેત્ર અપેક્ષ કચન ચુટી, અપાવરણુ ચીર,

રાસ રમે સહ રાધિકા, સુદૌર શ્યામ શરીર

અમ્હુ અમકાવી મોહન મધુર દસે, હબી મનહરતી મોહનની મનમા વસે,
અજરામાન અંગ રંગ ધારી રસે અવિનાસરે રમે. ૧

ઝળહળ ઝળકે વીજળી, ઝળકે ચીર કિનાર,
ચોખ્ખ સિતહર ચઢી, કોર્ડોટ થયો દિનકાર
ચાર સાહી ચાહીને ચતુરા પરે, પુષ્પમાળાના માર ખાર ધારી કરે,
મહાસ્થ કરી મોહન મનકું હરે, શો વિલાસરે રમે૦ ૨

કુમકુમ ચરણે ચાલતી, ચપળાનો ચમકાર,
કરકર કરતી પુહી, ઝાઝરનો ઝમકાર,
ઝીણી કુમ કુમની રેખા કપાળે કરી, હાર હીરે જડેલા હૈયામા ધરી,
અલબેલાથી આખ પ્રેમલાવે ભરી, છે હિલાસ રે. રમે૦ ૩

મોહનજીની મોરલી, મોહક સુર મધુર,
સ્થંભા જળ થલ અનિલને. સ્થંભી ગથા શશી સુર,
ચગ ઉપગ મૃદંગ નૃત્ય કરતા નમે, તાલ મજર પખાજ સાજ
સારો ગમે,

અજરામા રસિક રગધારી રમે, -પ્રીતિ પ્યાસરે રમે૦ ૪

ધન જુદાવન વન તને, ધન રજની ધન રાસ,

ધન આપી રજ પદતલે, ધન જેનો પ્રજવાસ

ફેસર કુમકુમ કસ્તુરિથી ચાળી ભરી, કરે સેવા સ્વીકાર ખાર ખારા ધરી,
હરિશ કરના નાથ હરે રમે હરિ એ અભિલાષરે રમે૦ ૫

વાંકજી—અહાહા ' શુ રસભર્યું વર્ણન, અને કોકિલને તુચ્છ-
કારી કાઢે એવો એમતો સુર '

વારજી—અત્યારે પણ આ સંગીત આટલું મધુર લાગે છે
એ અદિકાવાળી રાત્રિમાં કેટલું મધુર લાગતું હશે ' અત્યારે રમ તો
જાણે એમના હૈયામાંથી બહાર રેલાતો હોય ને? વળી આ તરફ
સરવરના શાત અને સ્વચ્છ જળમાં ઝળહળતા બાળ રવિના કેમલ

કિશોરો તો જાણે સૌદર્યનોજ સાગર વિલસાવતા હોય ને ' અહા ' પ્રભુ ' તારી થી અહમુલ્ય રચના શક્તિ ! પરંતુ ક્યા બાબચાળી આવી ચાત સુધાનુ પાન કરે છે ? અત્યારે પ્રત્યેય સૌદર્યનેા સાગર એકત્રિત થએલો છે જેથી એ પકિત સાર્થક થાય છે કે—

ક્ષણે ક્ષણે યજ્ઞવત્તા મુપૈતિ । તદેવ રૂપં રમણીયતાયાઃ ॥

વાંકળ—અહો ! પેલી સુદીર સુદેરીઓને જોઇ કે ? સાપની રયામતાને શરમાવતો નીવિબંધ સાથે નૃત્ય કરતો તેમનો કેશકલાપ અનેક અસ્થિર જનોના ચિત્તને ખસલાવતો હતો તેના પારદર્શી ખારીક વસ્ત્રમાથી દેખાઈ આવે છે આવી સુદરી જો પાતિવત્વથી અલકૃત હોય તો ખરેખર ઇન્દ્રને પણ તેથી ડરવુ પડે અને તેની, અને તેના પતિના બાબની તો સીમાજ નથી એમ કહી શકાય

પ્રકરણ ૨ જી* પ્રીતિની રીતિ.

(વાંતો વિનોદશાસ્ત્રી બેઠેલ છે, વાંકળ ઝડપથી પ્રવેશ કરે છે.)

વાંકળ—શાસ્ત્ર ' જય ' જય !

વિનોદ—પધારો વીંગાકળ, બેસો,

વાંકળ—(બેસીને) શાસ્ત્ર ' જય ' કહો કે ' જોકુ લાગવાનુ નથી ' તો કે'ંઈ વાક્ય પ્રકાર કરે.

વિનોદ—ખુશીથી કહો મિત્ર પાસે બોલવાનુ છુપાવવુજ નહિ, જ્યારે તેને શિક્ષા કરવી હોય ત્યારેજ તેનાથી મુખા રહેવુ, કશું છે કે

સગ શિરોમુકન દાસી કેરી,
અભાષણે મિત્રમગ પલ્લેરી,
જવરો મહીં કાષણ એ સભા છે,
સ્ત્રી દડ મૂવુ અળગી શય્યાએ.

વાંકજી—હમણાં આપની કૃપાદષ્ટિ એાછી જણાય છે

વિનોદ—(ઉત્સુકતાથી) કેમ જાણ્યુ ભાઈ?

વાંકજી—(ગભીરતાથી) હું ધારતો હતો તેવા પ્રેમી તમે
જણાતા નથી તમારામાં સ્નેહનો છલકાઈ જતો પ્રવાહ અવિરત વ-
હન કરતો નથી કે જે મિત્રની મિત્રતા પોષક અને દોષક છે

વિનોદ—(ગાન ચિત્તે) એ અનુમાન તમે શા ઉપરથી નિર્મિત
કરો છો.

વાંકજી—અમે તમારી વિદ્વતા કે ગુણો સારા માનીને તમારા
મિત્ર જાન્યા પછી તમારે તો ‘ નવે નવુ નવ ફાડાડા ’ પછી આવકાર
કે કશું મળે નહિ ‘ આવ્યા શેઠ તો નાખો વખારે ’ વળી કશું
પણ છે કે,

“ અનરથી આદર નહિ, નહિ નચણાચા નેહ.

તે ધર કણુ ન જાણએ, કેયન વરસે મેહ. ”

હાંય, અમારા જેવા તમારે અસંખ્ય મિત્રો લટકતા હોય,
તારાગણોમાં વીંટાયેલ અદ્ર કુમુદની, તે દિનકર કુંજની આદર દષ્ટિને
કયા લેખવે છે

વિનોદ—(ગભીરતાથી) ખરેખર ‘ વાંકજી તમે જુલો છો.
મારા અંતઃકરણમાં શું છે તે તમે જાણી શક્યા નથી, મારું અંતઃક-
રણ એક સરખા પ્રેમ વહનથી સદૈવ પ્રવાહિત છે. પણ જ્યાં

પ્રેમની શુદ્ધતા માનીને આપણે મિત્ર તરીકે બહાર પડ્યા, પછી ન-
તહારની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

સોગદા

શુદ્ધ સ્નેહમાં માર, સ્થાન નહિ સતક રને,
એ સૌ વૃથા ઉચાર, આપે એસા આવજો.

વળી જ્યાં શુદ્ધ પ્રેમ છે ત્યાં આવી નવનના વન કેમ હોઈ શકે ?

જ્યાં શુદ્ધ પ્રેમ તણી જ્યોતિ પ્રગળી છે છે,
ત્યાં સ્વાર્થ વેળે ક્ષણ કેમ ટકી શકે છે,
જાગ્યો જવલિત જહીં જોગ લયો દુઃખનું,
ત્યાં ભરમ ધાસ જ્યમ અધ્ય લાગે ચત્રાનું

માટે સમજ્યાને મારા મહેરબાન ! ઝલથી મીઠું મીઠું બોલીને
ખુશ કરવાની આવશ્યકતા જોજ પ્રેમની અપૂર્ણતા છે ખરા મિત્રના
લક્ષણો સંતજનો કહે છે કે—

પાપા મિવારયતિ યોજયતે હિનાય ।

ગુર્હં ચ ગૂહતિ ગુણાન્મકટી કરોતિ ॥

આપદ્ગતં ચ ન જહાતિ દદાતિ કાલે ।

સન્મિત્ર લક્ષણમિદં શ્રવદન્તિ મનઃ ॥૧॥

(પાપને નિવારે, હિતને રસ્તે યોગે, મિત્રની શુભ આપ્તને
ક્રુપાથી તેના ગુણો પ્રકટ કરે, દુઃખમાં તરે નહિ, તે વખત પર
જોઈતું આપે એ સન્મિત્રના લક્ષણો છે)

વાંકજી—વાહ, પણ એવો મિત્ર પછદ કરવો એ મુશ્કેલ કાર્ય છે પ્રથમ જો બહુ સાચક જણ્યોતો હોય તેમથીજ પરિચામ વિષ-
દશનુ થાય છે

શાસ્ત્રી—એતો કહ્યું છે કે —

આરંભ ગુર્વી ક્ષયિણી ક્રમેણ । લક્ષ્મીપુરાહલિ મતી ચ પથાત્ ॥
દિનસ્ય પૂર્વાર્ધે પરાર્ધે મિથા । છાયેવ મૈત્રીસ્વલસજ્જનાનામ્ ॥૧॥

(દિવસ પૂર્વાર્ધની છાયાની પેઠે ખલ લેહોની મૈત્રી આરંભના સાખી ને ક્રમે ક્રમે ઘટતી જાય છે. દિવસના પાછલા ભાગની છા-
યાની પેઠે સન્નજનની મૈત્રી આરંભના થોડી ને પછી ક્રમે ક્રમે વધતી જણાય છે)

પ્રથમ પરીક્ષા કરીનેજ પ્રેમ આધ્યો હોય તો પછી પસ્તાવાનો સમય આવે નહિ. ને જો પ્રેમ આધ્યો તો પછી તેને જીવનપર્યંત નિભાવવોજ

મનહર

પ્રથમ કસોટી કરી ખરી શુદ્ધ પ્રેમ ધરી,
મિત્રનું પવિત્ર નામ પછી ખાંર પાડજો,
આધીને મિત્રાણ સુખદાણ ન જણાણ સારે
તરત તોડાણ તેવા દહ ન દેખાડજો,
પાન ચાવનાર મુખે અગર આરોગનાર
ગમાર એ ખારના પુરા વગોવનાર છો,
પ્રાણ જતા પ્રીતિસીતિ સાચવો ખચીત વિત
એજ મિત્ર મિત્ર બીજા નામ બોળનાર છો.

વળી આ તમારે જીવવાનું નથી કે અપૂર્ણ પ્રીતિ હોય ત્યાજ રસનાના વિનય વડે પૂર્ણતા રૂપે તેને જીણવાવાના મનુષ્યો યત્ન કરે છે. કૃત્રિમ સંબોધનોથી પ્રેમની સાબીતીનો દેખાવ આપવો એ હાસ્ય પાત્ર છે

જ્યા પ્રેમ રૂપ પ્રભાકરે નિજ પુષ્પ ઓળસ પાથયુ,
કૃત્રિમતા-અધારનું કઈ જોર ત્યા જામે ખડ,
નિજા ભલી જ્યા દ પતીની પ્રેમથી ભરપુર છે,
મહી સ્વાર્થ લાલચ વે'મનો ત્યા નાશ જાણુ જરૂ છે

પરંતુ અત્યારે પતિપત્નીઓમા પણ પ્રેમનો અંશ નથી પણ મોહનો છે

વાંકજી—હા ' હું જ્યારે કોલેજમા અભ્યાસ કરતો હતો, ત્યારે અમારા અધ્યાપક સાહેબ એક વખત બધા વિદ્યાર્થીઓ નાથે ફરવા ગયા હતા, ત્યા અમે વાતચીત કરતા કહ્યું કે હવે વેકેશન પડવાને ચોડાજ દિવસની વાર છે, પછી ઘેર જવાને તૈયાર થઈશું એ દિવસ કેવો આનંદપ્રદ હશે ? અમારા અધ્યાપકે મરકડીમા કહ્યું, કે ઘેર લખ્યું છે ને કે ' અમે રાત્રીના બાર વાગ્યા ઉપર ૩૦ મિનિટ આવીશું' આથી બધા હસી પડ્યા એક જણે કહ્યું, કે સાહેબ, જન્મભ્રમિ અને ઘર ઉપર તો પ્રેમ કેવો ન હોય ? પ્રેમાકર્ષણ એ શું ઉત્કટિત બનાવતું નથી ? અધ્યાપકે કહ્યું, કે તમે તમાગ બેરા છોકરાને મળવા માટે કદાચ બહુ આતુર હશો. પરંતુ તમારો તેમના પ્રત્યે પ્રેમ નથી પણ મોહ છે પછી તેમણે પ્રેમ ને મોહ પર વિવેચન કર્યું, તેને અંતે અમે સમજ્યા કે ' ખરો પ્રેમ તો પરમાત્માનું સ્વરૂપ છે તેમા વિષ-યેગ્જાની જાદ નથી હોતી તેમા આત્મઅનિય થાય છે. સૃષ્ટારની

ભાવના જેમા ઓતપ્રીત છે તે પ્રેમ નથી પણ મોહ છે મનોરમા પત્નીના સૌદર્યમા લુબ્ધ થએલ પતિ પોતાનો પ્રેમીપણનો દાવો કરતો હોય તો તે મૂર્ખતા છે તેનામા એ ભાવના મોહજન્ય છે. અને મોહ જતો રહેતા તેનો તે પ્રેમ બહુ શિથિલ થઇ જાય છે.

શાસ્ત્રી—અપૂર્ણ પ્રીતિવાળી સ્ત્રીઓ ખાસ કરીને ‘વહાલા’ પ્રિયતમ દત્તાદિ સંબોધનોથી મૂર્ખ પુરુષને સ્વાધીનમા લઈ સ્વેચ્છાએ પ્રવર્તે છે તેમ પુરુષો પણ સ્ત્રીઓ તરફ વર્તે છે એમા કૃત્રિમતા વધારે છે શુદ્ધ અને દિવ્ય પ્રેમી દપતીમા એવા કૃત્રિમ પ્રેમસંબોધનો જોવામા આવતા નથી તેઓ પૂર્ણતામા છે, તેથી તેમના અંતકરણો નૈસર્ગિક નિર્મળ સ્નેહસુધામા ઝીની રજા છે ત્યા પેસા કૃત્રિમ પ્રયત્નોને અવકાશ મળતોજ નથી

હૃદયનો સત્કાર વણુમાળ્યો પ્રેમીઓના અત્કરણોમા થતો રહે છે, તે પછી બીજા કેાઇ પણ સત્કારની તેમને આવશ્યકતા નથી,

આ ઉપરથી સત્કારની આવશ્યકતા સારમા છેજ નહિ. એમ હુ તો કહેતો નથી જેમના અંત કરણો પ્રેમમયજ છે, તેમને માટે એ વાત છે

નેહ ઝરે છે નિરખતા, નયણે તે નિરખાય,

ત્યા વાણી આદર તણી, જરૂર જરા ન જણાય

વાંકજી—મદહારમ કરતી સ્ત્રીઓ વડે પ્રેમાવેશનાં પ્રેમસંબોધનો જે પતિના આનંદમા ઉત્તેજક છે, તે શુ કપટ રૂપજ

વિનોદ—ધણે બાજે એમજ. દિવ્ય પ્રેમ છે, ત્યા એ કૃત્રિમનાનો નાશ કુદરતી છે પૂર્વકાલમા ‘આર્યપુત્ર’ અને ‘દેવી’ ના સાદા પથુ ભાવપૂર્ણ સંબોધનોથી વર્તતા દપતીઓની નૈસર્ગિકતા ક્યાં, અને હાલની નવલકથાઓ કે નાટકોમા અને તેના અનુકરણે સુવાન

દંપતીઓમાં દર્શાવતી પ્રેમની કૃત્રિમતા ક્યા ? એ નાટકો આદિથી જોતું મન ભ્રમિત થયું છે, એવો યુવક ધારે છે કે, 'મારી ભાવ્યાં મને આવા પ્રેમસંબોધનોની ક્યારે ધન્ય કરશે ?' એ સંબોધનોથી થતો વિવેકહીન હાસ્યપાત્ર ખ્યાલ તેના લક્ષમાં નથી આવતો, અને પરિણામે આત્મીયએકતા ન થતા કલ્પ ઉત્પન્ન થાય છે.

એ યુવકોએ જાણવું જોઈએ, કે પતિને સહેજ દુઃખ થતા જોની છાતી ચિરાદ જાય છે, એવી આર્યકુલરમણીઓના નૈસર્ગિક કેવી પ્રેમને તમે પિછાણીને ભોગવશો, તોજ સ્વર્ગ અનુભવશો અ-ગ્રેજી વેસનું અનુકરણ કરવા ચત્ત કળા અને તેને લીધે શાખામૃગ જેવા દેખાતા આપણા ઉછરતા યુવકોનું હાસ્યપાત્ર ચિત્ર જે મૂર્ખા-ધર્મી સૂચક છે, તેવી ગતિ એ કૃત્રિમ અનુકરણોથી થવામાંથી બચતું એ આપણો ધર્મ છે.

વાંકળ—વાદ ! તમે પણ કીક અનુભવી સત્યવાર્તા કહો છો ! ખરંતુ તમારી વાકગ્નલમાં મોહાધ થઈને હું મારૂં આગમન પ્રયોજન કહેતું બૂલીજ ગયો પણ આજે વિધુરાલયમાં વાદાપરિપદ રાત્રિના બાર વાગે લગવાની છે, ત્યાં પધારજો દ્યો હું ગ્ન લકિ છું

વિનોદ—કાંઈ બિચારા વાદાઓનો દિવસ વળે એમ કરવું છે કે શું ? એાચિત્તુ તમોને આ પરિપદ ભરવાનું સૂઝ્યું કેવી રીતે ?

વાંકળ—બધા એકઠા થઈને કંઈક પણ વિચાર નકી કરીશું કે આપણું દુઃખ એાછું થાય ગઈ કાલે મેં મનમોહક રમણીઓને સરતે ગરખા ગાતી જોઈ, તેઓ મારા સામું પણ જુએ નહિ, એવી રમણીઓના આવા મધુર યૌવનનો તેના ભાગ્યશાળી પતિઓ યથેચ્છ ઉપભોગ કરતા હશે, તે સ્મરણ કરતા કેને ધર્મી ન થાય ? વળી તેમના પતિઓ અને તે પ્રેમદાઓ પણ પોતાની એ પ્રેમકીડાઓ

આપણને બાળવ દેખાઇ આવે એવો વતન કરે છે. ખરે કહું છું સાચીજી ! એ મહાત્માએને જ્યારે પતિસુખના મહા ભેટી મળેલા જોડે છુ, ત્યારે મારે તો શેર લોહી સુકાઈ જાય છે. હ્યો ખેસો હવે મારે ખીજે સ્થળે કહેવા જવું છે

ત્યાથી નીકળી વાકજી આશ્મનિશાળ પાસે થઇને જતા મારતર વિદ્યુદાસને ત્યા કલહજગ જુએ છે.

એક વાણીએ—ઝાખા હાથ કરીને કહે છે, અરે મારતર, તમારે ડાકનાં ભણાવવા હોય તો ભણાવો આમ માર ખાવા છોકરાઓને નથી મોકલ્યા સમજ્યા ? મેર તો તેની પાસે અમે પાણીનો લોટોએ બરાનના નથી

માસ્તર—અરે ! પણ તારા છોકરાને થયું છે શું ? ન આવડે તો જરા શિક્ષા કરવી પડે મારી પાસે કંઈ એસડ છે કે વારીને તામ હડે એટલે બધું આવડી જાય ?

વાણીએ—હવે જા જા, આ તારા બાપનો હાથ ઉતરી ગયો. એવું તે કયાય મરાતુ હશે, કે તુજ નવો મારનાર આવ્યો છે ? મોટો તીસમારખાનો મોટો થઇ ગયો છે તે જોયો

માસ્તર—ચાલ, જીભ મલાળીને બોલ, મારી નિશાળથી દૂર જા જેમ સાપુ છુ, તેમ વધારે બોલે છે (કોપથી) જા દર ચા અહીંથી, તારે થાય તે કરી લેજે

વાણીએ—અરે ચાલ, ચાલ, દૂર કરનારી, તારા જેવા તો તજુસે ત્રીસ આવી ગયા તે કાછ છોકરાને મારે એવું કંઈ અનાજ પૂતે છે ? આ હું જાઉં છુ મેનિએટ પાસે ફરિયાદ કરવા

માસ્તર—અરે મેનિએટથીએ આવે જાને, તને ના કોણ કહે છે ?

વાંકજી—અરે શાત થાઓ માસ્તર સાહેબ (વાણીઆને)
તમે આ શુ કરે છે કચરાશા, તમારા છોકરાનો સ્વાર્થ તો જરા
વિચારો (વાણીઆ બડબડતો ચાલ્યો જાય છે)

શુ વિચારે છોકરાનો સ્વાર્થ કપાળ, ઘણાએ માસ્તર આવ્યા,
પણ આવા મારનારા તો કપાય ન જોયા

૨ એ પુરવાસી—છોકરાના નિસાતા લેવા એ માટે નથી

૩ એ પુરવાસી—અરે, વળી સાડ શુ થયું છે ? જુઓને
ત્રીસ વરસ થવા આવ્યા પણ દંજુ વાટા ફરે છે, ઐરી મળતી
જ નથી

વાણીઆ—ઐરી નથી એટલેજ તો ઐરીની દાઝ છોકરા
ઉપર કાઢવા માડ્યો છે જનમેજનમ એ તો વાટોજ મગવાનો
છે વાટો

૪ થો પુરવાસી—જો માસ્તર છોકરાને બહુ મારે છે, તેનું
ભગવાન કદી પેટ દારતો નથી પેલા મોટીશકર માસ્તર છોકરાને
બહુ મારતા તેને એકે છોકરુંજ આવે નહિ પછી માસ્તરનો ધધો છોડી
ધેરે ખેતી કરવા લાગ્યા તે કેડે હવે બે દિકરા પણ પ્રભુએ આપ્યા છે

વાંકજી—માસ્તર સાહેબ, આ શુ તોફાન છે ?

માસ્તર—જુઓને સાક્ષા મૂર્ખ કોડો, કહ્યું કે તારે ચાય ને
કરી લે તોયે પછી બબડાટ કરે છે

વાંકજી—હોય, એ તો અત્યારે એમનો દિવસ છે, પણ રાત્રે
સાડા બાર ઉપર સવા સાત મિનિટે વિધુરાલયમા વાદા પરિપદ છે,
ત્યા પધારળે મારે ઉતાવળ હોવાથી હું ગઈ છું ક્યો સાહેબજી

માસ્તર—વાર, આવજો (જાય છે)

+

+

+

+

કોહરો.

આજ દિને વાઢા બધા, શેર તણા સરદાર,
આવી એક જગે મળ્યા, વિધ વિધ કરે વિચાર.
વાઢો જે વીર વાકજી, સર્વોત્તમ સરદાર
જમાદાર એને કર્યો, જજરો જાણી સાર ૧
હારબધ બીજા બધા વાઢા બેઠા વીસ,
મસ્તાની મોટા બણા ગળે હૃદયે રીસ.
વાઢો વારણજી વદે, સુણો સર્વ સરદાર,
વાઢે વાક કર્યો કયો, નવ ધરમા નવનાર ૨
જરૂર વગર જગદારને, નાગ મળે જે ચાર,
એકજ ચહીએ આપણે, તે પણ નવ મળનાર
કેવો આ કિરતારના ન્યાય પર અપવાદ
બેઠા શુ બહાન બની, જઈ કરીએ ફરિઆદ ૩

વાઢો વિરાસન—ભાઈ આપણા પૂર્વના સરકારજી એવા પૂર્વે જેવું કરેલું તેવું આ ભવમા પામવાના એમા વીરત્વ વાપરે શું દેહાડો વળે ?

માર્ગ્યં ફલંતિ સર્વત્ર ન વિદ્યા ન ચ પૌરુષશ્ચ ।

પાષાણેન કુતો વિદ્યા યેન દેવત્વ માગતઃ ॥ ૧ ॥

(બધે ભાગ્ય ફળ આપે છે, નહિ કે વિદ્યા પુરુષાર્થ પત્થરે ની વિદ્યા પ્રાપ્ત કરી છે કે જેને દેવપણું પ્રાપ્ત થઈ તેનું દેહગમા પૂજન થાય છે.)

વાંકજી—અરે પૂર્વ ને પૂર્વ, એ બધું કહેવાનું છે ભાગ્યને

આધારે ખેતી રહીનેજ આપણે કુટાણ રહીએ છીએ. મારો એક મિત્ર વિચિત્રરાવ. ભાવીને સાત મારીને પેલા વિશ્વવેરીની વિધવા કન્યા વિશ્વભિનીને ઉપાડી સવેરી લઈ નાઠો. તે અભારે દૂર દેશમાં ખેડો આનંદ ભોગવે છે, તે આપણા જેવા ભાગ્યના ભરોસાવાળાઓ પડે હવે છે કશું છે કે

उद्यमेन हि सिद्ध्यन्ति कार्याणि न मनोरथं ।

नहि सुप्तस्य सिंहस्य प्रविशन्ति मुखे मृगा ॥ ૧ ॥

(ઉદ્યમ વડે કાર્ય સિદ્ધ થાય છે, નહિ કે વિચારો કળવાથી સૂતરો સિંહ ચાલ કરે તેા નિકાર તેના મુખમાં પ્રવેશ કરે નહિ)

વાંઠો વિધિવિલાસી—વાત વ્યાજળી છે ઉદ્યમને એકે વસ્તુ અસાધ્ય નથી ઉદ્યમ કર્યો વિના તેા અહોનિદ્રા અરણા પનિ-
ણામ અવલોકવા પડે, અને દૈવને દોષ દેવો પડે વાસ્તવિક રીતે વિધિનો વાક નથી પણ આપણી ઉદ્યમશક્તિના અભાવનો છે ઉદ્યમથી બધું પૈસો પેદા કરીએ તેા પણ લજનાઓ લગ્નચાદને અધીગતા મથાને આવે

વાંઠો વિપરિતપ્રસાદ—આપણે નમ્ર થઈએ છીએ તે મા-
વિપરીત પરિણામ ભોગવવા પડે છે ‘ મૃદુઃ સત્ત્વેજ વાશ્યતે ’
દેવો પણ દુર્બલ બકરાનું જ બલિદાન લે છે, વાધ મિલકે ગળધો-
ગનુ લેતા નથી

अश्वं नैव गजं नैव व्याघ्रं नैवच नैवच ।

अजापुत्र बलीं दद्याद्देवो दुर्बलं घातक ॥ ૧ ॥

વાંદો વિદ્યેપદાસ—આપણે દેશોદેશના વાદા ઐક્યતા કરીને આપણું અલગ પૃથ ઉપાર્જન કરીએ. પછી ગમે તેની કન્યાને ક્ષત્રિ-વટ ધારણ કરી હરી જવામાં આપણને કોણ વિદ્યેપ નાખી શકનાર છે ? કદાપિ પકડાયા ને સળ થશે તો પણ ક્યા પછવાડે બેરી છોકરા રોવાના હતા ?

વાંદો વિમળદાસ—થુ બધી બાલિશતા ભરેલી વાતો કરો છો ? આપણે બધા પ્રથમ ધર્મરાય પાસે જઈને સ્ત્રી આપવા માટે વિનંતિ કરીએ તો ત્યાંતિથી પણ સહેજ સફળતા મળશે છતાં ને માટે દેશોદેશના વાદા બોલાવી એકત્ર થઈને જવું જોઈએ

વીર વાંકજી—આ સલાહ મને પસંદ છે ધર્મરાય મદા દયાળુ છે બધાએ આ વાત પસંદ કરી અને માન્ય થઈ

પ્રકરણ ૩ બું—વાંદાવિવાદ.

કોહરા

પત્ર લખીને પાઠવ્યા, વાદા વીન દગ્ગર,
ન્યાય કરાવા કારણે તર્ક થયા તૈયાર
ધર્મપુરમાં જઈ ધગ્યા, ધર્મગાયની પાસ,
વાદા સૌ વિનંતિ કરે ઉગ્રા આણે ખાસ ૧
કરજોડી કહીએ અમે, કરે અમારો ન્યાય,
શે અપરાધ અગાધ કે નાર નહિ ધગ્યાય
પ્રેમ પિછાણે પૂર્ણના માણી ન શકે મોજ,
તે મૂરખ નારી પતિ, જ્યમ ગર્હવ શિર જોજ. ૨
કામી મૂરખ જડપતિ નવ સમજે રસસાર,
રસિક રમણીના હૃદયને બાળે જ્યમ અંગાર

મૌવન રસ વિદ્યાશુભ્રે, શિક્ષિત મુખ્યા નાર,	
જૂર ભોગવી ના શકે, પતિ મુરખ સરદાર	૩
કેમળ શિરિષ કુમુદ કે દગ્ધ થતા દેખાય,	
કે ચિતાના પવનથી અણુ વિકરમા ચીમળાય	
કે લાયર્મેકટ ભારમા ચિત્તદર ઝુલ ચ પાય,	
જેતા શુના સન્નનના જિગરો જખમી થાય	૪
એવા આ અવની વિગે વરતે છે અધેગ,	
છતા મિથારા વિધુરપર કેવો વરતે કેર	
જેર અમાઝ જગતમા વાધ્યુ અપર પાર,	
તે કરવા ઝોછુ તમે ત્રિપા દીઝો તત્કાળ	૫
જેર વીણુ અમ જોર તે શરીર મદી ન સમાય	
કેધ કરીશુ કારમો પરસે પૃથ્વી થાય	
વિકરસે વાઢા વડા વાધ સમા વિકરાળ,	
વરતાશે તો વિશ્વમા વેગે હાહાકાગ	૬
નારી ધરખારી તણી અધર ઉપાડી એમ,	
નાસી જતા નગરમા ત્રાસ વરતશે તેમ	
તે માટે રસ્તો તમે તરત કરો કિગ્તાર,	
નમન કરીને નેહથી યાચીએ અત્યાગ	૭

વિદૂષક—જોર ઉભરાઇ જતું હોય તો આજ મુઘી ક્યા દયાદ
ન્યું હતું ? હતું મુઘી કે હ નવા જુની તમે ચલાવી નથી

વારણસી—

નાર વિના નિત નવનવી વેડી વિપત અપાર,
કાપર કંઠે લગી થયા, હઠ્યો મુમત હ કાર.

એવી વાદા અવનીમા, કરી શકે નવ કેર,

વધુ વિપદવશ નોંધતો નક્કી કરી નાખે જેર

પ્રધાન ચિત્રગુપ્ત—તમે નારી વગર એવી શી વિપત્તિ વેડો

૧ કે જેથી તમારા શરીર સુકાવાને બદલે પુષ્ટ થાય છે, અને
ગુપ્તો તથા સામર્થ્યનો મહાર થાય છે

વાંકો વિપદગ્રસ્ત—અરે મહારાજ, એકલા જાણથી મુ એ
પુ કહી શકાય તેમ છે? ગેપનાગ પણ મથાર્થ વર્ણન કરવાને અ-
ન છે તો અમાર કોણુ ગણુ ?

ચિત્રગુપ્ત—દરેક જાણુ પોતપોતાનુ થોડુ થોડુ દુ ખ કહી જાએ,
ત્યા થોડુ ધણુ અમાગ જાણુવામા તો આવે

વિદ્વષક—તમે બધા કહી ગહો, એટલે મને મારી પણ અધ્ય
ની ચર્પટપજરી કહેવા સમય આપને, કે જેથી તમાર કાર્ય થાય,
માર પણુ દુ ખ જાય

વાંકો વારણજી—અમારા અનાવૃત સકટો અતિવ્યાપ્તિ વિનાજ
ગવિહિન છે એક જાણુના મુખનુ વર્ણન નિર્ભર્સનાનુ ઉપાર્જ-
ક પડે છે, તેથી આપશ્રીએ કરેલ હુકમ ચોખ્ખ છે જે કે પર્થામિ-
૧ એ મકરોની થવાનીજ તથી તોપણ હું થોડુંક કહું છું

મનહર છંદ

દુ ખ શુ દેખાડુ જાણુ, પ્રાણુ હું પાડુ પરાણુ,
ત્રિયા વિણુ દુણુ નહિ ભોજન પમાય છે,
ધધો કરી આતુ બળ્યા ઝળ્યા ભાખરા બનાતુ,
ખાત વીણુ ખાતુ ખરે શરીર ખવાય છે,
અમે સરહાર બની બધે ફરનાર પણુ,
બેર પાણી આણી રાણી રમે રહેવાય છે,

સુખ ન સ સારમા લગાર લેખનાર અમે,
જિંદગી અમારી નારી વીણુ વૃથા જાય છે

૧

વિદ્વંસક—પાણી ભરે એ બધી રાણીઓ કહેશે તો તો મેઘ-
ગમને પણ રાણી તરીકે ગણવા પડશે વળી ધરમા ખેરી લાનો
માગતી હોય એવાઓ પણ અહાર તો ફાકડા બની રૂઆબથીજ
ફરે હો કે !

વાંટો વિચિત્રજી—વળી મહારાજ, પોતાના આવાસમા નીતિથી
રહેવા છતાં અમારી કિંમત જનસમાજે ઠોડીની આપી છે, એ
કેવો અન્યાય !

છે એ વાટો ગાડો એનો સંગ છાડો રાડો કહી,
નપેશાને તાવવા અરેરે શા ઉપાય છે ?

અમે સારા ખાસ પણ અમારા વિશ્વાસ વણુ,
આપે લોક આજ ગાજ તત્કાળ ખવાય છે

વચન અમારૂં સાફ તે પણ ખારે નહાર,
ગરજ ન રજ, બારે બોલવાનું કયાય છે ?

ખાછડી વિનાના ભાળી નાખ્યા નાત બાર ટાળી.

ખરેખર નરતું નસીબ નારી માય છે

૨

વિદ્વંસક—ખાછડીવાળાને અને વાઢાને તે મેળ શાનો હોય, દા-
રૂને દેવતાને સાથે રાખતા કોષ્ટને સલામતીનો વિશ્વાસ રહેજ કેમ ?
વળી અીઓ, રાજાઓ, ને વેલીઓ, જે પોતાની પાસે રહે છે, તેનેજ
વીરજાઈ જાય છે, માટે કહ્યું છે કે:—

આસન્નમેવ નૃપતિ ધ્વજતે મનુષ્યં ।

વિદ્યાવિહીન મકુલીન મસંગતં વા ॥

પ્રાયેણ ભૂમિપતયઃ પ્રમદા લતાશ્ચ

યઃ પાર્શ્વતો વસતિ તં પ્રવિશેષ્યન્તિ ॥

વાંઠો વિયુક્તાવર—મહારાજ, યૈરી વાળાઓને અમારૂં ખોલતું
પરિહાનપાત્રજ ગણાય અને હસતું આત્મા વિના અન્નપ્રાશ અમર
નેમને ન થાય પરંતુ આપની સહાયતાના અગ્રે વિશ્વાસુ છીએ

નથી રહેવાતું મારૂં સકટ મમાતું નથી,
નારી વિજુ મારી કોણ ખખડ લેનાર છે,
સુખની તો મેર કેવી જિંદગી આ ઝર જેવી,
ઠેર ઠેર લેર ઠોક ખાવાની અપાર છે
નાર રૂઠી ન્યાયવાદી ઝાળ ઉડે કાળજેથી,
દીકરી દેનાર તણુ કલ્યાણ ચનાર છે,
અમારી કમાઈ ખાધ કૃપાળુ કરો જમાઈ,
રામની દુહાધ ભાધ તોય ઉપકાર છે

૩.

વિદ્વદ્ધક—વાહરે તમારી ઉદારતા ' વાણીઆઓએ છવ ખયા-
વવા ચોરોને કપડા-ધરણ્યા આપી દહને દાન કરવાનો યશ લીધો '.

વાંઠો વિદ્વાસમદ્ભા—

ખની નાશ ચોરી સાથ ચોરીઆ આપીને હાથ,
જમાડે કસાર ચાર ખારનો પ્રકાર છે;

દોલ ને નિશાન જન જોરીના મજલ ગાન,
હાથ ' એવા મારે કદી વાળ વાગનાર છે ' .
નાર તણા સ્વપ્ન આવી ભ્રમિત દીએ બનાવી,
તપેલાને તાવી ને સતારી મારનાર છે,
હયા લાવે પગલાવે વધુ ન તમે નપાવે,
પુત્રીના પિતાની પામ વાદાનો પોકાર છે

૪

વિદૂષક—હવે વાળ અને નિશાનનો ગોખ હોય તો થોડા
અચ પછોય જોખી શકશે. જો દોઢશેર રૂપીઆ માટે ત્રણ મણના
ઝેરાની પીડા શાને વહેરો છો? અપના આવના હોય તો સ્વિમે કસ-
રન કરો. પણ તે ખાતર દીન વચને મને ' આપો ' ' આપો ' એનું
શું હોય છે ?

તીક્ષ્ણ ધારેણ સ્વજ્ઞેન વરં જિહ્વા દ્વિચાકૃતા

ન તુ માનં પરિત્યજ્ય દેહિ દોહીતિ ભાષણમ્

(તીક્ષ્ણ ખર્જ વડે જીભને કાપવી સારી, પણ માન તથાને મને
દે દે એવું બાપણ કરવું તે ધાતુ હલકું છે)

તુષાદપિ લઘુસ્તૂલ સ્તૂલ્યદપિ ચ યાચક ।

વાયુના કિં નનીતોઽસૌ મામર્ય યાચયેદિતિ ॥૧॥

ચિત્રગુપ્ત—વાત તો વિદૂષકની પણ બરાબર છે મનને જેટલું
નબળું બનાવ્યું હોય તેટલું બને

વાંકો વાણીકાપ્રસાદ—મહારાજ, આપ શિસ્ત્ર વધને અમારી
મરકરી કરો તે હીક કહેવાય નહિ. કી જેવી અમૂલ્ય ચીજની પ્રાપ્તિ

નમે વાળ એ એક આન દર્શક ચિહ્ન છે. વાળિય શુ વામાની
વિશ્વાસવર્ધક હાજરી વિના આન દ આપવાના હતા? કદી નહિ

પધારતા પતિ અનિ પ્રેમથી સન્કારનાર
રાહ જોતી નાર ઉભી દ્વારમા દેખાત છે,
આપતી ચણુ અમહરણુ કંચુઅિય
મધુરા વચનના અમરણુ સુખદાય છે,
એ જોઇ અથારી રોધરેન સારી વીત નારી,
કાળજે પથારી કારી કટારી જણાય છે,
સેજ ખાવા ધાય મેણુ મારે છે પલગ હાય,
જુવાની કુમારી મારી આજ એજે જાય છે

૫

વિદ્વંશક—અરણુસેવા હાથથી કે લાકડી કરતી તો હશે, પણ
પલ્લવને વાચા પ્રકટે એતો આજ નવાઈનું સાલજ્યુ.

ચિત્રગુપ્ત—દિવસના વખતમા તમારા વર્તન તરફ જોનાર કોઈ
પણુ વ્યક્તિ તમને આન દના તડાકા મારતા, પ્રેમભર્યા યાતો અવ્યક્ત
સંગીત ઉચ્ચારતા, કે મહાભર મહાસતા જોઈને તમે દુખી છો એવી
અપનાને પણુ કેમ સ્થાન આપી શકે?

વાંદો વિધિપ્રસાદ—‘અતિ દુખિયાને દુખ નહિ’ જે દુખ
સદાયનું થઇ પડ્યું તેને પછી દુખ ગણી ઝરનાર માણસ મૂર્ખ અને
સ્વનાશકર્તા છે. કોઈ પણુ રીતે મનને આન દ આપવા પ્રયત્ન કરવો
એ મનુષ્યનું સ્વાભાવિક વલણજ છે. આથી આવી ઉપાધિઓમા
આન દ ક્યાથીજ હોય?

પ્રભાતે ભર્યું પાણી કરવા જવું કમાણી,
મેજ નહિ માણી મનગમતી લગાર મેં;

ગાંધી પર ઘોલ ભારી લાલ મુખ રાખવાતું,
 દુખ માફ દાખવાતું કયા સરકાર મેં.
 માંજે ઘેર આવું ન્યારે, લાલુ ભરી પાણી ત્યારે,
 રાધણું રધાય હામ, ભારે દુખભાર છે,
 વીતેલી તે જાણે ખીન આણે અહકાર પાડ,
 કેા દિન ઠેકાણે નહિ વાદા કરનાર છે.

વિદ્વષક—અહોહો! રાધવાનીજ ફક્ત અડચણો છે ને! માગા
 જેવો એક મોહકપ્રિય રસોયો રાખી લેવો કે બેડો પાર! વળી કલ્પમ
 કડાઈ, ને ખરછી એ ત્રણમાથી એકાદ કળા તો અનુભ્યે માધ્ય
 કરવી જ જોઈએ

વીરવાંકજી—અરે મહારાજ, રસોયો રાખીએ તેટલું દ્રવ્ય હોય
 તો શું જોઈએ! એમતો હું આવો ફાકડો મરદ છું, અને મારી
 પાસે જો પાચ હજારની પણ મુઠી હોત તો હું એકવાર એક રાગની
 ગભાવતી નામની કુવરી પરણી લાવવા સમર્થ હતો, પણ પૈસા
 વગર કે પાટો અંધાર? જો ચારણીમા પાણી રહે તોજ વાદાના
 રાધમા પૈસા રહે અને જો રહે તો તેઓ વાદા રહેવા પામેજ નરિ

નારી વીણ પાણી ફરે કોડની કમાણી પરે,
 જોર વીણ નર જરદાર ન જણાય છે,
 પુરુષ કમાય ચાય પ્રેમદાથી બવસાય,
 તોજ કરકસરથી સંગ્રહ કરાય છે.
 કમાય હજારી પણ બિખારી સમાન બમે,
 દેખવું ન ગમે ધણું ધરતો મધાય છે

સુધઝાઈ સ્વચ્છતાઈ નારીથી રખાય લાઇ,
સ્નેહની લીલા રચાઇ હૃદય રિઝાય છે

૭

પિયર પધારે જ્યારે ખારી પાત્ર દિન ત્યારે,
ગૃહસ્થો વિચારે એની જરૂર અપાર છે
આખનું અપાર મૂલ આધળા કરે કખૂલ,
ભાળતાને બૂલ મહી' લેશ ન વિચાર છે
રમાપતિ રવિ ચથી ચ કર વિદેહી વધી,
મુરશે બલ્લેશે માન્યો સુમ્ત્રીમા સાર છે,
હું તો દિકરીનો દાવો કાપર કરૂં બતાવો,
લેવરાવો લાવો એમા પુણ્ય પારાવાર છે.

૮

વિદ્વંસક—એમ તો કંઈ કહેવું નથી. હું તો જ્યાં સુધી
વાદાના માનનીય પદે વિરાજમાન હતો, ત્યાં સુધી તો મારા મન્યામા
એ ચાર આનાના પૈસા કાઢવાર નજરે પડતા પરંતુ ગૃહદેવીથી
અલંકૃત થયા પછી તો જેમ પખીના બચ્ચાને તેમ પૈસાને પણ પાળે
આવતી જણાય છે ગૃહદેવીને જો હાથ જોડીને એવું કારણ પ્રગટીએ
તો ખરા જવાબની આશા રાખી શકાય ખરી કે ? એ તો

અનૃતં સાહસં માયા માત્સર્યં ચાતિલુબ્ધતા ।

નિર્ણયત્વ મક્ષીચત્વં સ્ત્રીणां दोष स्वभावजाः ॥

(જુદાં, સાદસ, મોહ, ધર્ષ, લુબ્ધપાણુ, અણુહીનતા, અપવિ-
ત્રતા એ સ્ત્રીના સ્વભાવજન્ય દોષ છે)

વળી હું તમોને એક ઉપાય કહું, તમે એમજ માનજોને કે
આપણા શ્રીમતી ગૃહિણી શ્રી પોતાને પિયર પધારેલા છે.

વીર વાંકજી—સાબળો મહારાજ, શાસ્ત્રમા પણ પુત્રહીનને વ્યર્ગથી વિમુખ રહેવું પડે છે એવું વચન છે અમારે કઈરીતે શાંતિ કે સુખ મેળવવું તે અમે સમજી શકતા નથી

ધર્મરાય—પૂર્વના કુકર્મો હજવા માટે, અને પુનર્જન્મમા પગ્મ નુખની પ્રાપ્તિ થવા માટે શુદ્ધ ચિંતથી ઇશ્વર પરાયણ રહી વાસના રહિત બનો સસારમા જન્મ લેવાનું ખરૂં સાર્થક સ્ત્રી સાથે ત્રિપથ રમવાનું નથી, પરંતુ જિતેન્દ્રિય રહી આત્મબળની પ્રાપ્તિ દ્વારા અક્ષયધામ પ્રાપ્ત કરવાનું છે

સ્ત્રી કે પિયમ તરફનું આકર્ષણ તે પ્રેમ નથી, પણ મોહ છે પ્રેમ નરીકે કહેવાને તે યોગ્યજ નથી પ્રેમ તો પરમાત્મા પરજ હોઈ શકે અને પ્રેમ એજ પગ્માત્માનો અંશ હોવાથી તે રૂપજ છે

વાંકો વિધિપ્રસાદ—મહારાજ, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, ને મહેશ સરખા પણ સ્ત્રી વિના શીઠરિને ભજી શકતા નથી, તો અમારૂં કેાણુ ગળુ!

પાસે હોય નારી પ્યારી, તો ભગ્નય ત્રિપુરાગિ,
નહિ તો ન ભગ્નમા ભાવ રહેનાર છે,
ત્રિયામા છે તાન ત્યા તો શાનું ભગવાન ભાન,
ગમના વિકારને ન વિશુ વારનાર છે,
ન્યારે કામ વ્યાપે ત્યારે સૂઝે નહિ સારા સાગે
રામને વિસારે દુરાચારે દોરાનાર છે,
રટવાને રામ આમ કામ પે'ણુ કામનીનુ
માનની વિનાન મન સ્થિર રહેનાર છે

૯

વાંકો વિયોગદાસ—આપજી, હું તો હંમેશા બેરીનુંજ નામ

જુ હુ 'વદે દેવ સુમાપતિ' ને બદલે બીજોજ શ્લોક મેં તો
ગોઠવ્યો છે

શાર્દૂલવિક્રિંદિત.

કાતા કામિની ને કલત્ર અબળા યોષિત અર્ધાગના,
ભાયાં ભામિની પ્રેવસી પ્રિયતમા પત્ની પ્રિયા પ્રેમદા,
મેરી માનિની ને મૃગાક્ષી મહિલા વામા વનીતા વળા,
દારા ને દયિતા લલિત લલના, શ્યામા ત્રિયા સુદરી

વળા મહારાજ ખરૂં જ છે કે પ્રિયા સાથે સૂવું ને 'ચોટુ'
કહી શકાય, બાકી તો પડી રહેવાનું છે

સૌરકા.

મય કમુખોને અક, ચોટે જે નર પ્યારમા,
તેને ધન્ય નિઃશંક, રક બલે સ્થિતિ રહે,
પોડયા તે બધીભાત, જેને કરતણ કામની,
પડયા રહે છે રાત, અન્ય નરો અધારમા.

વાંદો વિલાપકર—અરે મહારાજ, અમારાથી આવું દરય કેવી
ગીતે જોયું જાય ?

મળી પનથટ પર માનનીઓ મનહર,
જીવાનીને જોરે મદભર મલકાય છે,
સ્વામીનું બતાવે સુખ દેખીને દેવાને કુખ,
દેખી ચક્રમુખ મારૂં કાળજીનું કોરાય છે
ત્રિમા માહે માઠી તાન ધરી જેસુ બચ્ચાન,
સુમાનું સ્વમાન લેવા માનનીના માનને,

નાર તણા પ્યાર માટે નાચવા તૈયાર રહું
હું પણ અરે ન તોય આવી ભગવાનને.

૧૦

ધર્મરાય—એવા અથળે કે જ્યાં નમારી ચિત્તવૃત્તિ મુલિત થાય ત્યાં જવુજ નાદિ એ શ્રેયસ્કર છે દુરમનને પ્રથમથીજ દાખવામાં નૈપુણ્ય છે.

વિદ્વધક—વળી ખરી લાગણી જોવા વગર ભગવાન દયા કરના નથી માટે હમેશા નારી માટે નાચવાનું કામ ચાલુ રાખો તો કદીક કળ મળશે

વાંઠો વિષયક—અહો ! પ્રભુ ! એટલા બધા આત્મબળની અમે જોવા પામરમાં કલ્પનાજ કેવી અસ્થાને છે ? ઇન્દ્રિયોને ઇન્દ્રિયોના વિષયમાં જતી અટકાવવાનું જે અભાગમાં સામર્થ્ય હોત તો અમે પણ બીજા પિતામહ જોવા ગૌરવાન્વિત હોત. આખો દિવસ પરિતાપ અને સંતાપ વિના કાંઈ પણ તપની અભાગમાં આશા અસ્થાને છે વળી મહારાજ વિદ્વાનોએ કહ્યું છે કે —

દ્રષ્ટવ્યેષુ કિમુત્તમં મૃગદશાં પ્રેમપસસં મુખં ।

ઘ્રાતવ્યેષ્વપિ કિં તદાસ્યપવન શ્રીવ્યેષુ કિં તદ્વચ ॥

કિં સ્વાદેષુ તદોષ્ટપલ્લવરસઃ સ્પૃશ્યેષુ કિં તત્તનુ ।

ઘ્યૈયં કિં નવયૌવને ॥

(જોવા લાયક પદાર્થોમાં ઉત્તમ શું ? મૃગનયનીનું પ્રેમચરિત્ર પ્રસન્ન થએલું મુખારવિંદ, સુખવામાં ઉત્તમ શું ? તેના મુખનો પવન, સાલળવામાં શ્રેષ્ઠ શું ? તેના વચન, સ્વાદિષ્ટમાં ઉત્તમ વસ્તુ કંઈ ? તેના અધરનો રસ ? સ્પર્શ કરવામાં શ્રેષ્ઠ શું ? તેનું શરીર

વાંઠો વ્યાધસુખ—ખરેખર !

જન્મલભા જેવો છડો એક હીણભાગી છોડ,
એવી દશા મારી દિનરાત દુઃખકાર છે,
ભૂપતુ મહાન રાજ ન દેકે પ્રધાન વીણુ
મારા ગૃહરાજ્ય મહી કયા સલાહકાર છે ?
ગએલો વિદેશ ઘેર આવે અતિ હોસ ભેર,
જેને રૂઠી પેર ઘેર રાહની જોનાર છે,
જોડી વિના થોડી વાર પખીને ન પીડ પાડ,
કહો કોઇ દાર મારા કષ્ટનો કિનાર છે ?

૧૧

વાંઠો વિષાદશાંકર—અરેરે ! મહારાજ, આવુ સુખ અમે કયે
ત્રિવસે જોઈશું ?

સાજ સમે પ્યારી સારી, પાથરી મુકે પથારી,
હોસથી હમેશ અતિ એશ ભોગવાય છે,
ઉભા રહી પાસ ખાસ મનોહર હાસ્ય કરે,
મનમાની છાની વાત વદી હરખાખ છે.
હાથ ઝાલી વાંલી કહી આલ્સિંગન આપી અને,
કોટ કર ઘાલી ઘાલી સુખન અપાય છે,
રૂપાળી નિહાળી નેહવાળી નારી નાથ સાથ,
વદે વાત પ્યારી સુણી તનડ તવાય છે

૧૨

ચિત્રસુમે—તમારે એ સંભાળવું ધર્મ પદસિંત કરે છે કોઈ
પોતાના પૂર્વ સંચિત બળે સારી સુખમય જિંદગી ગુજરતો હોય તો
તમારે શા માટે તવાવું જોઈએ ?

વિશાદશાંકર—અરે કૃપાનાથ ! તવાવાથી અમને કિંચિત્ કાપદો ક્યા થાય છે ? શુકલપક્ષમા પાણુ કળા અને શરીરથી ક્ષીણુ થનાર અમેજ છીએ અમે હર્ષાના તાપથી તવાતા નથી પણ અમારા પ્રારબ્ધ માટે પશ્ચાતાપથી લીણુ બનીએ છીએ દરેક મનુષ્યને મુખની વાછના હોય છેજ તો અમે કે જેને એનુ સ્વપ્ન દુર્લાભ છે, તેઓની આ ઉત્ક્રિષ્ટતા શુ અમ્યાને છે ? અથવા તો તેમા અનિશ્ચયનાનો આવિર્ભાવ ક્ષાંતન્ય નથી ?

વિદ્વધક—છે ભાઈ છે, ક્ષાંતન્ય છે, મુશીથી તવાયા કરે. એાધુ પડતું હોય તો ગરમ તાવડા પર ચડાવીએ

વાંદો વિન્દોષદત્ત—અરેરે પ્રભુ ! અમે એક પણ લા'વો લઈ શક્યા નહિ

અંગે અલખેલી કામકેલિને પ્રતમે પે'લી
વેલી શી વીટેલી જોઈ જીમરે ન જોડી મે,
વિરહથી ઝુરી પુરી વિધુરી બનેલી એવી.
મળતા મધુરી દિલે આપી નહિ દોડી મે,
ચંદની આનંદનીમા ખેલી અલખેલી સંગ,
રમ મહીં રાત નહિ થતી માની થોડી મે,
ગાઠ પરિરંભણે એ અતિ અકળાતી ભણી,
ક્ષણિકે જીવીલી અંગસ્થેષથી ન છોડી મે.

૧૩

વિદ્વધક—એમ છતાં તમને આસ્થેષની બહુ હોસ હોમ તો સામેલાને ઓનો સ્વામ પહેરાવી બેઠી પડતુ, ને હોસ પૂર્ણ કરવી.

વાંદો વિન્દોષદત્ત—વળી,

મદ હાસ્યવાણુ મોહભરેલુ રૂપાણું મુખ,
 ભુખ દુખ ભાગી મૂકે સુખના સ સારમા,
 આખ અણુસારમા એ ચેતીને ચતુર નાર
 ગાલી ભરી વા'લી વાર પાતી પુર પ્યારમા,
 ચિરાતુ આ ચૂરા થાતુ હૃદય રોળાતુ જળ,
 હાથ હિજરાતુ અતિ વિરહ અંગારમા,
 સજી શણુગાર ને કપાળ કુમ કુમ દાર
 એવી નાર મને ક્યાર ભેટવાની પ્યારમા

વિદ્વધક—એવી નાર તો વહેલા વહેલા રમશાનને લાગ્યાશાળી
 મનાવો તો ખીજા જન્મમા મળે.

વાંદો વિલાસપ્રિય—ખરેખર ! જિંદગી વ્યર્થ જ મળે.

વિદ્વધક—અરરર ! ઘણી ખમા મને ! શુ થયુ તમને ? જિંદગી
 કેમ વ્યર્થ મળે ?

વાંદો વિલાસપ્રિય— હરિગીત.

શરમાળ મુગ્ધાને ન મે આર્થમિતા સુખન કપું,
 વે'લા ધરે વળજે જતા પરદેશ કે નવ ઉચ્છૃં,
 જતા તુષાતુર ધેર ના જળપાત્ર યુવતીએ ધર્મ,
 રે ! રે ! જતા પરસોકમા હા ! નાથ ! કહી કે ના રડ્યુ

વાંદો વિદુરદાસ—ટુકામા એક શ્લોકમા વાટાની ત્રિતિ
 ચર્ચવું તો—

શબ્દાલ૦

માગી ચીજ મળે નહિ દુ.ખ મહીં કે ધૈર્યદાતા નહિ,
 એવી આખર એક કે સજનતો સ પર્ક સામે નહિ,

ચાલિ કે સુખસ્નેહની શવનમા સ્વપ્ને નથૈ સગતિ,
જાણે વિશ્વધણી ન જન્ય વરણી વાદા તણી વિપતિ.

વાંઠો વનિતાવર—મહારાજ, બે ઝેરીઓ તો બધા વાળા-
એને વરી ચૂકી છે, હજુ મરતા ટાણે બે બીજી વગવાની છે

હરિગીત.

ચિંતા, અચાતિ, નારના ભરથાર હૈયે શવતા,
ચિંતા, સનાતનશાંતિ એ બે નાર વરશુ મૃત્યુમા,

વિદૂષક—તારે તો તમે અમથાજ નારી વગર ખૂબ માર્યા
છો છો ?

વાંઠો વિનાશકર્તા—અરે મહારાજ, બીજી તો પછી પણ
મઆ પછી રડારો કોણ ?

મુઓ મને જોઈ નથી રૈઈ કુટનાર કોઈ
મારી મોહકાણુ કોણુ મુઆ પછી માડશે ?
ખાઈને પછાડા ખાઈડીઓમા બરાડા પાડી
નુડા ભાગી અભાગી કે'વાઈ કોણુ ગડશે ?
ગારમામા પુછ બાળી પેટની પીડાને ભાળી
મને નાતીલાને કોણુ ભુડી ગાળો ભાડશે ?
મુઓ પીટયો જાણી શાણી આખોમા આણીને પાણી
રોજના શમાર મીડી મોજ કોણુ છાડશે ?

૧૫

ધર્મશાસ્ત્ર—‘જસ’ હવે નમાડ સંભાળણુ મમાત્ર કરો નમને

તુ દુઃખ છે તે સમજઈ ગયુ માનસિક નખખાઇ વિના તમાગમા
નુહ પ્રેમથી સ્ત્રીની ચાહના જણાતી નથી

વીર વાંકજી—મહારાજ ક્ષમા કરજો

પ્રેમની પિછાણ હીણ મુરખને નાર મળે
ચુકાવય બાસી ખાસી નારી વરનાર છે,
ગમારને નાર છે રૂપાળી નેહવાળી બાળી,
મહીપાળ મે'લ મહી માનની અપાર છે,
એકને અપાર નાર આપતા નાચ્યો વિચાર
અને એક એક નવ અમને અપાય છે,
અમે અપરાધ શો અપાધ ક્યો છશ તારો
જેવી તેવી નારી દેવી તેમા તાડ જાય છે

૧૬

વિદ્વંશક—અપરાધ ક્યાં વગર તો કુતરો કરડતુ નથી

બધા વાંકાઓ—(એકી સાથે)

મરસીઆ

વોય હાય હા'ય લાગી અભાગી આ ઉગારો

અમ દુઃખનો ન એક પાસ આરો રે વોય૦

કર્મ કેવા મળી ન કોઇ કન્ધા, આવી અગ પટે સકોટાની સન્ધા,

અમ ઉપર આ આદર્યો શો અન્ધારે વોય૦ ૧

રોજ પીરસે રમોઇ સોઈ સાથે, મીઠી વાણી શાણીની વાતવાતે,

નુખ મળવાનુ સ્વપ્નમા શુ આતે રે વોય૦ ૨

બોલી કાલી સુવાલી બાળ બોલે, લાય લક્ષનાનુ વાસ છે અતોલે,

રીઝે મોહનને માનિની મહોલે રે, વોય૦ ૩

રમે રામા અનુપ રૂપ રાસા, તેમ પ્રેમ તણા તેમના તમાસા
 નકી નીરખીને નાખવા નિસાસા રે, વોય૦ ૪
 મ્હુ મ્હણુ શિરે શાદ ન થવાનુ, પુત્રહીણને ન સ્વર્ગ પામવાનુ,
 સખ્યુ દામદામ આમ એન છાનું રે વોય૦ ૫
 પ્રભુ નાર તે અપાર લિપળવી, ગોરી ગુણીયક્ષ ગમાર શુ વદાવી,
 એક મારી દયા તને ન આવી રે વોય૦ ૬
 કરે મરકરીમા વાન કો વિવાની, હરે ગણ થનો ૯ નત્ય માની,
 પૂધુ પ્રમ કો પડિતને પિછાણી રે વોય૦ ૭
 દરેરાજ આવા દુખથી રિખાવું, સુખ દેખી સસાગનો સુકાવુ,
 જેર સાડ છે એથી જેર ખાવું રે વોય૦ ૮

વીરવાંકજી—અરે લાઇ સામેળ દુકામા જે જણાવી દઉં તે!
 ન માગુ બધુ અર્થજ કાન્તામા સમાઇ રહેલુ છે.

દોહરો.

કાન્તાના મુખચંદ્રમા, અમૂલ અમૃત ધાર,
 કાન્તાના કરકમલમા, કોમળતાનો સાર. ૧
 કાન્તાના હિરમ દિરે, અમૂલ્ય પ્રીતિજ્યોત,
 કાન્તાના સલાપણે પ્રણય સુધાનો સ્રોત. ૨
 કાન્તાના નવ યૌવને રસની રેલમછેલ,
 કાન્તાના સ્મિતહાસ્યમા મોહક તાવ મચેલ. ૩
 કાન્તા નેતકટાક્ષમા કપરુ કામણુ કાય,
 વીક જેને સ્થળ ના મળ્યુ, રમણી હદયા માય. ૪

આવા સુખથી અમેનેજ વચિત રાખ્યા એવો અમે આપને
ગા વાક કયો હતો ?

વિદ્વષક—અરેરે ! આ પામર જીવોને નારીની કેટલી લોભ-
પના છે ! હવે મને લગાર મારે દુખ કહેવા દેજો. એટલે કંઈક
રાત્રિ જેવું આ વાદા લોકોને સ્વપ્ન આવે, સાબળો મદાગળ મારે
દુખ તો આ વાદાએથી વિપરિતજ છે

કામલાથી કાળી કાંઈ વસ્તુ ન નિહાળી હોય
તેઓ આવી મારી ગૃહરાણીને નિહાળશે,
જતા હું બની ચુલામ કરે છુ તમામ કામ,
પાણી આણી ટાલ પાટી વાળ નહિ ભાળશે,
જતા હું બની ચુલામ કરે છુ તમામ કામ
પો'ળા એના ડોળા દેખી ડરી ડરી ચાલતો,
તોય રીશ ચડે ત્યારે સાચો એ તમાચો મારે,
પાટુના પ્રહારે અગ આપુ નથી દાલતો

ચિત્રગુપ્ત—ધેર તો જૈરીની માર ખાય છે, અને અહીં તો
એટલે ડાપણનો સમુદ્ર વલોવે છે !

વિદ્વષક—એમ તો મારા જેવો કળા કૃષ્ણ નર જૂતળમા
મગવો પણ મુરકેલ છે પણ—

પરણીને લાગ્યો ત્યારે મોઢે મેં અડાવી બારે,
કળા આ અત્યારે એના નજરે નિહાળતો;
રૂપાળી લાળાંને મહાકાળી કોષવાળી સમી,
ખડે કહું ચાર ન ટુંકારથી હિચારતો,

તોય એને પડ્યા હેવા, સોટીથી કરે છે સેવા,
કેમ એ મુકાવી દેવા વિમાસી વિચારતો,
ખતાવો હિપાય ધીર ધારીને ધરમગાય
પરણી અપાયમા હું પડ્યો છું અત્યાગ તો

ચિત્રગુપ્ત—વાર, હવે તારૂં ન બાવણુ સમાપ્તિને સમપાંચુ કરી
આ વાદાએનો નિકાલ થવા દે.

વિદ્વપક—પણુ અરે બાઈ સાહેબ, મારે તો હવે વનમાજ
જવાનું રહ્યું કારણ કે

માતા यस्य गृहे नास्ति भार्या चाभियवादिनी ।

अरण्यं तेन गन्तव्यं यथास्थ તથા ગૃહે ॥

(જેને ઘર માતા નથી અને આ અગ્નિય બોલનારી છે તેણે
અરણ્યમાજ ચાલ્યા જવું, કારણ કે તેને ઘર ને અરણ્ય સગખાજ છે)

ચિત્રગુપ્ત—નારી વાત ખરી છે, વનમા જવુંજ યોગ્ય છે
કારણ કે—

अत्यन्त विमुक्ते दैवे न्यये यत्ने च पौरुषे ।

मनस्विनो दरिद्रस्य वना दन्य कुतः सुखम् ॥

(જ્યારે દૈવ કોષે ને બધાયત્ન ને પુરુષાર્થ વ્યર્થ જાય, એના
દરિદ્રનું વન સિવાય ખીજી કયું સુખ છે)

વીર વાંકજી—ખરેખર મહારાજ, આ વિદ્વપકના સરખી નારી
તો નાગણીજ કહેવાય એક જગાએ કહ્યું છે કે—

પતિની કિંમત પોતા થકી માને મહિલા પામણી,
મનમાન નવ સ્વામી પરે નારી નહિ એ નાગણી.

મહિલા તણી માયા ભરી ચુકુ વચનની સુણી માગણી,
રસીયો હાડે રીઝે નતો નારી નહિ એ નાગણી
પરદેશ જાઝ ટ્રેમે પતિ આહે ન જવા ધર ભણી,
ગઢિ પાચ પગપાળો વસે, નારી નહિ તો નાગણી
હરખી અતિ પળતા પહિ ધધો કરી નિજધર ભણી,
નવ ધન્ય ક્રેમે આપને નારી નહિ એ નાગણી,

વાંઠો વારણજી—કહું છે કે:—

વરં શૂન્યાન્નાલા ન ચ સ્વલુ વરો દુષ્ટ વૃષભો ।
વરં વેશ્યા પત્ની ન પુનર વિનીતા કુલ વધૂઃ ॥
વરં વાસોઽરણ્યે ન પુનરવિવેકાધિપપુરે ।
વરં પ્રાણત્યાગો ન પુનરધમાનાં મુક્તગમઃ

(દુષ્ટ બળદ કમ્પા શાલા શૂન્ય રહેતે સારી, અવિનયી દુષ્ટરાન
ઓ કરતા વેશ્યા પત્ની સારી, અવિવેકી રાગના નમ્રમા ગહેવા
કરતા જગથ સાડે, પાપીના સહવાસમા જવા કરતા પ્રાણ ત્યાગ એ
વધારે સારો)

વાંઠો વિચારવદ્સલ—ખરેખર ' એવી કામિની તો ત્યા
કામની નહિ એક કવિની બહુ સરસ કવિતા મને યાદ છે, તેમા
કહ્યું છે કે —

હરિગીત

પરિઆન્ત આવે કાન્ત ત્યા, નીજ કષ્ટની વાતો કહી
કેરે કલેજુ કથનુ એ કામિની શા કામની ?
રાજ તણી જો રે'મ તો છે ક્ષેમ સૌ શત્રુ મર્ડી
પણ રામ રહેયે રે'મ આખા કામની શા કામની ?

તીલક કરી તણુ જળ તણુ માળા ધરી ગરદન મહી,
 મન શુદ્ધ વિષ્ણુ સિદ્ધાર્થ આઠે જામની શા કામની ?
 કરી લાલ વસ્તુ લોહની દાખી દરદ પગ ડાકડરે,
 દાખે નહિ કુખ તો પોંડા એ કામની શા કામની ?
 બાળાપણે તો બાળ ને કાચી અવસ્થામાં વરે,
 પરિપક્વ વિષ્ણુ એ આશ કાચા કામની શા કામની ?
 ધન મેળવી મહેલો ચરખા ખરખા ખમા કિ કર કંઠે,
 દહીં દિસે દિલ તો પ્રભાએ કામની શા કામની ?
 વનિતા અને વિપયો મહીં દિલ દોડતુ દરદિ ન કરે,
 તુષણા તળયા વિષ્ણુ આશ અવિચળ કામની શા કામની ?
 નિજ નામ ધાર્યું વાષણ જુનાલથી ડરતો રહે,
 શક્તિ વિના શોખાઇ મોટા નામની શા કામની ?
 વિદ્યા ભણી અભિમાનમાં ને માનિની નિજ રથામથી
 અવળી વહે તો એ લણેલી લામની શા કામની ?
 હિંસા વિરે હર્ષિત રહી દિલમાં દયા લાવી નહિ,
 મૂઠ મર્ચુ વખતે રે'મ માગે રામની શા કામની ?

વીર વાંકજી—અરે ભાર્યા તરીકે કહેવાને લાયક કંઈ સ્ત્રી છે ?
 સા ભાર્યાં યા મૃદે દક્ષા સા ભાર્યાં યા પ્રજાવતી ।
 સા ભાર્યાં યા પતિપ્રાણા સા ભાર્યાં યા પતિવ્રતા ॥
 ન સા ભાર્યેતિ વક્ત્રવ્યા યસ્મા ભર્તા ન તુષ્યતિ ।
 તુષ્ટે ભર્તેહિ નારીણાં સંતુષ્ટાઃ સર્વે દેવતાઃ ॥

(જે ઘરમા દક્ષ, પ્રમ્મવતી, પતિપ્રાણુને પવિત્રતા છે તેજ લાખાં કહેવાને લાખક છે જેનો પતિ સ્ત્રીથી સંતુષ્ટ રહેતો નથી તે સ્ત્રી ભાખ્યાં કહેવાવાને યોગ્ય નથી, પતિ સત્તુ'ટ છતાં સર્વ હેવો પણ સતુષ્ટ રહે છે)

વાદો વિપદાવૃત્ત—મહારાજ ' ધણા બૂપાસો અને સામાન્ય પુરુષો પણ અનેક સ્ત્રીઓ પરણી જાણે તેમની કરણીતુ ફળ આપતા હોય તેમ વરણી ન જાય એવી વિપત્તિમા એ બિચારી લોલ હરણી મરખી લલિત લલનાઓને મૂકી પૂર્વના દુઃખમોના મૂર્તિમત સ્વરૂપની ગરજ સારે છે એકાદને માનનીય પદ આપી અન્યને બ્રહ્મચર્ય પળાવી બળાત્કારે તપ તપાવવા ઇચ્છના હોય, તેમ એકાદ અંધારા એગડામા પૂરીને પુગી કમળખતીમા મૂકી દે છે એ નકામી બનતી નારીઓની એ દુર્દશા અટકાવાય તો અનેક વાદાઓના દુષ્પ નિવારણ થાય.

વિદ્વંસક—મહારાજ, એવા વણી સ્ત્રીઓ પરણનાર પુરુષો ઉપર આ ઉપરથી ફરિઆદ સાચીત થઈ ગણવી જોઈએ, અને તેમનો રીતસર જવાબ હેવો જોઈએ

ધર્મશાય—આ વાદો લોકોની અનેક પોઠો છતાં તેમને સ્ત્રીની પ્રાપ્તિ મગનકુસુમવત જણાય છે જ્યારે પેલાઓને અતરવીજ અને સ્ત્રીઓ અર્ધાગના થવા ચકાપ છે અથવા તો અન્ય સખએ પણ એકત્રિત થાય છે એમા ભાગ્યની ઉત્કૃષ્ટતા વિના અન્ય શુ કશી શકાય છે ?

વિદ્વંસક—મહારાજ ' ભાગ્યની નિશાની તો લલેને જાની ન રહે, પરંતુ એ ધણી સ્ત્રી વાળાઓને પૂછો તો ખરા કે તેમના અંત કરણમા કેવી જાતની મનોવૃત્તિનું આ પરિણામ છે ?

વાંદો વેરીમલ—મહારાજ ! માર કહ્યું માને તો એવા
પુરુષોને સખત શિક્ષાને પાત્ર ગણવા જોઇએ
વિદૂષક—તમારૂં કહ્યું મનાશે ત્યારે તેમ પણ થશે

પ્રકરણ ૪ થું મનોરથ સિદ્ધિ.

(ભરપુર રાજ્યસભામાં ધર્મરાય બિરાજેલા છે, એક તરફ વાદાઓનું મંડળ અને બીજી તરફ પ્રધાન ચિત્રગુપ્ત, વિદૂષક, અન્ય રાજ્યઓ, શેડીઆઓ વગેરે બેઠેલા છે)

ચિત્રગુપ્ત—મહારાજ દેવીસિંહ, તમે સાત રાણીઓને સાથે પરણી અને એકના મનનેજ મગ્ન કરવા માનીતી રાખી, અન્યને મહેલમાં પુરી રાખી સહેલમાં તેને જાગતી સહેલ અને સુખથી વિમુખ કરી જામ હાથા બનાવેા છો, એ હક કર્તાએ બનાવેલી સ્ત્રી પુરુષની સમાન યોગ્યતાનો દન્તા છતાં કદ કૃતચ્છતાના બદલામાં તમેને પારિતોષિક રૂપે પ્રાપ્ત થયો છે

દેવીસિંહ—મહારાજ શાસ્ત્રમેવન બ્રાહ્મણોએ અમેને એ કૃતિમાં બાધ દેખાડ્યો નથી પરંતુ બધી સ્ત્રીઓને એક સરખી રીતે પ્રસન્ન રાખનાર સહૃદય મનુષ્યને એ કૃત્ત ધર્મ વિરુદ્ધ ન હોય તો મને પણ આપનો એ પ્રશ્ન અસ્થાને છે કેમકે દુઃકર્મોનું ફળ પુનઃર્જન્મે શાશ્વત છે

ચિત્રગુપ્ત—એક સ્ત્રી જેવી રીતે ગૃહસ્થાશ્રમનો શૃંગાર ને પ્રેમની પાઠશાલા બને છે, તેમ અનેક સ્ત્રીઓ એ શૃંગાર અને પ્રેમ મદિરના આનંદને પરિહારક છે જે સુખ, જે શાંતિ, જે પ્રેમામૃતના

અપૂર્વ માધુર્યનો ખ્યાલ, ને ગૃહસ્થાશ્રમની જે રમણીયતા એક સ્ત્રી ઉજ્જવલતાથી અનુભવાવે છે, તેટલીજ વધારે સ્ત્રીઓ દીનતામાં તેની મંકાતિ થએલી દર્શાવે છે. છતાં કયા યુગને સાર તમે તે મંકટ શિરોધાર્ય ગણો છો ?

દેવીસિંહ—જે પુરુષો એકજ સ્ત્રી પરણે છે, તેઓ તેનાથી મંતુષ્ટ રહ્યા પછી પર સ્ત્રીની અભિલાષાનો જડ મૂળથી નાશજ કરે તો તો તે ચોખ્ખા છે. પરંતુ સ્વસ્ત્રીથી અધિક સ્વરૂપનો અનુપ નમુનો જોઈ દુર્બુદ્ધિને સ્થાન આપી પતિત થવા કરતા બીજી સ્ત્રીઓની માથે લગ્નમથિથી જોડાઈનેજ વિહરવું એ ધર્મ છે એથી પરસ્ત્રી ગમન અને શિયળભમના દોષથી બચી શકાય. બીજા કારણ તરીકે પોતાની કરોડોની દોલત તેના ભોક્તા વિના પૂર્ણ ચૌવનમાં ઉભરાતી છતાં પતિરહિત પ્રમદાની પેઠે દુઃખનું જ સ્થાન થઈ પડે છે. પિતૃઋણની પર્યામિતી આવશ્યકતા સમજનારને એક સ્ત્રીને પુત્ર અસંભવિત જણાતા અન્ય સ્ત્રી કરવાની શાસ્ત્રે એ કારણથી જ છૂટ આપેલી જણાય છે.

કમળશા—મહારાજ ! ધડમા કડોડ કુપીઆની હાથબી છોકડા વગડ હા કામની ? બે અસ્તડીઉ કડવી ધનીએ વસમી છે, પણ આવા કાણે કડવી પડે છે, કે હાથમ ?

ચિત્રગુપ્ત—છોકર ન થવામાં સ્ત્રીનોજ વાક છે, એમ સાબીત થતા તમે તેવી છૂટ લઈ શકો. પરંતુ તમારાજ શારીરિક બધારણની આમી યુ અનેક સ્ત્રીઓથી પુરાવાની હતી ?

વિદ્વષક—અને એ હિલચાલ પરિણામે વર્ણસકર પ્રગતનક ઉપાર્જક થઈ પડે છે. તથા દેશ અને કુટુંબનું અધપતન કરે છે. લગ્નનો મૂળ હેતુ 'પ્રેમ' તેનો અર્થ તો ક્યાયે છુપાઈ જાય છે. ખરેખર—

મનહર-

જલજ અરુણ જેમ, મીનને વરણ તેમ,
 પોયપીનો પ્રેમ ઇન્દુ મહી એકતા છે
 દીપકના પ્યારમા પતંગ અંગ બાળનાર,
 ચંદ્ર ને ચંદ્રાર ફોર નેહની શ્રીકા છે
 શુદ્ધ પ્રેમવતી કાચ, દ પતીની વૃત્તિ હોય,
 મસારમા સુખ એતુ ઇન્દ્રથી અપાર છે
 પ્રેમનું સ્વરૂપ તે અનુપ જગન્નૃપ કીધુ,
 પણ પ્રેમ પાન કાઢ વિરલા પીના છે

રતનશા—એ બેરીઓ પડ્યા પછી છોકર નડાય છતાં પછી
 ભાગનીજ વાટ માનવી નેહએ

ધર્મશાય—(ગબીરતાથી) જેની રીતે અંતિ પુરુષ જીવતા
 નો સુ પણ પુરુષના દેહાત પછી પણ બીજો પુરુષ પરણવા દેવાની
 રીતથી તમે વિરહ છો, તેની રીતે એ વિરહતા અમલમા મૂકવાનો
 તક તમાગ એક પત્નીવ્રત સિવાય પ્રાપ્ત થતો નથી એ તમારે
 નમજવાનું છે

જેમ પોતાની અંતિ વ્યભિચાર સાખી શકે તેનેજ પરત્વી પર
 કદાચ કરવાની ઇચ્છા હોય રોકે, જેમ જે પરત્વીને માતા કે બહેન
 નુકસ ગણતો હોય તેનેજ પોતાની અંતિ સતીત્વ ઇચ્છવાનો અધિકાર
 છે, તેમ એક પત્નીવ્રત ધરનારાઓનેજ વિધવા પુનર્લગ્નની
 વિરહ બોલવાનો અધિકાર છે રામચંદ્રજી જેવું ગૌરવ એક પત્ની-
 વ્રતથીજ સાધ્ય છે

તમારી અને દરેક મનુષ્યની આહવા શુદ્ધ પ્રેમવતી સતી બાર્યાના
 સ્વામી સવાનું સફલાન્ય પ્રાપ્ત કરવાની તો હશેજ, પરંતુ તે સફલાન્ય

પુનર્જન્મે પણ ને પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છતા હો તો એક પત્નીવ્રત પાળી પરસ્ત્રી પરના માતા ને બહેનપણ્યા વિનાના સર્વ લાભોને તિલાંજલી આપી દો તમારી એક સ્ત્રી મરણ પામી તો તેમા દૈવનોજ હાથ છે, એમ ગણીને તે પછી જિતેન્દ્રિય રહી ગેય આયુષ્ય પ્રલયર્થ અને ઇશ્વર-ભક્તિમા સમર્પિત કરો, તેમાજ તમારા શુદ્ધ પ્રેમની પરાકાષ્ટા, મનોબળની ઉચ્ચતા, અને પરમ પ્રાપ્તિનું સૌભાગ્ય તિરોહિત છે

શુદ્ધ પત્નીવ્રત પાળેલુ ન હોય, અન્ય સ્ત્રીનું મોહક સ્વરૂપ જોઇને વિકારવશ થતા ચિત્તનો નિઃશ્રદ્ધ કરવાની દુરકાર ત્યાગ કરી શ્વાનવૃત્તિ ધારણ કરી હોય તો પછી તેજ દેહે યા તો પુનર્જન્મે પદત્વ અને સ્ત્રીસુખ લેવાને અશક્ત બનાય તેવા ગેગના ભોગ થઇ મનુષ્યો પશ્ચાતાપના પર્વતમા એકે પણ સગળ રમતા ૩૫ સાન્ત્વન મેળવી શકતા નથી.

હમ એ સ્વાર્થત્યાગ, ઉચ્ચ જીવન, સરદૃષ્ટિ, અનુભવ, દક્ષતા, અચ્યુતપદ ઇત્યાદિ મેળવવાનું કે શીખવાનું મંદિર છે વિષયસુખ એજ હમ જેવી પવિત્ર મન્થિનો ઉદ્દેશ સમજનારનું અધ્યપન કુદરતી છે

હમના પવિત્ર ઉદ્દેશને વિષય ભોગમા સંક્રાન્ત કરી પ્રજાની શુદ્ધિ દ્વારા દેશની કે માલ હાલત કરનાર, નિર્મોહ્ય પ્રજા ઉત્પન્ન કરી સૌખ્ય, તેજ કાંતિ, શુદ્ધિ અને જૈરવથી પિઢીન બનનાર ને બનાવનાર તમે મહાપાપના ભાગી થાઓ છો

પત્નીના પોતાના પરના નૈસર્ગિક પ્રેમને પરમપ્રાપ્તિની મહેન્દા રૂપી સુખાનુભવ તરફ પ્રેરી સજોડે ભવસાગર તરવાનોજ પતિપત્નીના પુનિન અને દિવ્ય યોગનો ઉદ્દેશ છે અને તેથીજ મુહુર્યાગ્રમ એ સર્વ આશ્રમેમા શ્રેષ્ઠત્વ ભોગવે છે

પ્રેમનું નામ લેનાર ને પ્રેમી હોવાનો દાવો કરનાર એશુમાર છે

પરતુ જે પ્રેમ જીવનરૂપ છે તેની દિવ્યતામા અન્યુત્પદ છે, જેના દૈવી સ્વરૂપમા ઐહામુખિક સર્વ સુખોનો સભાર છે, જે પ્રેમ વિના એક પણ ઉચ્ચ કાર્ય કે કર્તવ્ય શક્ય નથી, જે પ્રેમ વિના જીવનમા વ્યતિ, આનંદ ને સત્યપ્રેમ તિરાહિત છે, તે પ્રેમ શુદ્ધ પત્નીવ્રત ધારી કર્તવ્ય પરાયણ મનુષ્યમાજ દૈવી સ્વરૂપે વિરાજે છે, તે આદર્શનીય છે, તે તમે ધારો છો તેટલો સુલભ નથી. તેના પથપન્ન પ્રયાણ અન્યુત્પદ્યનુજ પ્રયાણ છે ત્યાંથી કોઇ વિરલાજ પાર ઉતરી ગયે છે

વિદૂષક—મહારાજ ! આ વાદ્યોએ શા પાપ કયા હશે કે આ જન્મમા તેઓ મૃદસ્થાશ્રમથી વિમુખ થયા ?

ધર્મરાય—કન્યાવિકલથી બાળાઓના નિસાસા લેવા, સ્ત્રી-નતિ પર વહેમ ને તિરસ્કારથી તેને દુઃખ ઉત્પન્ન કરવું, વાદ્યોની મશકરી કરી તેમના દુઃખ પર હસવું, તેમજ સારી સ્ત્રી મળવાથી મદમા છડી જવું, લપટપાછું, અને એવા અનેક સાધારણ ગુનાઓ પુનર્જન્મે વાદ્ય બનાવનાર છે

સ્નેહાનંદનો સન્નજ અનુભવ સસારીજનો સ્ત્રીથી કરી શકે છે પરતુ તેમા કોઇ વિરલાજ ખરૂં પ્રીતિનું સ્વરૂપ સમજી શકે છે. સ્ત્રી વાદ્ય લોકોએ પણ એમ ન ધારવું કે ધણી સ્ત્રીઓનો લગાં બહુ આનંદમા રહેતો હશે ? કેમકે વગર અગ્નિએ જળનાર એજ પુરુષ છે. એકજ સ્ત્રી પર સ્નેહ દષ્ટિથી જીવન વ્યતીત કરનારજ મસારને અમૃતરૂપ અનુભવી શકે છે

શંકરજી—હા મહારાજ, એ વાત સર્વમાન્યજ છે જે સ્ત્રીના પાનિને સુખની નિદ્રા હોઇ શકતીજ નથી કહ્યું છે કે—

જે નારના વરનાગને, કુલટા તણા બરધારને,

પંધન પ્રેમા હરનાગને સુખથી મુવાનું ના બને.

દેહું સિરે ધરનારને, રથુવીર નરની નાર ને,
બહુ રાજ્યના સરદારને, સુખથી સુવાનુ ના બને
પરિવાર પાલનહારને, વ્યભિચાર આહક નારને,
દિલ દર્દથી દહનારને, સુખથી સુવાનુ ના બને
શિર શત્રુઓ જામનારને, દિલ દાઝથી દમનારને,
બિદ્યાજાના જામનારને, સુખથી સુવાનુ ના બને
ગણના જખમ ખમનારને, પરનારથી રમનારને,
સુમની ધમણુ ધમનારને, સુખથી સુવાનુ ના બને.

પણ મહારાજ જેમ બે બીનો સ્વામી સુખે સુધી શકતો નથી
તેમ વાદા પણ સુખથી સુધી શકતા નથી માટે જો અમને બધેકે બી
આપો તો અમારૂં કમલાગ્ય આપથીના સહવાસે સદ્ભાગ્યમા સંકાત
ચએહું જોવાનો ધન્ય અવસર અમે અનુભવી આપના ગુણાનુવાદ
ગાઈશું, આપના સત્સંગ રૂપી દીપથી અમારૂં અભાગ્ય રૂપી અંધારૂં
નાશ પામશે સત્સંગ માટે કહું છે કે

પાત્રં પવિત્રયતિ નૈવ ગુણાન્ સિળોતિ
સ્નેહં ન સંહરતિ નાપિ મલં પ્રસૂતે ।
દોષાવસાન રુચિરશ્વલતાં ન ધત્તે
સત્સંગમઃ સુકૃતસન્નિ કોઽપિ દીપઃ ॥

(દીવો પાત્રને (કાઠીયાને) મેલુ કરે છે, સત્સંગ એ પાત્રને
—સોજાત કરનારને પવિત્ર—દુષ્ટ વિચાર રૂપ મલ રહિત—કરે છે. દીવો
ગુણોનો (વાટોનો) કાપ કરે છે, અસંગ ગુણોનો કાપ કરતો નથી,

પણ થઈ કરે છે દીવો સ્નેહ (તિલ)નો નાશ કરે છે, સત્સંગ સ્નેહનો નાશ કરતો નથી દીવો મલ્લ (મેસ) ઉત્પન્ન કરે છે, સાધુ સંગમ મલ્લ-પાપ-દુર્વિચારાદિ ઉત્પન્ન કરતો નથી દીવો દોષોને (રાત્રિને) અને નુક્ક દેખાતો નથી માત્રમ દોષોના અન્યી સુદ્ધ દેખાય છે-માત્રમથી મનુષ્યના દોષો નાશ પામી તે શોભે છે દીવે અગ્ને છે, સત્સંગ દ' છે આ પ્રમાણે સત્સંગ એ પુણ્યગૃહમાં કોઈક અવનવો દીપક છે)

વાંકો વ્યર્થજીવન —મદારાજ ' હાલ તો અમારું જીવન વચાજ ચાલ્યું જાય છે

શને સલામી ભરે ગંડુની ગુલામી કરે
એ નારીને વરે, એનું વૃથા જીવ્યું જાય છે,
નવા નરનાર વરે, જેની વાડા દાઝી મરે
એવે અવમરે એનું વૃથા જીવ્યું જાય છે
માળાપને માન નહિ જુઠું છે જખાન મહી
નાથ ભલ્યા નહિ એનું વૃથા જીવ્યું જાય છે
આખરે સુમાવનાર, શિયળ સહારનાર
શરૂ સરદાર તણું વૃથા જીવ્યું જાય છે

ધર્મરાય—એક સ્ત્રી મળવાથી તમે બધા ખીજ નહિ પરણવાનો અને જેવી હોય તેવી સ્વપત્નીથી મંતુજ ગદી એક પત્નીજન પાળવાની ખાત્રી આપો છો ?

બધા વાંકાઓ—(પુત્ર હર્ષથી)

વાહ મળ્યે એક નારી નીનિને વિચારી સાગી
જરૂર જવાના ન અનીનિ બીનિ ધારીને,

એક નાગ પર પ્યાર આપીને આનંદકાર
આદર્શ બનીશુ અમે જીવન સુચારીને,
પગનારી ખારી ધારી કુદ્રષ્ટિ થનારી નહિ
રહીયુ નીતિમા પુર પ્રાપ્તિ હો ધારીને,
મળ્યે એક નારી જિન્દગીમા પ્રભુ નારી
મેવાને સ્વીકારી નહિ દયાને વિસારીએ

ધર્મરાય — તમે બધાને તમારા પુણ્યફળને અનુસરતા રૂપગુણ
વાળા અકેક સ્ત્રી મળશે પરંતુ વિકલ્પે પણ જો એ પ્રતિજ્ઞા તોડશે
તો અદિત વિના અન્ય સ્ત્રી જોશે નહિ

બધા વાંદાઓ—અહો ' ઘણી ખુશીથી અમે એ પ્રતિજ્ઞા
સ્વીકારીએ છીએ પ્રભુ ' આપનો જય થાઓ ' અહો આનંદ '
આનંદ ' જોશે શ્રી ધર્મરાય મહારાજકી જે (બધા તાળીઓ
પાટીને હર્ષનાદથી મંદિર ગભવી મૂકે છે)

વિદુષક—અરરર ' મારા તો કાન પણ પુટી ગયા જાઓ શાપ
દેડે છુ કે બધી બેરીઓ મરી જાશે

વાંકજી—અરે બાપ સાહેબ, હર્ષાવેશની તાળીઓ પર આવે
કોપ ઘટે કે ?

ચિત્રગુપ્ત—જાઓને ' સતી શાપ આપે નહિ ને સંખણીના
સાગે નહિ '

વિદુષક—એટલો બધો હર્ષ થતો હોય તો બધા પક્ષો કેટલી
દબને નાચેને એટલે બધા બધા લોકોજ અર્પા છે મૂર્ખાથી તો
ફરજ રહેતુ સાડ

વરં પર્વત દુર્ગુ શ્રાન્તં વનચરેઃ સહ ।

ન મૂલ્ત્રે જન સંપર્કઃ સુરેન્દ્રભવનેષ્વપિ ॥ ૧ ॥

(પ્રવતિના કાલ રક્ષણે વનચરો સાથે ભટકવું સાડ ૫૦ તુ
અર્ખની સાથે સુરભવનમાં રહેવું તે પણ સાડ નહિ)

વાંકજી—લાઇ સાહેબ, ઇચ્છિત મળે એટલે હર્ષમેલા કોનાથી
। થવાય ?

વિદુષક—અરે થયા ? કુતરો હોય તે જ રોટલો દેખીને લડુ-
પણા કરે હાથી કોઈ દિવસ ન કરે

લાઙ્ગુલચાલનમથશ્ચરણાવ પાત

ભૂમૌ નિપત્ય વદનોદર દર્શનં ચ ।

શ્વા પિંદસ્ય કુસ્તે ગજ પુંગવસ્તુ

ધીરં વિલોક્યતિ ચાદુસર્વેશ્ચ શુન્ક ॥

(કુતરો પોતાને રોટલો નાખનારની પાસે પુછી હલાવતો
નીચા પડીને મોઢું પેટ વગેરે બતાવે છે પરંતુ શ્રેષ્ઠ હાથી તો ધીર-
જથી જોઈ રહે છે, અને અનેક પ્રિયવચનથી વિનવ્યા પછી બોજન
પ્રે છે.)

(ધર્મરાય સભામાંથી ઉઘિને મહેલમાં પધારે છે પાછળ
છીદાર પ્રધાન થોડે સુધી જઈ રમમહેલના દ્વારથી પાછા વળી
જન્યસભામાં આવે છે ત્યાં વાદાઓના હર્ષનાદ મળવાય છે)

અધા વાંકા—(હરમાં તુ દીલ સાથ એ રામ)

ઉપનયો હર્ષ અપાર, વનીતા વાદા નગ વગનાર
આ અવસર આન દ્રકા—વનીનાં

વાંઠો વિપદવિનાશક—વરશે વાદા, નહિ રહે ગામ,
પ્યાઈ થશે ધરપાર અમાર, જીવન સાર થશે સુખવાણુ,
ટાળ્યુ આ કષ્ટ વાદાતુ કૃપાણુ, જય જયકાર અપાર ઉચ્ચાર.

અરે એ આન દનો નવ આગ—વનીતા૦

વાંઠો વનિતાવદલલ—દિલ ખુશ થાતુ રસ જલકાતુ,
ફાવે તેવા બની ફાકડા ફરશુ, પૂર્ણ ઇચ્છા પ્યારી નારીની કરશુ,
સ્નેહી વિષે વાત વા'લીની કરશુ, પ્રિયાના પ્રેમની ખાલીઓ ભરશુ
વરીશુ નાર ઠરીશુ ઠાર—વનીતા૦

વાંઠો વિલાસવિચ્છિન્ન—હિવસ અમારા, અમૃતધારા
ભાવે ત્રિયાકૃત ભોજન જમશુ, મદમા રસિક બની ઠીક રમશુ,
દુઃખ હશે તોય ખાતથી ખમશુ, નારીને ગોરી કઢી કઢી ગમશુ
ભમશુ મદમજને અનુસાર,—વનીતા૦

વાંઠો વિશ્લેષવિરક્ત—મનહરનારી, હા' બલિહારી
છાતીમા બીડીને છેલછબીલી, લેશુ યૌવન રસરેલ રસીલી,
ચોખ્ખ આદની ચિતહર ખીલી, ત્યારે પ્રિયા પ્રીતિ રસ અસ ઝીલી,
રમશુ સુખ સજ્જન મોઝાર—વનીતા૦

વિદુષક—હળુ થોડુ કહેવુ તમે રહી ગયા છો તે ચાકો છું
જ કહી દઉં

જમશુ પછી એને પ્રથમ જમાડી, એની ગાળોને ગણ્યુ લીની વાડી,
આજા માનીશુ એની રાત દાડી, એની પાસે ચાશુ ઘોડી ગધાડી.
એને કરશુ અમ સરદાર—વનીતા૦

મકરણુ પ મું.-કર્મવિપાક.

વિદૂષક—હવે તો બધા વાટાઝોના સગ્ન થવાના કે ? વાલરે વાહ ! તમારી જનનમા વાટુ ખાવાની તો મને મજા પડેજી કારણકે તમારો જોર હજી 'કુ.

વાંદાઓ—વાલ મહારાજ, આપજી પગપાવવા આવો એવું ભાગ્ય મ્હારી ?

વિદૂષક—મુહર્ત સાડ જોઈને બધા થાઓ તૈયાર, નહિ તો પછી પદાજીની પેટે વિવાની વરસી થઈને ઉભી રહેશે.

વાંકજી—પદાજીને વળી વિવાની વરસી ગી રીતે થઈ છે ?

વિદૂષક—માલજો, પદાજીનો વિવા હું તમને ગાઈ બતાવું, તે માટે પોતાનોજ રમેલો છે કાળી ચકલીના જેવો લાખી ને ઉચી નીચી થતી પૂછડી વાળો ને લાલ ગુદાવાળો પક્ષી તે પદો તેને કાઈ દેવચકલી કે દિવડી કહે છે તેની વડુ તે લેલી હવે બધા તેના સગ્નનો દાડ સાલજો.

(બૂદ્ધો મન લમરા એ રાગ)

લગન આવ્યા રે લેલી તણ્યા, લેલી પદાજીને ચકાચ,
પદાજી જોડ્યા અમે પાતળા, મુજને લેલીની લા'ય લગન.
પારેવું તો પાપડ કરે, કાબર ભરડે છે દાળ,
ગીરો હલાવે છે હાડીઓ, સમજી સેવા ને સાળ લગન.
ચકલો ખેડા ચોકી કરે, હોલો બાપ્યા હથિઆ,
બગલે બાપી બંધકને તીકે બાપી નગવા લગન.
૩

- પદોજ બેઠા પીડીપાટલે, મહુરત જોવે છે મોઢ
શુકન જોષને સચરો સામા આવશે ચોર લગન૦ ૪
- જનને જોડી લો ધમધમે કોટે ધૂધરમાળ,
વગ તો ઘેરે વિસરી ગયા, જન પાછી રે વાળ લગન૦ ૫
- પેંગવી પદાજને પોતડી પાચ આગળનો પાધ,
જન આવી જગલ મહી જોષને ભટક્યા છે વાધ લગન૦ ૬
- માકડના મેદાનમા સસલો લૂટે છે જન,
માટી થાજે વોળાઉવો ચડ્યુ તમરાને તાન લગન૦ ૭
- ગોળા નાખી ગરોળાએ, ચાલી વગડાની વાટ,
મચ્છર તો માટી ચ્યુ, હાસે વાળ્યો છે દાટ લગન૦ ૮
- તમરે તાણી તગનારને, ધાયલ દેખીને ધૂડ,
હોલો ડ્યાં હૈયા મહોં રૈયા ફૂડે ફૂડ લગન૦ ૯
- દાકલ કીધી હાડીએ, મારી દેડકે ડગ
નમો કીધો છે નોળાએ ભમરે ધુટીને ભાગ લગન૦ ૧૦
- મકોડો મછો મરડતો ઉંદર આટા ખાય,
વેધુ વેવાઈ વાસડે ચડો, જન દબ્બુન જખ્યાય લગન૦ ૧૧
- વદે ખાધી છે વધામણી આતી જોરાવર જન,
નામૈમે ચડીયા ચીબરી ઝાઝા દીધા છે માન લગન૦ ૧૨
- કીડી વગાડે કાખથી માકડ ઝાંચે મશાલ,
ફૂકડે પાડ્યા ફૂકવા, જનને ઉતાગે આલ લગન૦ ૧૩
- છધુદર ફેરવે જીંકણી, લેલી આપે લવીંગ,
હોડોજ ફેરવે હોકલી, ચીબરી છાટે છે રંગ લગન૦ ૧૪
- ચક્ષે બનાવ્યુ ચુરમુ માહે બૂધો ગયા ગોળ
વેવાણુ જમના ઝખકીયા, મોઢે વછૂટી મોળ. લગન૦ ૧૫

- વેવાણુ જૂઠાં આપ્યા જનના ચાલે ઠમકતી ચાલ,
 દેયે છે નવસર હારને કાને ઝલકે છે ઝાલ લગન૦ ૧૬
 તીતરે તોરણુ બાધીઈ વેવાણુ સતી તો જાગ,
 આપ્યા પદો વર પરણવા, ઝટ પુખ્તવા લાગ લગન૦ ૧૭
 વેદ ઉચારે વાળીઓ, માખી મગજ ગાય,
 પુખ્તતા તાણુ નાક કે પડ્યુ પાણુ બોય લગન૦ ૧૮
 ચોરી કરી છે ચોકમા, ભમરો પરણાવા જાય,
 બાધી પદાજની પૂછડી, ઉચી નીચી ન થાય લગન૦ ૧૯
 ફેરા ફરતા વરરાયને આવી ગઈ અડફેટ,
 પડતા ઝીંબ્યા પાળી પરે, પાળી પેદી ગઈ પેટ લગન૦ ૨૦
 પડ્યા પદાજને દેખતા વદી પડ્યા વેવાણુ,
 ટપકો માર્યો ટીટાડીએ, બટકુ ભરી ગઈ બગાઈ લગન૦ ૨૧
 પાટુ મારી રે પતંગીએ, કરી કીડીએ ફૂક,
 છુચીએ મારી લાકડી, નાખ્યુ નોળીએ થુક લગન૦ ૨૨
 અડબોય મેલી આખમે, ગધે કાઢી છે ગાળ,
 ડોળા દેખાડ્યા દેડકે, સંધાઈ કરે શિઆળ લગન૦ ૨૩
 વાદર વેવાણુ રિસાઈ ગયા, માકડ મનાવા જાય,
 પચાત ડોળી પોપટે મારો વેવાણુને માર લગન૦ ૨૪
 મહાજન આપ્યા મહાપતા, મોડ બાધીને મોર,
 ફૂંક લાવી કાગડે, કયો શોરજોડ લગન૦ ૨૫
 શકરે માડ્યો સગામને બાણુ મારે છે બાજ,
 બહાર કાઢી બહુકનો સર્વે જુલો ગયા દાઝ લગન૦ ૨૬
 પદો લેલીને પખીડા, ઉડ્યા સૌ પુરપાટ,
 વિવાની વરસી થઈ રહી હૈવે વાળેલો દાટ લગન૦ ૨૭

ગાય શીખે ને સાલજે વીણ પખીનો ખાત,
હરકત એને આવે નહિ, પામે વૈકુંઠ વાસ. ઘગન૦ ૨૮

વાંકજી—વાહ રે વાહ ' તમે તો ગપાણક દીક ગોંધી કાદ્યુ
હે ' પણ ને પખી બનેનો શંભુ મેળો દીક કયો છે.

વિદૂષક—ચાલો હવે તમને સર્વ અધીરા વાઢા લોકોને પર-
ણાવી દઈ છુ. મગળાણક બણીને આશીર્વાદ પણ સમર્પણ કરી
દઉં છુ

વિદૂષકનાં મંગળાણક.

શાર્દૂલ૦

આવી જન અને નિજાન ગસુડચા વાલો વીણા વાજતા,
રોહિતા શુભ કાકડા બણી દણી આવ્યા યુવાનો હતા,
શા શુગાર સજેલ વેલ સરખી શોભી રહી સુદરી,
સામેયુ કરતા ન રોહ સમતો કુર્બંતુજો મંગલં ૧
વાઆ ઢોલ નિશાન કાન સુણતા ચોકી ચતુરા ચડી,
લેવા પ્રેમવતી પતિમુખ સતી આવી અટારી અડી,
ચારો પ્રાણ સુખજી ન્યાળી નજરે હરખે બહુ બાલિકા,
ચક્ષુ ચચલ ચાર અલ્પ મળતા કુર્બંતુજો મંગલં ૨
આવ્યા છે વરરાય અર્ચન ચડી ઉભા અડી બારણે,
ચોરું ચિત્ત હતુ ચતુરનયને આનંદ એવારણે,
અન્યોઅન્ય પ્રીતિ હતી વિકસતી એવા યુવા દપતી,
હા ' હા ' ધન્ય સુયોગ એ યુગલનો કુર્બંતુ મંગલં ૩
સાસુ રોહ મહીત પ્રીત ધરતી આવી અહો પોખવા,
શા શુગાર સજેલ સોળ સુરતી આલે નરો ચોકીવા,

સાહી નુર રોબતી દીલહીથી મુખચંદ ચળકી રહ્યું,
 ગોળે શી શમિના સમાન યુવતી કુર્બતુઓ મંગલં ૪
 પુખ્ત પ્રેમ ધરી ફરી નીરખીને તાણી મહુ નાકને,
 બારી ભાવ પારીઆ વર પછી ચ્વારી મળી માયડે,
 ક્રોધે હસ્ત મિલાપ તાપ ત્રણ તો ટાળી ત્રિયા-કથનો,
 સાણી રનેલથી હસ્ત દાખી હગ્ગી કુર્બતુઓ મંગલં ૫
 ફેરા ચાર ફરી કરી વર તણે ન્વાધીન દા' કન્યકા,
 દાવો સર્વ દીપો મૂકી મગજથી હૈયે બધા હર્ષયા,
 આશીર્વાદ વિશાદ ચાંદ ચરપે સૌભાગ્ય હોળે સદા,
 દુરા પ્રેમથી દ પતી સુખી થજે કુર્બતુઓ મંગલ
 દાખી રનેલ ભરેલ દ્રષ્ટિ દિવની વોળાવવા વિચરે,
 આહા આગલુમા અતિ હગ્ગથી રમતી સુતા, સાસરે,
 સાસુની કરી સેવના સદગુણે શોભાવજે દૂબરે,
 પ્યારી પ્રાણ થકા થજે પતિ તણી કુર્બતુઓ મંગલં. ૭
 માગે જોતી હતી યુવાન યુવતી શી વાટ બહાલા તણી,
 ઉદ્વેગે પરિત્રાત કાન્ત કયમ ના આગ્યા દહ ધર ભણી,
 આવ તા પતિપ્રેમથી પ્રણયીને સાન દ સતકારતી,
 બીહાને મુદુ બાપણે દુખ દરે કુર્બતુઓ મંગલ ૮

વાદાઓની વિધુરતા વિનષ્ટ થઈ. ગાહંપત્યધર્મનું યથાયોગ્ય
 પાલન કરી પવિત્રતા ક્રાંત કરવાનો સુયોગ સમક્ષ આવ્યો. પરંતુ
 સૂર્ય પશ્ચિમે ઉદય પામે, મેરૂ પોતાની સ્થિરતા છોડી દે, અગ્નિ
 ઉજ્જ્વલતાનો ભાગ કરે, જળજન્ય કમળ કઠણ પર્વતોના રાખરે વિકસે.
 તો પણ ભાવિની અટલ રેખા અલિત થાય નહિ.

જેમના ભાવી તેમના સુખથી વિલક્ષ્ણ હતા જેઓના પૂર્વના કર્મોના પરિણામે રાખ વળેલા અગ્નિ પેડે ઉપદેશ અને ભય રૂપી આવરણોમાથી ઉપજેલા નીતિપટથી આચ્છાદિત હતા તે ધીમે ધીમે વિખરાઈ જતા વાદળોમાથી જેમ સૂર્ય, તેમ પ્રકાશિત થઈ નીકળ્યા અને જેમા મનુષ્ય તત્ત્વ વ્યર્થજ છે, એવા ભાવિની આધીનતાને કુદરતી રીતેજ તેમના અનન્દરણે નવીનરી

પ્રેમી અભિસારિકાઓના અભિસારનો આનંદ લેવામા કેટલાક વિધુરો-હવે ગૃહસ્થો-પ્રેમ સુખની ધડીઓ અનુભવના હતા ધરણ્ય અને વૈભવની ખાસ વાળી કેટલીક સ્ત્રીઓ પોતાના ગરીબ સ્થિતિના પતિહૃદયમા અણુગમે ઉત્પન્ન કરાવવા લાગી, કેકે કર્કશાઓ પતિને અને છોકરાઓને કનિ શબ્દોની પુષ્પવૃષ્ટિથી વધાવી ધન્ય કરવા લાગી રોગી, આળસુ, અશક્ત અને દોગી સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની સેવાથી નેવાવા લાગી 'હા નવુ નવુ નવ દહાડા, નાણ્યુ તોણ્યુ તેર દહાડા' એ પ્રમાણે ભોજનને અકરાતીયા થઈ ખાનાર જેમ આખરે કટાળે છે, ને દુખ વહોરી લે છે, તેમ આ પૂર્વના વિધુર મૃદસ્થો પરિણામે પોતાની સ્વતંત્રતાના વેચાણથીજ કટાળ્યા ધર્મરાયનો નીતિપટ તેમના હૃદયમાથી ધોવાઈ જવાવા માડ્યો, દલી પુરુષો ક્રિયાઓના વિશ્વાસુ પ્રેમને મીઠા વચ્ચે નોથીજ છેતરવા માડ્યા. કવિરત્ન ન્હાનાલાલે એક વાક્ય કહ્યું છે કે 'પતિના હૃદય જેવું તો પ્રિયતમાને પુતકે સ્પર્ષ વચ્ચાતું નથી' એ વાક્યની સત્યતા સિદ્ધ કરતી હોય તેમ કેટલીક સ્ત્રીઓ એવા નબી પુરુષોથી અસતૃપ્ત રહેવા માડતા મૃદમા સ્વર્ગીયતા નષ્ટ થઈ

ખર જેમ સાકરનો સ્વાદ સમજી શકતો નથી ધ્રુવડ સૂર્યના પ્રતાપને જાણતો નથી, તેમ નીચ-અદ્ય સંસ્કારી મનુષ્યને સિયળ

અને એક પત્નીવનના મહાન જૈરવની સુખ પશુ નથી નહિને
કાંટા જેમ નહંઆજ તેમ લપટ પુરુષ પોતાના શૈય્ય, કાનિ, રસિ-
કતા ને પૌરુષની સફળતા લપટનામાજ જુએ છે પણ સ્ત્રી પણ
જે પગવાઈ તે તેને મન પદ્મની નિશાની છે ખજા પશુ તેને
સુધારવાને અસમર્થ નીવડે તો અન્ય પ્રયત્નોનું ફળ ગન્યનામા પાનિ-
જીએ એમા શુ આશ્ચર્ય '

સોરઠા

શ્વાન પરે ધરી હેન, અહાડે ડો મોતીકોનો,
એને ખારી એ, ફરે ગોળતો ગામમા
શિયળ રૂપ મુંગર, હાર અહા સમીકાન્તનો,
શુ નીચ નરને નાર ભાગ્ય વિનાના ભોગવે

વિમળહાસ, વિશ્વાસદત્ત ઇત્યાદિ વિધુરો અવજેગ્રસ્તે વહેનારા-
એને શિક્ષા અને પૂર્વ સ્મૃતિ માટે અનેક વખત કહક બોધવચનો
કહેતા પરંતુ કૌસ્તુભમણિને જેમ ગાધ, સૂર્યને જેમ અંધકાર, તેમ
તેમને એનો સ્પર્શ થઇ શકતો નહોતો, પનપટપરની લીલાના 'પાસી-
જનો ખારી મઝા છુટાતી હોય તેમ પોતાની વૃત્તિની અનુગુણાવાળું
સ્થાન જોઇ બેઠક રાખવાનું ચિત્ત ખસેડી શકતા નહિ ઉપદેશ રૂપે
નીચેના વચનો કોઇ કોઇ જનો તેમના કદમા અગ્નિમા જળની
પેડે રેડતા હતા

મનહર.

પરનારી સારી ધારી વૃત્તિ દુરાચારી ધારી,
જીવાની તમારી જખ મારવામા જલ્ય છે,
શેઠ થઇ વેઠ કરી પાપે રહ્યા પેટ ભરી,

ગેહાઈ તમારી જન્મ મારવામા જાય છે.
થયો ધનવાન પણ દીધુ ન બદામ દાન,
એવું ધન ધાન જન્મ મારવામા જાય છે,
ધરી અવતાર નહિ બજ્યા કિંગાર ક્યાર,
એનો અવતાર જન્મ મારવામા જાય છે

કોઈ વખત એકાદ મહાત્મા પધારતા, તેમના મુખમાથી પણ
કોઈ કોઈ શાસ્ત્રના દાખલાઓ સાબળતા, કે પુરુષનું પદત્વ સાડ
પગ તુ પગ્ગીગમન બહુજ નિંદવા કાપક છે કહ્યું છે કે

વરં મૌનં કાર્યં ન ચ વચનમુત્કં યદનૃતં
વરં ક્લેષ્યં પુંસાં ન ચ પરકલત્રાભિગમનમ્ ।
વરં પ્રાણત્યાગો ન ચ પિશુનવાક્યેષ્વમિરુચિ
વેરં મિત્સાશ્ચિત્વં ન ચ પરધનાસ્વાદન સુસ્થમ્ ॥

(બુદ્ધ વચન બોલવું તે કળા મુગા કામ કરવું તે સાડ, પગ-
ગીગમન કરવું તે કળા પુરુષને નપુસકપણું સાડ, પિશુનવચનોમા
ધમ્મ ગમવા કળા પ્રાણુત્યાગ સાડે, પરધનની વાછના કરના બીજ
માગની સારી.)

વળી અત્યારનું આ યૌવન જગત્વામા વિન'ટ થઈ જશે
અર્થાઃ પાદરજોપમા ગિરિનદીવેગોપમં યૌવનમ્
આયુષ્યં જલ લોલચિંદુ વપલં ફેનોપમં જોવિનં ।
ધર્મ યો ન કરોતિ નિન્દિતમતિઃ સ્વર્ગર્મિલોદ્ઘાટને
પચ્ચાતાપયુતો જરા પરિગતઃ ક્ષોકાગ્નિના દમ્ભતે ॥

(પૈસા પદરજની ઉપમાને ચોખ્ખ છે, નહીના વેગની પેડ ચૌવન છે, આયુષ્ય જલના ચપળબિન્દુ જેવું છે, શીલુના સરખુ છવીત છે. જે નિન્નિતમતી નર ધર્મ કરતો નથી તે મરણ સમે વૃદ્ધાવસ્થામય પશ્ચાનાપથી વેરાયસા શોકાગ્નિથી બળે છે)

વળી

મહતા પુણ્યપણ્યેન ક્રીતેયં કાયનોસ્ત્વયા ।

પારં દુઃસ્વોદ્ધર્મેન્તું તરયાવક્ત્રમિદ્યતે ॥

(મોટી પુણ્યશી કિમન વડે તારાથી આ કાયાની હોટી ખરીદાયલી છે, અને તે દુષ્કર્મનુદ્ધની પાર જવા માટે જ માટે જ્યાં સુધી તે નાશ પામે-બેઠાય-નહિ ત્યાં સુધી તરીકે)

તમને તમારો મશ-આખર-ફુલિત થાય તેમા તો જાણે કરશો વાધો જ જણાતો નથી પરંતુ મજબૂતો કહે છે કે—

નમીતો મરણાદસ્મિ કેવલં દૂષિતં યક્ષ ।

વિશુદ્ધસ્ય હિ મે મૃત્યુઃ પુત્રજન્મ સમઃકિલ ॥

(હું મરણથી ડરતો નથી, કેવળ મશ દૂષિત થવાથી ડર છું વિશુદ્ધિમાજ આરંભતુ થાય તે મને પુત્રજન્મ સગવડ ખરેખર છે)

સગ આખખાનો

ધીક છે ધરણીના ધુતારારે નિશ્ચય નકે સચરનારા

પનઘટ પર જ્યાં ગ્રેમહાઓના વૃદ્ધ ભરે છે વારી,

નફટ નજરો નાખતા બેઠા દુષ્ટ પુરા દુરાચારીરે ધીક૦ ૧

નૌતમ નિહાળીને નારી નફટ નર, નવા કુતકો વિચારે,

પાપ વૃથા ચનવાણીથી બાધે, જ્ઞાનાગ જમદારે રે ધીક૦ ૨

શિશુ છે શણુગાર સજ્જનો એને મૂક્યો એકકોરે,
લય બૂધરનો બીતગમા નહિ છૂક્યો બુવાનીને જોરે રે ધીક૦ ૩
સીધે મારગ જે સજ્જન સચરે નિહીત તેને બનાવે,
પનિપત્નીનો પ્રેમ તોડાવા વે'મ વૃથા વળગાવે રે ધીક૦ ૪
લલનાએને લલચાવાને લપટ કકડ થઈ ફગારો,
વામે સચરતો જ્ઞાન મમાન જ્ઞાન બહી કુકામ કરનારો રે ધીક૦ ૬
અન્યતણો હક આપ બેમવતા, ચતુર ચિત્ત વિચારો,
માદ્રે મોહનજી પાપ તમારા, કોદી નથી કરનારો રે ધીક૦ ૭
રાતદિવસ હોરે રામા રટે ગય વચક પ્રપચ ના નિવારે,
શ્રીહરિ સજે એવી સાધે મુરત તો મુરત લવળજ તારે રે ધીક૦ ૮
માર મહોકમ જમદૂત તણો તે કેમ કહો સહેવારો,
હરિશંકર કહે હરિહજુરમા પ્રાણી પુરણ પગારો રે ધીક૦ ૯

દુનિયામા જો વધારે નીચતા કે પશુત્વ પ્રાપ્ત કરાવનાર કોઈ
હોય, ખરેખર્ શરમાવા જેવું કૃત્ય હોય, માણસનું મનુષ્યત્વ નાશ
કરતું હોય તો પ્રથમ દરજ્જે પરસ્ત્રીગમન છે

લજ્જા છે માત તાત, પામે જોડાવા કેા હાથ,
નીચ નારી નાથને પ્રણામતા લજ્જા છે,
પોતાની મોટાઈ મદ મનાતા લજ્જા લોક,
સાથર સલામા શઠ જન્મા શરમાય છે
મુગ્ધના મે'ણા ટોણા જોણા વાળા વજોણાથી,
ડ્રી મૂઠ ધર્મજ્ઞાન ધરના લજ્જા છે,
પણ ખરી ચોરી જરી ચોકને લજ્જાવનારી,
એજ દે વિદારી ખીજે બીજી મટાય છે.

ઉપરના વચનોએ અને અનેક વખતના ઉપદેશોએ ટોષકિના જ અતઃકરણને આરસીઆ ઝીલાતા પ્રતિબિંબ પેઠે અસર કરી બીજાઓને તો જેમ સાપને પચપાન તેમ અધિક ક્રોધરૂપી ઝેરનો ઉત્પન્નકર્તા થઈ પડ્યો. અથવા તો સમગ્રવેલા સજ્જને જેમ ચળકાટ તેમ તેમના પર તેની પ્રતિભા પડી ખરી, પણ પાછુ પડી રહેલા લોહાને જેમ કાટ, તેમ તેમને પગપત્તિએ નીચ બનારી દીધા પરિણામે યમદૂતો રક્ષેગ, કોલેરા જેવા લયકર રોગના સ્વરૂપ લઈને તેમના પર આક્રમણ કરી કૃત્યનુ કૃષ્ણ આપવા આવ્યા તેમણે વાદાઓમાના તે લપટ નરોનુ રાત્રિ પૂર્ણ થતા જેમ ધ્રુવડનુ, ટુંધાના આગમને જવામાનુ, દિવસના અંતે જેમ જળજતાનુ, તેમ સૌભાગ્ય નષ્ટ થયુ એ રોગો રૂપી મહાશયનુએ તેમની પરિશ્રમે પ્રાપ્ત થએલ, પણ વાચસકોટે રત્નની પેઠે અપાત્રતામા અપાયેલ રત્નકલ્પિકા, ઉકરડામાના રત્નને જેમ મમળી લઈ જાય તેમ દરણુ કરી. પરિણામે પશ્ચાતાપ એજ તેમનો માથો રહેલ. અશાંતિ અને ચિંતા એજ તેમની સ્ત્રી રહી.

પશ્ચાતાપ અમાપ એ સુહૃદને ચિંતા અશાંતિ પ્રિયા,
માના લપટના પિતા રિસપાણુ અધુર પાપિષ્ઠતા,
સત્તાનો મદ, મોહ કામ, જીલ્ડ ને બહેની દયાહીનતા,
હા ' હા ' કર્મવિપાક આ ચુ ન કરે સદ્ભાગ્યથી ભિન્નતા.

ખરેખર નવાઈ નથી કે ધર્મરાયના સત્તમ જે લાણુ ભાગ્યનાળી બનેલા વાદાઓનુ છેવટે પોનાની સ્થિતિપર પતન થાય જ શ્રીયુત સાક્ષઃ ગોવધ નગમની નીચની પકિત તેમના માટે સાર્થક થાય છે.

“ અવની પરથી નલ ચડ્યુ વારી પડેજ પાછુ ત્યા ને ત્યા,
દુકે કર્મ દુકે રહેવાને સરજેલુ આ ધગ્ગીમા,
નલ વરઝોવચ રગીન થાતા મરડરાજની પાખ ચકી,
સુભગ ધરીક એ બન્યુ નવાઇ ન એ દશા જો નાજ દમી

વિનોદ વાટિકા—દ્વિતીય પુષ્પ.

શૃંગાર.

સ્તુતિ

(મુદર શિવમ ગણ ગુણગાઉ ઇન્ધિરા. ઓ ગગ)
વદન વિભુ મ મલકર પરમ ઇન્ધિરા,
અર્ધોન્ધર અધમોદારક, અતિ મનોહરા, વદન
દીનદયાળ પ્રણતપાળ બાળકો અમે
ચરણચરણ સ્મરણ ચાહ હૃદયમા રમે,
શ્રી ભગવાન સુમતિ-જ્ઞાન દાન દો તમે.
પ્રથમ સ્મરોને, હરિને પ્રીત ધરોને નયનબોને ઉપકૃતિને
સ્મર મહેશ્વરા. વદન

સ્નેહકથન.

મંસારનુ સર્વસ્વ સ્નેહમા નથી શું ?
નવદ પતીઓનો જીવનરૂપ સ્નેહ, શુદ્ધ સુહૃદોનો સુખ સંદેશરૂપ સ્નેહ,
જેહે જેહેમા છેહ રહિત આપી અલખની લલિત ભેદનથી લગાડતો ?
જનનીના હૃદયદર્પણમા બાલસ્નેહનું પ્રતિબિંબ જોયું છે ?
પશુ, પક્ષીને સમન્ત પ્રાણી-વનસ્પતિ અને જડ વસ્તુઓ-સ્નેહને
માટેજ જીવન ધારણ કરી રહી નથી શું ?
ક્યા છે સ્નેહ વિના સૃષ્ટિનું સૌંદર્ય ?
રૂપવાન પશુ ગુણહીન ગોરીને રમણથી તિરસ્કાર મળે છે,

રૂપદીન રામા પર રસિકપતિ જીવનને કુરબાન કરે છે, કોણ કહેશે કે એદમા સૌંદર્ય મુખ, રસાસ્વાદ, માધુર્યને ઝલક નથી ?

ઓ ! સ્નેહ અપાનમા પરિનૂત બનેલા —

ઓ એદગસિયા ચિન્તાગમ્ય ભયા નવ પતી' વરસાવે નમાગ
એદતી અમીધાગ આ આતુ જગતપર

છલકાના સ્નેહે અપરિચિત અનિચિ પાણુ જ્યા સત્કારામ છે,
ઉભગતા એહે અવિનાની પ્રભુના મરોગાન ન્યા ઉચ્ચાગમ છે,
પ્રસગતા એહે પામગ નિરાશિતોને જ્યા પોપાય છે,

ઝલકાના સ્નેહે જ્યા પતિપત્ની વદનીય રૂપે જગતના આદર્શ
૫૫ અવલોકાય છે

ત્યાજ ' ત્યાજ ' પ્યારા !

પમરી રલો છે સ્નેહપુષ્પનો પુખ્ત રસગધ —

ત્યાજ ' ત્યાજ ' પ્યારા !

પ્રકટી રલુ છે ઇંદ્રને ઇષો ઉપજવનાઃ નદન વન—

ત્યાજ ' ત્યાજ ' પ્યારા !

પદ્યક્રિઓ પ્રભુતામા પરવરે છે તે પુણ્ય પ્રેમી પતિપત્નીની
અને ત્યાજ વસી રહી છે પરમાત્માની પૂર્ણ કૃપામૃત ધારા

ચિંતા, હાનિ અને અશાંતિ એ સ્નેહના શત્રુ નથી શું ?

હયા ધન ' પ્રભુ ' જીવનપ્રાણ !

એ અણમૂલ સ્નેહ આપો, અવર કંઈ પણ અપેક્ષા નથી
બસ ! એકજ સ્નેહનું નિર્મળ વહેણ અમ તરોણાનમા વહે.
હા ! કૃપાસાગર ! ત્યાજ તારૂં ધ્યાન છે કે જ્યા સ્નેહ છે.

અભિસારિકા.

(મંદકાન્તા.)

- ચંદ્રિકાએ સુભગ સિત શી શાત રશ્મિ પ્રસારી,
રેલ્યુ વિશ્વે પૌંદ્રૂષ પ્રીતિનુ માત્ર આનદકારી,
રીસાએલા પ્રણય કલહે દપતી ધીંગ છોડી,
પ્રીતિ રંગે ગ્મયસ થયા માન ને ગવ મોડી ૧
- ત્યા વે'નીઆ ધવલ શર્શોની દિવ્ય માધુર્ય હેલી,
રેલાવતી નવલ પટમા આ અભિસારિકા શી ?
મુગ્ધાવરથા તઈં જળકતી કામસ્પર્શી યુવાની,
ગાલે એની સુરખો ઉતરી શર્મયુક્તા ગુલાબી ૨
- પાયે તીણા નૂપુરરવની દિવ્ય સંગીત ધારા,
સૂણી સ્તબી ગગનરજની-કૌમુદી-ચદ્ર-તારા,
કામી એણા કરો શીતળ તે સ્પર્શ તો અંગ વાધું,
શ્લેષ સ્મરું મધુર મુખડુ મદહાસ્ય છવાતું. ૩
- વેગે જેવી સરલ સરિતા સિંધુ સામીપ્ય દોડે,
તેવી વેગે ચપલ પળતી આ અભિસારિકાએ,
રોમાએએ અનુભવો રહી પ્રિયના સ્વપ્ન મીઠા,
કેલિ સ્મરું લલિત વપુમા રમ્ય શો કપ દીસે. ૪
- ‘ સાહી હરતે હૃદય ધરશે મહીનિ કાય કેળી,
એ વેળાએ વિજન મહો હા ’ અંત સ્થિતિ થશે શી ?
એવા એવા મધુર સ્પુરતા તર્કધેલી ગસીલી,
આવ્યુ જોતા ભવન પ્રિયનું મુગ્ધ લાવે મુઝાતી ૫
- ‘ એ દેખાયુ ભવન પ્રિયનું નવેત શોભે અલિંદે,
સેતા હોશે સુખકર હવા હર્મ્ય વાતાવરણે;

યા જોતા એ મુજબથી હશે વાટ 'વહાલી ન આવી'
 એવું કે'તા કંઈક નવલી શુચતા સ્નેહ મયિ :
 અણી મારા ક્યમ ઉપડરો નાથ સામે જવાને,
 આવે લગ્ન બહુ બહુ બહુ બાળતો આ અનગે,
 નપુરોના સુરથી ચમકી નાખગે મોહ દષ્ટિ,
 એ વેળાએ ક્યમ કરો અહા! જોઈ સામુ સપ્તીય ૭
 એવું કે'તી રસિક મનમા હારમાહે પ્રવેશી
 જતા ઉંચે પગ ન ઉપડ દાહરે સ્તબ્ધતી'તી,
 ઉંચે જોતા ફરી અટકની સ્તબ્ધ લાજે બની'તી,
 શુ થાશે એ પ્રિય શુ પૂછશે? ગમ્ય તકે મુઝાતી ૮
 એવી રીતે તુમુલ મનના રમ્ય સંગ્રામ માહે,
 શેલી વેલી ખીલી ગ્રીલી રહી સ્તબ્ધતા સ્નેહ કુળે,
 સામે તીણા શર સ્મરતાણા કે પ રોમાચ અગે,
 શી મુઝાની તરલ મધુરી સ્થિતિ એવે પ્રમંથ ૯
 ઉંચે જોતા ઝગઝગ ઝગે તારલાજ્યેત તેવી,
 સ્નેહ જ્યોતિ અર્ધીરસ ભરી ઉર ઉજાસતી'તી,
 ને ચદ્રિકા જ્યમ જગ રસે નવેન રશ્મિ પ્રભાએ,
 તેવું એનું હૃદય રસિયુ પ્રિયની દિવ્યતાએ ૧૦
 છુપાએલા કપટ ધર્મને એ ગળે એ નૃશ મા,
 એ મુઝાના મધુર સ્વકેપે મોહ પામેલ ફુણો,
 એ વેળાએ નિરખી વિજને એકલી બાલિકાને,
 ચેતી ઉઠ્યા હરણ કરવા ગ્રામ સદા કરીને ૧૧

અનુષ્ટુપ—હિ અતી પ્રેમહિયોળે ચાહે પ્રિય સમાગમ,
 ન જાણે બાલિની રેખા આરાના દુલ સ્વપ્નમા

- એકાએક આવ્યા ત્યાય, નિર્દય બે નરો પલભાય,
 ગ્યામજ વેશ સ્યામલઅંગ, સ્યામલ કર્મનો સત્સંગ ૧૩
- મૂળ્યતા કેદક પગ સંચાગ, નિરખી પુર્ત ત્રાસી નાર,
 કરી નહિ એક રાકી ઉચ્ચાર, મૂઠી દુષ્ટે કળી સુકુમાર ૧૮
- વસંતતિલકા—દૂર્યો દર્ધ મુખ મહીં ઝટ રક ધ લીધી,
 બાધી બને કર, બીજે અસહાય કીધી,
 ધારી શિકાર મુખમા મૃગરાજ નાસે,
 (લમ) નાદા ત્યમે અમૂલ માલ મળ્યે ઉલાસે. ૧૫
- અનુક્રુપ—ચેષ્ટાએ પ્રમદા કેરી જોતો ગુમ પતિ હતો,
 દુષ્ટનાની સીમા જોતા કેધો કાળ સમો રીમે ૧૬
- વસંતતિલકા—' કાળા તમામ તમ કૃત્ય લહી હમેશા
 ' જોતો હુ વાટ તમ ધાટ ધડું ખરે ' ક્યા ?
 ' આજે તમેજ નિત મોત લીધેલ માગી,
 ' પામેા હવે જમપુરી મધુરી અલાગી. ૧૭
- ' આશા અને મધુર સ્વપ્ન મહીં મચેલી,
 મુટલા વિનાનો કળીં દુષ્ટ ' હરી નવેલી—'
 એવું વદી વિકરતો વિકરાળ વ્યાળ,
 ધાયો ધરી કર અસિ શિર લાગી ઝાળ ૧૮
- દતો ડસે જમર કોપલરી વિકાસે,
 છે લાલ મુખ રીસથી કરી દોટ આસે,
 લે દુષ્ટ આ રૂળ હરી હરિણાક્ષીં તેનુ,
 માર્યું કહી ખડગ પાછળ તોડીં જાનુ ૧૯
- ત્યા તે પડ્યો પુરત નાર રહિત નીચે,
 ધાયો ધરી ખડગ અન્ધ સૂરો સમીપે;

તેનું કુદાર જમમ કુમળી કેળ કાપે,
 (તેમ) કાચુ કલેવર અસિદ્ધો અનત તાપે
 અનુષ્ટુપ—કરીને નાગ બનેતો મુચ્છાંમસ્ત પ્રિયા તણી,
 શાન્તના કારણે આપ્યો, ખાસી મુદરતા તણો
 ફાલુશ—ગોબીના શણગારમા, ગો નાંગે અલિસાર,
 ધન્ય પ્રિયા તનમન બધુ, તુજ મુખ ઉપર વાગ
 મુદગના અમ્બલિનનું કરતો પ્રેમે પાન,
 મોલો સમન્તુ પણ ખરે, બૂલ્યો ગુદિ સાન
 નવસ્થ થતા ઝટ શાતિથી ચેત્યો ચતુર મુગલણ,
 ધન્ય કરે કર આજ આ તુજ સ્પર્શે મુજ પ્રાણ
 કહો એવું કમગ કરી તગત થયો તૈયાર,
 રક્તવર્ણ સખ કુષ્ટના ફક્ત ખોણ મોઝાર
 મંદાકાન્તા—ઉપાદીને મૃદુલ ફેલશી હસ્તમા કામળાગી,
 આપ્યો વાલી શયન સદને નાથ પર્મક પામે,
 અંકરથાને મૃદુરમણ્યોનું રાખોને ઉત્તમાગ,
 ખેરો ટોળે વ્યજન મધુરો અગ વ્યાધે અનગે.
 નાગ નૂથ્યા અલક ઉપરે ફરવી હસ્ત પ્રેમે,
 નીચો થઇને અધરપુટને પ્રેમમુદ્રા સમર્પે,
 ત્યા તો પેલી તરલ મૃગીશી નેનને સેજ ખોલી,
 બેતો પ્યારી ચકિત નજરે હપથેલી જણાતી
 વિચાએલી નયન ઉપરે પ્રપ ધન્યા ધનુશી—
 વાકી કાળી ભમર પરથી તીર છોડ્યુ અનગે,
 વીધ્યુ તેણે હૃદય નરનું તર્ન વ્યાપી અધીર,
 મેરે જામ્યો મદન રસનો ગગ બેને નવીન.

અનિલને.

મંદાકાન્તા.

બેને વાયું રમણુ વિરહે મુગ્ધ એ કામગાગી,—
 અબી ઉભી ^૧હરિતવદની, ચ દ્રિકાશા રૂપેરી—
 ભુદાવાળી નવલ કિમતી સ્નેહભીંજી સુવાસી—
 અગે ધારી રમણુ રિઝવા પાઠદર્શીય સાદી ૧
 બેતી ઉભી તરલ નયને વાટ વ્હાલા સખાની,
 સ્પર્ધકૃથી ધડો ધડા ઉડી દારની બા'ર આવી,
 ' આરે કાઠે હૃદય મણિને ભૂજ પાસે ભરીને
 ' કામાવેગે અધીર ખનવુ મદ હાસ્યે હરીને ૨
 ' આરે કપુ રમણુ કરના સખ આલિંગનેથી,—
 ' અપાએલા સ્પર્ધધર તણી પૂર્ણ પીડા સહીને,
 ' પોટાડીને કુસુમ થયને કોડથી જોઈ કાતિ,
 ' ક્યારે આપી વિપુલ ઉરજે^૩ સ્થામને પામુ શાતિ ૩
 પ્રત્યાધાતે કુસુમશયના^૪ દાહતા અંગ અગે,
 થાવા શાતિ રમણુરતિને મુગ્ધતી એ પ્રસંગે
 નેશે આવ્યા મધુર હસતા નાથને જ્યા રસીલી,
 લજ્જા પામી ^૫અવનન મુખે સ્તબ્ધ બાળા થવાની ૪
 કિન્તુ લજ્જા પરિચિત પ્રીતે ના ટકે ચીર સ્થિર,
 તારા મૈત્રી નયન રચતા યુગ્મ થાશે અધીર,
 સાથે બેના હૃદય ધસશે બેટવા ભૂજપાશે,
 ને વીટાશે રમણુ હૃદયે હૃષિકેલી કુલાશે ૫

૧. અદ્રવદની ૨. પલ્લવેથી ૩. સ્તન ૪ વિપુલ=મોટા, ઉરજ=સ્તન.
 ૫ પુષ્પના બાણવાળો કામદેવ ૬ નોચુ નમાવેલું.

સારે તેના અનિલ જઈતું હર્ષ અમૃ નમામ,
 ખેરિયાના લવ મુકવળે સાધજે કાર્ય આમ
 પાલીકાની અલક પગની અ શુકા સ્કંધ આપ્તી,
 જ્ઞાત્રા કેરા નયન હરતુ દરય દેજે નવીન
 મુખધામોમા મૃદુલ લહરે કપ ગેમાય પ્રેરી,
 દે આન્ધેરે સજડ મુખના અમ પે કટી લેરી,
 ધારો ધારો પ્રતનુતનુનો શીત સીતકાઠ ધારી,
 સાદી દેજે શ્વેતમયનથી યોગ્ય કાગે વિખરી
 ૧૭
 ૩નીવી છૂટયે વિકલ યુવતી દેખશે તુ હુપાતી
 એ જ્ઞાતાના ભૂજ યુગ વિરે વેગથી પાત્રી જાતી,
 અગો અગે શરમ વિધુરી ના શકે ઉચ્ચ ન્યાળી,
 પ્રસ્વેદથી વપુ ભોંછે જતા શ્લેષ હણી સમાપ્તી
 ૮
 કેટીધાએ સગમ તજવા હામ ધારી શકે ના,
 દુરે દેખે ઝગઝગ થના હોયવાતા ન પીવા,—
 એ વેળાએ શીતળ મુખદા નાર્ખીને નારી ક્ષેત્રી,
 શાંતિ દેજે તરલ નયની મુદરીને મુકાતા
 ૯
 વેણી પુખ્તો પંકજ વિખરતા પાર્શ્વેને ભોમ તુ ત્યા,
 પુષ્પેશો કુસુમ શરનો વર્ષનારો થજે હા '
 મર્ધાનામા નવલ યુગને શાન આનંદ લેતા,
 એકાંતે તુ નહીં દેવ થજે મદ વાજે વહી વા
 ૧૦
 સયોગાન્તે વસન સજવા ઇચ્છતી નાથિકાને,
 તૂટેલો શ્વે અનુકેળ થજે દીપ દેતા છુટાવી,

૧ નાની મુદરી. ૨ દીથી માઠ. ૩. વસની કમર આજની માઠ.

૪ ચંચળ. ૫. વાળ. ૬. હામરેપ.

નગારોમા પૂરણુ સજની મદ વાળે પ્રમેદે,
એ જોડાને રસ બસ થવા રમ્ય વાર્તાવિનાદે.

૧૧

પવિત્રતા.

શિખરિણી.

પડે નહાના ચણે કુમકુમિત રેખા કમનોંચ,
જતી હસી આસે રસભરો રસિકા ગમણીય,
મધુરા ગાત્રોની ઝલક પટમા કચન સમી,—
દલાવે હૈયાને હલક યુવતીના ગમનની

૧

અનુકૂપ—જતા જેણે નથી જોઇ, ઉઘાડે રમણીયતા,
ન તેને ખ્યાલ એ આવે વિષદાટે અમી યથા

૨

વસતતિલક્ષ—ખીલી લતા લલિત પુષ્પ ભરી કુમારે,
પુષ્પો મધુર સુરભિ મનને ઉઘાડે
એમા અમોઘ શર મન્મથના પ્રમાણે,
આ અપ્સરા ઉતરો નદનમા કોડાથે

૩

શિખરિણી—જતી આ બાળાને તરુણુ નર એકે નિરખતા,
અતિ સૌદર્શી પદ અવર પથેથી અટકવા,
રહો ઉભો જોતો મધુર સુરતિ સુદરો તણી,
નકો આકર્ષાતું મૃદુ મધુર સૌદર્ષ નિરખી.

૪

અનુકૂપ—ઉત્સાહી રમ્ય બાધાનો તેજસ્વીય તરુણુ તે,
વિદ્યતા સદૃશ્યે જાણે અર્પે બોજસ ઉજળું
જતા સૌદર્ષની દેવી નિહાળી નેત્ર દારતો,
બનીને સ્નાય એ વાક્યો હૃદયથી બોલતો હતો

૫

વસંતતિલકા—‘આનંદકં મુખકું નયનાભિરામ,
 ‘સૌદર્ભ માર્દવ તણુય અનન્ય ધામ,
 ‘કૌમાર તેજ લક્ષ્મ સુલલિત આસ્પ,
 ‘માધુર્યમા મળી જતી મુખડે કુમાસ
 ‘મે ન્યાળતા નયનનુ નિર્વાણુ લીધુ,
 ‘કે કે મનોરથ કરી મન વ્યગ્ર કીનુ
 ‘પીધુ કદી ન અધગમૃત આ પ્રિયાનુ,
 ‘તેનોય નિષ્કળ ગ્રહો’ નહીં જન્મ માનુ ૧૭
 ‘એવુ સુકામળ મળે સુખ કેમ સાડ,
 ‘એવુ નગીળ નવ હોય કદી અમાડ”
 એવો વિચાર નર એ કરતો રસાળી,
 એ અન્ધ એ રમણીનેય રહ્યો નિહાળી ૮

x x x x

અનુબંધ—ગુલાબી પુણ્યથી છાયો, આલ્મો છોડ ગુલાબનો,
 રોકાઈ ત્યાં ક્ષણ ગમા, જોતી જોડ કુમાસની ૯

ઉપજાતિ—કુંવા નવી કુળ શા કરેથી,
 ગુલાબ ગુટયુ મધુર ધીરેથી

વસત—ગોરી સુગોળ કર અશુભોએ ધરેલુ,
 લાવણ્યમા ગુલ કૃતી લક્ષ્મ અનેર ૧૦

મહાકાંતા—એની તારા મધુર સ્પર્શે સૌભાગ્યશાળી,
 કેતી એવુ સરખો સજની આવો પોતી રસાળી.
 એ તો તેવુ શિરચો ચોરને ચૂર્ચો વેણી ગુલાબે,
 એ દરચોથી તણુ નરનુ હૈર કે પ્યુ ઉછાળે, ૧૧

- અનુબંધ— અતિશે સ્વામતાવાળા છતાં સૌદર્ય વેર્ણીમાં,
અહો ' આ આટલું બાસે, તારા સંગ થઈ સખી ૧૨
હિઆરી એમ સાણીનું સખી ચાતુર્ય ચોરતી,
વહે જે વેણુ તે તેથી ક્ષેણુ ફેરતી હતી ૧૩
- મંદાકાંતા— તાજ ખીલ્યા કુસુમ સરખી બહેન તારી યુવાની,
વીત્યે થોડા રમણીય દિનો નાથને અર્પવાની,
જેવી આજે વન ઉપવને તું રમે હર્ષ ધારી,
તેવી તાજ તન ઉપવને ક થકીડા થવાની ૧૪
- વસંત— લગ્નભર્યુ લલિત એ ઝલકિત આત્મ,
નીચું નમી ભૂમિપટે ભરતુ પ્રકાશ,
એ રમ્ય રમ નીરખી કૃતકૃત્ય થાવા,
નીચો નમ્યો દિનમણી મુખદર્શ પાવા ૧૫
- અનુબંધ— જડેલા આરસે આપ્યો, હોજ પાણી ભર્યો પુરો
કિનારે ન્યાળતી બાળા, પોતાના પ્રતિબિમ્બને ૧૬
- મદાકાંતા— સાહેલીને વચન મધુર એમ એણે ઉચાર્યું,
ના'વા માટે શીતળ જળમા બહેન છે ચિત્ત મારૂં,
તો સ્નાના તે અવર ધરવા અબરો આણુ વા'લી,
ક'યે માફ દીલ ગરમીથી ચોપથી ગતુ ચાલી. ૧૭
- અનુબંધ— અધીરી આવડી થૈને કરે ચાતુર્ય શુ સહી '
પતિને પૂરવા હૈયે નિશાઓ પાચ છે રહી ૧૮
- વસંત— એવું કહી સહી મધ તહીથી ત્વરાથી,
સૌદર્યમુખ્ય રમણી જળ જેતી ઉભી,
શું દેવીના દરશને જળદેવી આવી,
ઠાયાજ એવા જળમા ઝળકે રસાળી ૧૯

મંદાકાંતા — હા ' હા ' ત્યા શો, સજનો પળતા, પ્રાણહારિ પ્રસંગ,
સ્પર્શો જોયો, નિજપદ કને ભામનીએ બેજંગ,
ત્રાસી ત્યાતો પગ મરી પડી હોજના નીર માહે,—
તે દેખીને તરણુ ધસતો બાલિકાની મદાયે ૨૦

વસંત ૦ જોઇ શક્યો ન કાણુ એ ધસ્યો સદાય,
ગાંધે પડ્યો જળ મહી બનવા સદાય,
બાઝી પડી નર ઉરે ટૂલ શી કુમારી,
બાહુબળે જળનટે મૂકી ઉમારી ૨૧

અનુબંધ ૫ અગ પ્રત્યગમા એનું ભીંમયેલ દુર્લભ તે,
ચોટીને લોપલુ લજ્જા, બાળાની પ્રાણુથી પ્રિય, ૨૨

મંદાકાંતા ઝીણુ ઝીણુ દુર્લભ સખળુ ચોટતા અગ અગ,
ગોઈ ગોઈ સરવ દિસતું અગ એનુ અબગ,
ગોરા ગોરા સ્તન ઉપસતા નાભિ ને જનુભાગ,
સા શુભાગે પ્રકટ પરખી કાણુ ધારે વિરાગ ? ૨૩

વસંત ૦ વળિ યુવાન નયનો બહુવાર ખીન્ને,
તોયે વળે બળ કરી રમણી સમીપે;
રોમાચ કપ પ્રકટી સબળા અન ગે,
તેયે મતિહોન બન્યો કાણુ ભાનભ ગે ૨૪

અનુબંધ ૫ જાનમા આવી ત્યા બાળા, ભાળી આભારથી અને,
ન્યાળતા અગ પોતાનું, લજ્જાથી વ્યાકુળી બને ૨૫
ધ્રુજતા અંગથી એણી, ધારી ધીર શકી નહિ,
ધસી એ હોજમા પડવા, લજ્જાની અવધી થઈ ૨૬

વસંત ૦ ત્યા એ ધસ્યો ભય બપોં રમણી પખડી,
સાહી જતા જળ તો ઝટ અગ સાહી

- નચે ચૌરાણુ ચૌર ત્યા ઝટ ગાય માલે,
આવ્યા ઉરોજ ધન જે કરમા અગપ્યે ૨૭
- અદાકાંતા હસો રપરયાં સધન ઉદતા, બાલિકાના ઉરોજે,
ગણે માલો મૃદુલ કુલનો, દીર્ઘ કંઠુક કોયે,
અપાવણી મધુર તનનો રપરં મે'જે ચતામા,
બુદ્ધો શુદ્ધિ નર શરોરની બાન સર્વે જતામા ૨૮
- શિખરીણી ખિચારી બાળા તો અપરિચિત આલીંગન મહી
મુઠાતી કટાળી, તરલ હરણી તી ધ્રુણ રહી,
પુરી પસ્તાતી એ, શરમ વિધુરી મહેં ધગ્ગની,
પડે પાણીમા તો નર ઉચરતો આવ્યુ ધસતી ૨૯
- અદાકાંતા કે'તા આવ્યુ સલજ નરને બાન કે હસન હોડયો
પશ્ચાતાપે અવનત મુખે ગ્તઃધ ચૈ હેક ઉભો
આલીકાની અર્તોવ કપરી દષ્ટિને કોધવાળી,
ન્યાળી ન્યાળી મૃદુલ વચને રમ્ય વાણી ઉચારી ૩૦
- અનુકૂટપ “ સાત થા મુદરી ચાણી, નથી હું દુષ્ટ દષ્ટિનો,
'કુદષ્ટિથી નથી માફે અહોઆ આવવુ થયું' ૩૧
- શિખરીણી ' સુશીલા ને ચાણી પરમ પુનિતા આમ' રમ્યપી,
' પ્રાડા વ્હાલી તુને નિજ શવનથી કોટીક ગણી,
' શકે સાખી એ શુ શરમ તણું બાવી અવનતી,
' ધિકાર હું આજે ફુલેલ બહુ ઝીણા સરવથી. ૩૨
- શિખરીણી ' અચાવાને બાળા તુજ શવનને યતન મુજબા,
' હજુ છુ નિદોંધી નિજ હૃદયથી હુ જરૂર હા,
' કુદષ્ટિથી દીઠી નથી હજુ ખીળતી પ્રિયતામા,
' જના આપો ચાણી તમ ઉર વસ્મા વાકનીક્ષમા ૩૩

- મંદાકાંતા ' જાણું છું હું સરમ વિધુરી બાલિકા તુ મુઝાતી,
' નાણી તારી મુઝવણુ દયા કૂરને યે જણાતી,
' ધ્રુવે કોષે સરીર પણુ ના શબ્દ બોલી શકી તુ,
' એવી તારી શુદ્ધ કુલિનતા તેહને હું નમુ છું ૩૪
- અનુબંધ 'અનિમેરે નથી જોયુ, હજુ મે અગ આપતુ,
અનુગા આપની માની, છતા હું દર થાઉં છું " ૩૫
- વસંત આ રમ્ય વાક્ય રચના થકી મત્રમુગ્ધ,
બોલી શકી ન રમણી કઈ એક શબ્દ
નિર્દોષ ભાવ નયને ઉપકારી જાયો
કિન્તુ ન શબ્દ મુખડે લવ ઉચ્ચાર્યો ૩૬
- અનુબંધ અર્પણે વસ્ત્ર પોતાનુ ચાલ્યો બા'ર જવા નર
સખી ત્યા આવતી સામી, મળી છે લેહ અંબ ૩૭
- વસંત ૦ આશ્ચર્ય પામ્યો સખી આ નિરખી પ્રસંગ,
આન દમા ધ્રુવે ગયુ નિજ સર્વ અર્ગ,
નાને કયો રિશર જતા નરનેય ગુપ્ત
વસ્ત્રો સજ્જતી રમણી તન કીધુ શાત ૩૮
- માલિની વહતી મધુર હારયે બોલ હાસી ભર્યા ત્યા
' ન બન સખી ઉદાશી રમ્ય સાચી રસિકા,
' દિવસજ ત્રણ ચારે લખ તાર થવાનુ
' પણુ અર્ધોર મન ખારી કેમ આવુ જણાતુ ? ' ૩૯
- અનુ ૦ કહી વિસ્તારથી સર્વે વહેતા અમુએ કથા,
દયાપાત્ર રિશતિ દેખી સખીએ કીધ શાન્તવના ૪૦
' સખી શાણી લુટાણી છે વિશુદ્ધિ આજ ન્યામમ,
' હવે ના હર્ષ કે દેસે મને નાથ સમામમ. ૪૧

- વસંત૦ 'હા' શી પ્રભુ મુજગતિ અવળી જવાની,
'અપેસે દુષિત મુજ અમ બને મુવાની
'ના બ્રહ્મ એ તન પતિ ચરણે અપાય,
'હા' મણિ એજ પથ છે મુજ ફર હાય ૪૨
'પાવિત્ર્યનુ સહુ સ્વમાન સખી ગુમાવ્યુ,
'આ અન્ય સ્પર્શ થકી શુદ્ધપણુ હણાયુ,
'વા'લા પિયુ ચરણમા સખી અર્પવાને,
'જે સાચવ્યુ હતું અનન્ય વિશુદ્ધ ભાવે ' ૪૩
- મંદાકાંતા— 'હાલી, હાલી તુજ હૃદયને ધીર તુ દે અશેષ,
આ ખીના તો મધુર દિસતી ક્ષેષને ત્યાગ લેશ
આથી તારી નથી અવનતિ ના પતિવૃત્ત ભગ
તારો એજે સ્પર્શ કરતા તેજ છે ભાવિ કથ ૪૪
- અનુ૦— ઉમારી જેમણે તુને પતિ તારાજ આપ તે.
જુકુ આ હોય તો મુને બ્રહ્મહત્યાહિ પાપ છે ૪૫
પધારેલા પતિ તારા કદી આ ગામમા નથી,
પિછાણો ના તમે તેથી પરસ્પર પ્રેમી ૫ પતિ ૪૬
- વસંત૦— વિદ્વાન એ નર તને રસથી ભરેલો,
આવ્યો હશે નિરખવા સર્ખો પ્રેમધેલો,
વા'લી સખી તુજથી એ હણુ છે અગ્નણુ,
તો આપ પ્રાણપતિને નિજ એાળખાણુ. ૪૭
- અનુ૦— કદીને એમ એ નહાની ચરણની પકિત પાડતી,
ચતુર જો ચોપથી ચાલી સખી અદૃશ્ય સધ મધ ૪૮
- માલિની— નવલ મધુર હૈયે પ્રેમુ આનંદ દાન,
નૈતન શરદ ઈન્દુ શ્લી ખની દિમિઆન,

- તરત શરમ ફેરી આખ ગાલે ગુલાબી,
અનુપ મધુર વ્યાપી, હૃદ ઉત્કૃષ્ટ છાતી ૪૯
- અનુ૦—શાનિદા સ્યામના વેણે સહારી હૃદયેલી એ
અવગા જે કરેલી તે સમરીને દુખ પામતી ૫૦
- માલિની—અરર કહ્યુ છે મેં દુઃખવ્યા પ્રાણ પ્યારા
વત્તી હૃદય દુખે થાય મર્જિત દારા
તરત અર્ધોર કંથે ઉંચકી આવી નન્દી,
સજ્જન કરી ઓળે પ્રેમમુદ્રા સમર્પી. ૫૧
- શિખરિણી—રસીલી બાળાના અવનત મુખે ભાવ નવલા,
હતા શુ ને કીધી મુગલ પ્રાંતગોષ્ઠિ શુ અથવા
મુણ્યાય દેખાયુ નહિ કંઈ પડી એ જન થકી
થયો વચ્ચે કાંકે રજ ઉછર્જી વટાળ બળથી ૫૨

ત્રિયુથી પ્રસંગ.

ગાઝલ.

છખીજો છંક છળતો' તો અમેને ખડું ડનડતો'તો
નીંવીમ્મ થિ વિખરતો' તો અપણ થઈ ચીઠ હરતો'તો
કટિ-કુચ-કંઠ-ને માથે મુનાસળ હસ્ત ધરતો'તો
અનગે તમ મુલાગે અડપલા ફેંક કરતો'તો
પથોધર પર મધુર કરથી, પોંડા સ્વન્નહ કરતો તો,
મહોને વેણીને પ્રુષ્પો, મદન મારો વિખરતો'તો
દુખે બાલીંગને ચતો, મધુરા મુખને દતો,
ધડેલો એક ભગવતે, અટક્યાનો ઉછરતો'તો

કરી હાસી જતો વાહી, ચોંડવતો કંઈક કંઈ આહી,
 મુઝાવે ચીર હિર સાહી, લજ્જાને લોપ કરતો'તો.
 નખો ને દત્તો થાતો, મને કોઈ ન રૂઝાતો,
 મહા માતંગ સમ માતો, કળા નાની કચરતો'તો ૩
 પજારી આવતો જાનો, સખીને કંઈ કરી સાનો,
 આંખે આંખ જળનાનો, નમુનો સ્પષ્ટ સરતો'તો
 પકડવા ગાંઠે જો જાણી, કરી ઉંચા કદી પાણી
 કપોલે તાકીને ચુબન, ચતુર ચૈ તુર્ત કરતો'તો ૪
 જરી ના જંપવા દેતો, રતિસંગ્રામશર એ તો,
 અધર-ચીર-ચિત્ત-ચતુરાઈ, વિપળમા વીર હરતો'તો
 નયનના તીરછા તીરે, અધીંગતા કંપ પ્રેરીરે,
 પછી તલસાવતા પુરી, દયા દિલમા ન ધરતો'તો ૫
 છતા હું ઘેલીને ઘેલી, ફરે વામેજ અલખેલી,
 પિયુને પ્રિયતમ કહેતા, નયનમા નેહ ઝરતો'તો.
 હુકાળા રાણે રાતો, ચતુર ચૈ પી જતા પાતો,
 ચુવારસ જાપ લૂટાતો, મને બેલાન કરતો'તો. ૬
 કંઈ અવરોધ બહુ રીતે, છતા ચાતુર નર પ્રીતે,
 મધુરા હાસ્યથી જીતે, અજબ ગાદુ ઉજળતો'તો.
 નિહાળી દોષ રજ રોપે, મિંગળે સ્નેહ પણ બોધે,
 પુરી પરનાતી જો જાણે, સજડ ભૂંજ પાસ ભરતો'તો ૭
 મને આનંદની ભરતી, બીતરમા પૂર્ણ ભરતો'તો,
 જરી કચવાતી જોતાએ હિરે મુજ હિર ધરતો'તો
 પ્રભુ તુ સર્વ જન્મોમા, પતિ જો એજ દેતો'તો,
 મને તો સર્જને નારી, ઉમળકો એ ઉભરતો'તો ૮

ત્રિયાવસાન.

ગમલ.

દગણું કાચ્ય એ નાઃ જલાવી આ જગર માર,
 ધરાણું ધીકતી જવાળે સુકોમલ પુષ્પ તુ માર.
 મને આલેપતું પ્રેમે ઉમળાકે ઉગ્ને સાચે,
 સુકોમળ ચપલાવાર્ણુ જળ્યુ દા ? કાષ્ટની સાથે
 અરે એ કાચથી નિર્મળ, અમરના પુષ્પથી કોમળ,
 ત્રિલોકી તેજથી ઉજવળ, પ્રદુષ્કયુ પુષ્પ કરમાણુ
 અરેરે કોમળા અંગે પ્રજળતા આગને ભડકે,
 નિહાળી મુજ નિર્દયનું હૃદય ચૂરણુ થયુ ના શુ ?
 જગતના ક્ષેસના ધાતે સુકી આયુષ્ય વેલી પર,
 મધુરી વાણીનું અમૃત અરેરે ! સીમનારી કયા ?
 રિસાતી સોડમા રાતે અધરપર દંતના ધાતે,
 પીંવા દે એ અમી ના પણુ, ન પાતા ચૂરતી પોતે.
 નિરંતર દોષથી ન્યારા, હુલ્લના ભાવથી બીના,
 મધુરા વેણુલા એના થયા રે સોણુલા જેવા
 સુગુણુ સૌહર્દના ગસનો, અતુલ અઘાર ઓળસનો,
 હવે ને અસ્પ આયુષ તો, પ્રભુ તુ પ્રેરતો યાને !

સાહસ.

મહાકાન્તા—હંડા બીનો મલયસુરભિ મદ વાતો સમીર,
 અપા વણે ફર ફરી રણુ અમનુ એનું ચીર.
 તેથી ત્રાસી તરલ તરણી આજ દીસે અધીર,
 રેતા રેતા ખુટી અશુ દિસે નેનનું નેટ નીર

પ્રીતિ બીના મધુર વચ્ચે ધીર આપી અશેષ,
શુ મુગ્ધાનો નવલ પરણ્યો પ્રાણ આલ્યો વિદેશ
કે કોડીલી નવ પરિણિતા સાલમે માત જૂરે,
કે સાસુની સમરો કટુતા પદમમા નીર પૂરે
શી આ બાધા નવલ યુવતી સોળ વર્ષે સુહાતી,
ધંદાણીથી અધિક રૂપમા દિવ્ય કાન્તિ દિસાતી
તે બાળાને જગતપતિના રાજમા સોસવાનુ,
હા 'હા' ધાતા, નસોળ તુજમા ફૂર આ શો કુપાન ।

અનુ૦—બની નર કાકડો ઉભો, સમીપે નાર શોચતી,
અન જે આધળી આપો, લયકર બાસતી હતી.
બનેલી વ્યાકુળ બાળા, ન તેને લેશ ન્યાળતી,
અધીર ચે વારવારે એ, વિલોકી પત્ર વેપતી

વસંત૦— લાવણ્યપૂર્ણ લસતુ મુખ કાન્તિમાન,
જાદુભરી ઝલકતી બ્રહ્મદિ કમાન,
પાડે પ્રભાવ પણ પ્રેમ ભરેલ પુરે,
શોભે સુકોમલ મૃદુ મુખકુ મધુર
પ્રેમાળ આખ જનની પદ સાર્થકારી,
તારુણ્ય તેજ પ્રિયુ પ્રીતિ દીપે વધારી
એને શુ હોય પતિથી ગતિ પીડ ક્યારે,
તોયે શુ દીનવચ્ચે રમણી ઉચારે.

x x x

નમ્રલ—હૃદયના હારની ખબરો, અહોશી પત્રમા કારી,
અરેરે એકદમ આશી, પ્રભુ તે નાખી નોધારી ।

મહાકાન્તા—જાણા જાણા મુજ હૃદયના હાગ એ નેન તાન ,
 આરા તારા ચિર વિરહમા દીન ફુલાય દારા,
 સારી શય્યા સુમન કુમળી રયામ શોભાવનારા,
 સૌભાગ્યોના સુરજ મુજઓ ક્યા ગયા પ્રાણુ માગ .
 પ્રીતિ બીની મુજ કુમુદીના ચદ આન દકારી,
 ઝૂરી ઝૂરી અળાની વિરહે રંક નાગી તમારી
 રેલાઓલા પ્રણય રસથી રેનમા ગચનારા,
 સૌભાગ્યોના સુરજ મુજઓ ક્યા ગયા પ્રાણુ માન .
 ભાસે મુને ભવન સધળે એકલો અ ધકાગ,
 ત્રામે મારે વિરહો તન હુ એકલી મુઝ નાગ
 દાઝે છાતી ચરચર વહે આખમા અશ્રુધારા,
 સૌભાગ્યોના સુરજ મુજઓ ક્યા ગયા પ્રાણુ માન .
 વા'લા તારો સજળ નિરખુ' નેનથી ખાલી પથ,
 ક્યારે દેશે મધુગ વચને કોડોલા ધીર કથ
 આલુ જાણુ પ્રથમ પ્રિયુ તો ના કરે હુ નિરાળા,
 સૌભાગ્યોના સુરજ મુજઓ ક્યા ગયા પ્રાણુ મારા ?
 શુ સંભારે અમૂલ અરપી હર્ષ—આન દ-હેલી,
 દેવી વાણી મધુર સુરતે નિત્ય હુ નાય ધેલી
 વા'લા સૂના તન ઉપવનો હોજ ક્યારા કુવારા,
 સૌભાગ્યોના સુરજ મુજઓ ક્યા ગયા પ્રાણુ માગ .
 ઝીલી ઝીલી મધુગ ઝરતી ટાંસુદી અ ક માહે,
 જે રેલાવી પ્રણય રસની રેલ હૈયે સદાયે
 એ સભારી હૃવન ધરશે કેમ ક માલ દારા,
 સૌભાગ્યોના સુરજ મુજઓ ન્યા ગયા પ્રાણુ માગ .

x

x

x

x

અનુ૦—તોણા કોઠિલશા સ્વરના રૂદનથી સ્તબ્ધ થૈ જતુ,
ગગન કૌમુદી ને તારા સહી તે વિશ્વ વ્યાકુળું.
અધીરો કામથી તે પણુ તરણે ક્ષોભ પામતો,
પરતુ સ્તબ્ધ થૈ પાછો અધમ એ બોલતો હતો

x x x

મંત્રાકાન્તા—શાને શાણી મૃદુલ હિરને છેકે આવુ દુભાવે,
શાને પાણી રસિક દગમા આટલુ હિલટાવે,
જો તુ વા'લી અધીર તલસુ એકલો દાસ તારો,
પામી પ્યાલી અધઃ અમીની ધન્યતા ચાહનારો.

અનુ૦—ધુબ્ધ હા ! લાલ એ તારો, પરત્તીમા થયો હતો,
ઝેંસા કથ તેનાથી, શુવ તેનો ગયો હતો

1 + +

શિખરિણી—પ્રભો શુ છે સાચુ મુજ હૃદયબેદી કવન આ,
મનુ કીધુ સાચા સહચરીનુ કાયા ભવન આ,
પ્રીતિના આનંદ પ્રિય દુ સહ-રેલી વિષમતા,
નિહાળી શુ ભોળી તમ રમણીમા કે અધમના ?

અનુ૦—ખેદાધાતે બિચારીએ ઉચારી એમ ખાલિકા,
પહી મૂર્છિત ઓચીતી લતા શુ વીજપાતથી

વમત—એકતમા રૂપવતી અખળા નિહાળી,
સૌહર્યને નિરખતો નયને વિકારી;
કામાધ એની અસહાય દશા વિચારી,
સ્પર્શે યુનિત તન જ્યાં બની દુર્વિચારી—
ત્યા પાડુ એક પડખે જળરી પડે છે,
એ દાથ દૂર ઉછળી નગ આખડે છે

પખ્યો પ્રયત્ન સતીનો શરવીર સ્વામી,
જવાળા દગે પ્રજ્જળતા વહિનીની જામી

અનુ૦—નુછ આધાતથી આવા સતી ત્યા શુદ્ધિ પામતી,
નિદાળી નાથને તૈયે સમારી હર્ષના રાડી

વસંત૦— 'હા' કુદૃષ્ટ આ મુજપ્રિયા અસહાય જાણી,
'કુદૃષ્ટથી નિરખતો સર્તો શુદ્ધ શાણી,
'હાવા પ્રિયા નહિ તને કંઈ દૂર વા'લી,
'તુ ના પ્રેમ જીવરને થડકાવ ખાલી

શાદુલ— 'આ કામાધ નાચુ સુણી વચન એ ત્યાગી સતી સાચી,
'પ્રેયો પત્ર વિનાશનો પ્રજ્જળવા વેલી કુળી માધવી,
'બોળી રૂંક પ્રિયા રહી વિઠ્ઠલથી ખૂરી અકેલી અહીં,
'મોહાધે પ્રસરી તપાસ ન કરી શકા ધરી એ મહી

+

+

+

શિખરીણી—કુદૃષ્ટથી જોતા સુહૃદ રમણી નીચે વૃષભો,
'તમારો નકેથી પણ નીચ અતિ નિવાસ નિરમ્યો
'મધુરી પ્રીતિની મુગલ ઉરમ થી વિખરતા,
'ખરે ના એ મિત્રો પણ કુટિલ એ નીચ કુતરા
'તને એ મોહાધે પુનિત પણ પીડી પ્રિયતમા,
'અરેરે એ કુળુ કુસુમ ફરમાવ્યુ કર હામા,
'મળે છુરી જાની અહ 'નિરપરાધી પર ધરી
'અરે એ ઉચ્છેદી મૃદુલ પ્રલની વેલ ખીલતી
ઉપજતી— 'આવુ ન જો હું અહીંઆ ફરીથી.
'ધારી વિચાર કરવા અતિ દૂર સિદ્ધા—
'ને ક્રોધમાજ દૂર દેશ વિદાય જાત,

‘ તો આ પ્રિયા કુમળો શી ખરાખી થાત,
ચુનાની છે કામા જમાના, ટકે ના દિવ્ય પ્રેમ ત્યા
કદાચિત્ સાહસે કાથો, કરોના પ્રેમીનંપતી,

પોષિતપોષિકા યાને બાળેવેશ.

(હરીગદીત)

જળજરી જતી જોવા મને પતિ પ્રેમજીના લોચને,
અત્યુક્ત હૃદયે આવતા મુજને સખી શરમાવતા,
દમસાનથી સમજાવતા વ્હાલી કહી વિશ્વસાવતા,
નહું કલેશ બાળેવેશ હું પ્રાણેશ એ પરદેશ હા
મૃદુ મુખને ચમકાવતા દદ રંભણે ગભરાવતા,
પાસી કરી હસતા અને આખર મને ય હસાવતા,
મસ મસ્તીએ મુઝાવતા મોહન છતા મનભાવતા,
સહુ કલેશ બાળેવેશ હું નાણેશ એ પરદેશ હા ।
મુજ કાન્તિને મુકુરે લહી મૃદુ ચેનથી મલકાવના,
અમૃતભરી છિયરી મિરા આનંદમા ઉલસાવતા;
તજવી હતી તો શીદ હર્ષુ મન સ્નેહ રસ શૃંગારમા,
સહુ કલેશ બાળેવેશ હું પ્રાણેશ એ પરદેશ હા ।
મુજ શરીરના શણુગારને પ્રિય નયન રજનહાર એ,
મંતાપ સંહરનાગ અંતર આત્મા હરનાર એ,
આનંદ અર્પણહાર એ ક્ષણુવાર ના વિસરી જતા,
મહુ કલેશ બાળેવેશ હું પ્રણેશ એ પરદેશ હા ।

પ્રિયાને પ્રાર્થના.

બાહ્ય, પ્રિયા તુજ અર્જુમા મારી ચિયિન શોભાવશે શાણી,
 પ્રિયા તુજ અર્જુમા મારા, અદિન અટકાવશે શાણી ૧
 કહિન મંસાગ આપારે, ચિતા શી ઘોઠ ચિંતામા,
 જાળી જાના ઈગર ઉપર અમી વરસાવશે શાણી ✓
 દજાવૈ ભગ્ન આગાથી જળેલા આવતા પામે,
 હૃદય જગ નજી ગ્રામા ગીતળમા સ્થાપશે શાણી
 મદારણુ મધ્ય મધ્યાને પીડતા ઔઞ્મના તાપે,
 સીંતળ રસકુજ થઈ રસને વિસામે આપશે શાણી ✓
 કદાચિત્ વાક મારો કષ્ટક સુકોમળ હિરમા ખૂચે,
 રસીલી રે'મ છોડીના હૃદય કેપાવશે શાણી ૫
 મચારી સ્નેહની હેલી રસુ રમમ દિરો ન્યાગે,
 ગવિ રૂપે યની ત્યારે ભવન અનન્યાળશે શાણી
 નરાધમ વિગ્રસ તોધી જુહુ મમજવશે પળમા
 જતા આ નેહ નિર્મળમા ખરાબા ખાળશે શાણી ૭
 હૃદય ક્યારેજ રાગાકુર રસદ રોપાવશે શાણી,
 રૂપાવાળા કટાક્ષોના ક્ષણિત ચોપાવશે શાણી ૮

અહસ્થાક્રમ.

કોહરો.

બાહિની. વિમલ પ્રણયભીના હિર અદૈત થાય,
 વચન-હૃદય-નેત્રે રાસલીલા રચાય,
 નવલ મધુર વિચ્છે સ્વર્ગ આવી સ્થપાય,
 યુગલ તમ સુખોથી દેવ દાઝે દુભાય.

શારદરાસ.

(નહિ આપું હો નંદશ્યાલાલરે મહીમાં મારાં રે-એરામ)

સખી શરદ પુનમની રાત રે એક અજવાળી રે,

એ રમણી આન દબેગે નસરે દધ રસતાળી રે,

સખી ગાલ ગુલાખી જેના લાલ રે આખ અણીયાળી રે,

ભાગ્યરેખ સમે આદલો ભાલ રે ભવ્યતા ભાળી રે

સખી ચપા વરણા ચીર રે સ્પર્શમા શાણા રે,

હેમ જળશોને છૂપવ્યે છકેલે કવિ કેહેવાણા રે.^૧

ફરે કુદરી ફગટ રસ ફેર રે લાલતી હલકે રે,

સર્વે સૂરમા આનંદની સેર રે આદની ચલકે રે

નાના નાવલીઆનો નેહ રે નેણુમા નાચે રે,

તોય ગરબાનો મોહ ન મુકાય રે કહું છુ સાચે રે

નાની નણુદીના કાનમા ટોકાર રે ' જગશો જાગું ' રે,

તોય ત્યાગના સહિયરનો સાથ રે લક્ષ્યા લાગુ રે

સખી સૂરમા રયામલની યાદ રે પ્રેમરસ પૂરે રે,

એ લાવે લહી રસરાન રે અધીરાઈ ઉરે રે ર

હશે છાનુ નિહાળતા નાથરે એ હવા વિચારે રે,

શ્લેષણુ રામ-હર્ષ-કપ-લાજ રે વાધતા વધારે રે.

લાલ કાસ્યા ખેતરમા ખૂબ રે ઇસના અપાયા રે,

એવા રમણીને કોમલ ઉર રે ભાવ ઉભરાયા રે.

૧ કવિ કેહેવાણા કવિઓના કથનો-કહેલા વચનો (આ ચીર હેમ જરી રૂપી સ્વનોને છુપાવવાના અર્થમા છકેલ છે એવી કવિની કલ્પનાએ થાય છે. ૨. આ રસ લરી સલ સલ રમવામાં હું ગુમાવું છુ એમ ભણીને રખેને મારા નાથ અધીર થઈ બધે એવી ચિંતા છે.

નેહવારી સિંચેલ અગવેલ રે આજ અલખેલી ,
 દુલ પ્રેમ પ્રત્યેક પાન પાન રે નોખમા નમેલી કે ૧૦
 નીર નિર્મળમા નાચતા નિશકરે વનના વિહંગોરે,
 ન સ્વપ્નોમા ગચતા સર્વે રે વિલાસિક વૃદ્ધો રે ૧૧
 એવી ઉન્નવળ આજની અમેલ રે આદની આર રે.
 ગસ સાથે રમણુનુ રાજરે ગતમા કપાળુ રે ૧૨

કુમરણુ.

(ગદ્ય.)

મરોહર કોમલાગી ' ત્હાર લલિત લાવણ્ય, જનવત્સ્યમાન દેહકલા, અને અનુપમ
 ન દર્શણુ, આત્મારે નિષ્કળ યશે આ જન્મમી જીગમ્મા નવજીવન રેડવા
 આ મ્હાર જીવન-જીગર—

તા ' મ્હારી મીઠી મનમોહન રસિકાના પ્રખલ વિરહે-પર્યાપ્તિ
 નાનુ છે જગ સુખેયણાઓની સફળતા અનુભવવામા
 જનહૃદય વિદારક કંદર્પ '

નુ તારા સુમન શિલિમુખ સાધી રમે પ્રતિહત પર પ્રહાર કરતો
 ત્હારા પ્રહારોને વિપરિત દશામા પરિણમવુ પડે, એવુ આત્મ-
 ના મને મ્હારી મીઠી મૃદુલાની ધેગ હાજરીમા પ્રિયા પ્રેરિત સિદ્ધ
 થયુ છે

કોડિલા ' અરે ' પરભૂતિકા '

નાગ વીણારવનુ કર્ણપ્રિય માધુર્ય

આ લેન હૃદયને અનુર જવાનો મર્ચ ધરતુ હોય નો તે મૂર્ખતાજ છે.

તારા અંજુલ રવને શરમાવનારી મારી જીવનકલા અવસાન નિમિત્તે અદ્યથ લઈ ગઈ, તે પછીનું જ આ તારું વૈદગ્ધ્ય ને ।

હા । મલયાનિલ । સુરભિ સમીર ।

તારી થથરાટ પ્રેરતી સ્નિગ્ધ, મદ, લલરી લલે સ યોગી યુગલો ના લલ્યસરોજમા કપ અને રોમાચ પ્રેરે.

મારી મદાલસા મૃગનયનીના મોહક મુખનો અસિત જ્યારથી મનાતન સ્થિરતાને પામ્યો છે, ત્યારથી તું હિપમાન રહિત હોઈ મને અકારો છે

નુહાગી ચ દ્રિકા । આન દ્વંદ્વ જ્યોત્સ્ના ।

તારા પારદર્શી-પુષ્પમૃદુ-કાચનિર્મળ-શીતળ કિરણો કેમલ અંજુલીએ મને પ્રમોદ અર્પવા મત્ન કરતા સર્વ હસે છે તેમા મને ચાક્રખી આલિશતાજ દેખાય છે

અરેરે । જેનું માર્દવ, સૌદર્ય, ને વિશુદ્ધિ તારા પશુ હિપમાન વ્ય હતા, એવી પ્રકૃતિને સૌદર્ય અર્પનારી એ નેનહારી મારી પ્રાણ ત્યારીની નાની અંજુલીઓ-તારા કપોલ પર ફરેલી તેનું રમણુ આજ પશુ મને રોમાચ અને અકથ્ય લાગણીઓ ઉલટાવે છે

વિલાસી વસત ।

તારા વિલાસમા વિલસતી તારી જીવનેશ્વરી રૂપી એ પ્રણય-મજરી અણુવિકસી ચુંટાઇ, ને સાથે મારી જીવન મધુરત્વ કલીએ ચીમળાઈ

પ્રિયા । પ્રિયા । તારી મનોહર મોરલી ।

તારી મધુરી સજ્જવીણા તારા કણ્ઠોમા અમૃત કેમ રેડતી નથી ?

તારી સુવાસિક દેહલતાનો મુમેહક સ્પર્શ—

તારા જીવનમા રસજ્યોત અને શરીરમા સૌરજ ક્યારે અપેશે ?

એ અણમૂલી આશાઓનું આમ અણુચિત્તવ્યુ અવસાન '
 બાઅ ભરતીની મર્નિરૂપ મૃગાક્ષી '
 નને શોધવા હુ મારી સર્વ આશાઓની આહુતી અર્પીરા
 નને મેળવવાના યજ્ઞમા હુ સર્વત્ર સમર્પીશ.
 તાગ મરણલુના મ્યાર્થયજ્ઞમા મારી દેહકલીની અમૂલી આહુતી
 આપી આત્મોદ્ધારનો મ તોપ મેળવીશ
 કાન્તે ' ત્હાગ કન્ઝમલથી અપેક્ષા કમુઓ મારા જીવનનું
 અદ્વિતીય લા'ણું છે
 પ્રિયે ' તાગ અધરયુગલથી અપેક્ષા અમૃત મારા જીવનનું
 નવચેતન છે
 મુશીલે ' મારા હૃદય મ દિરથી અપેક્ષા પ્રણયદાન મારા જીવનનું
 અ નિમ્ધ્યેય છે
 પ્રિયા તુ ક્યા વસે છે ? આતુરની-આામનની કઈ પશુ અગે
 નને ઉપજે છે ?

—•—•—•—

પરિવર્તન માને અંદ્ર અંદ્રિકાનું કરુણ જીવન.

અંદ્ર—

શુ આ અંદ્રિકા ? નહોય ! નહોય !
 પાચ વર્ષોમા આટલું પરિવર્તન ' કેમ માનુ ? કેમ મનાવુ ?
 મારી નાનકડી કુ જોમા હસતી અને રમતી,
 ક્યારે કોમલ પુષ્પલતાઓને જળ સિંચતી, અનેરા આનન્દમા
 ઉછાસતી,
 કોમારને આગળે રસબસી બગવતી,

ગિરિનિર્ઝર સમ સ્વચ્છ વહતી,
 જલલદરી રી ચ ચલ અને પારદર્શી ચ દ્રિકા તે શુ આ /
 મધુર રત્નકિંકણીના ઝણકારેઃ
 અને પગલાની લાલિમાને લલચાવના,
 વહીમા ખીલતા અને એકઠા થઈ જતા નાનકડા
 અધરપુટથી ઉઠવતા—
 આઝ્ઞાશીના ઓજસપુગ્નિ, ધવલ કુસુમ સવા વમ્સતા
 અનિમિત્ત પણ મધુર સંગીતના—
 મનોવર લલિત લલકારે
 એ સ્વચ્છ વિહારરતા ન દનવનની ઝવર્જલક્ષ્મી સમી
 ગોલાવતી મારી લતા કુળેને.
 કથન શી દેહકલીને છુપાવી આછુ ગુલાબી અઝર
 સંગવે સ્વચ્છ દરકર્તું
 અખરમા છુપાતું અગનુ ઓજન્
 અપૂર્વ આકર્ષક લાગતું
 એનું અનિમિષ પાન કરતો હું અજ્ઞાપ્યા આનન્દમા તરતો,
 અને અલેખતો મહાગ ચિત્રકલકે તેના સુષ્ટિન અંગેનો આદ્રશ
 ધવલ ચ દ્રિકામા ધવલ નયન કમલે
 રયામ મધુકર શી કીકી.
 ચચળતાની ચમત્કૃતિ અને અજ્ઞાપ્ય મનુ અનુભવાવની
 મુજબની તેની સ્થિરતા,
 અને એ સ્થિરતાનું સંપૂર્ણ સૌદર્ય
 નિરખવામા હું અતૃપ્ત રહેતો.
 અને અજ્ઞાન અને નિર્દોષ હતા.

વચના પ્રમાણુમા ૫ કૃત્તે વધુ સમજતો ન સાગ્ના રસધનોને
છતા એ સમજથી ૯ અજાન હતો.

તપાવાની મૃદાએ નહોતી

કંઠ વારવાર અનિમિત્તે બેઠું રહેતો નિશ્ચયનયનથી

વદિકાનું નિર્દોષ મુખ અને તેમની લગની રયામ ધ્યાન

તેની કોઈ વેળા

નદાના સિરિયપુ' પોની અ જલિ ભગી આવતી

નિર્દોષબાણા દર્શ અને કુતુહલથી ' જુઓ આની નાણ'

૨ વાર્તિક રહતી,

આજ દારૂ મણ અનિમિષ નિગળી

અન્યક્ત માનુષ્યમા મને રસબોળ કરતી

તાપલ એની નાની નાજુક દયેલીઓ પુ' પોને સૌદર્ય આંતી,

તે ગુપ્ત ન ની શકતું અને અદ્ભુત રસ જમાવતું

નુનાળા બધાલદડ સમાન હન,

મણુકની ધુવગીઆળી કન્યનચૂડી,

કપોલ પ્રદેશે ચમક કરતી અલકલટા,

ન પકડણી દેલયાનું નામુ દર્શન,

અને જાદુ ભયા નયનો પ્રકૃતિમા પણ સૌદર્ય પ્રેરના

નિર્દોષતાની તે પ્રતિકૃતિ હતી

મુખડે બાલ્યભાવ વિલસતો

કીડનો-વાણી અને નૌદર્યમા બાલની મરુતી પ્રકટી રહેતી

અમે સાથે શગ્ત હોડના અને ફટના

દસપર ચંચા મથના, ચડના અને આખડતા

આજા અ ધકાગવાળી કેળની સધનધટામા સતાકુકેડી અમના

કોકિલ ફજનનુ અનુકરણુ કરતા
 નીતરથી શરત આરભતા.
 અને સિચાતા મેઘશીકરમા
 સ્વચ્છન્દ ગ્રીલી મધૂરના મધુર દલુકા દગ્ગા
 નજીવા સ્વચ્છન્દ ક્રીડનોમા
 નર્વ મુખ અને જીવન સાથેકની પૂર્ણતા અનુભવતા
 + + + +

અરે ' ચ દ્રિકા ' !

અત્યાગે આ શુ પગિવર્તન ' !

આ ગયા એ અચત જતા સાત નિર્દોષ નયનો ?

સ્કંદપ્રદેશે અમ્બરથ વિહરના દૂકુલને અમ્બલિત કપોલનો

-પસે શો ?

પૂર્વના સ્વચ્છન્દ નૃત્ય કરનાર નયનોનુ વાન વાગ બ્રૂચિરોપન નુ ?
 સ્વતત્ર ઉડતા પખીને સ્વેચ્છાથી નિયત્રિત બધનનો સ્વીકાર કેવો ?
 હા ' સમજ્યો ' આ યુવાનુજ આગમન ' પુરુષેષુનોજ પ્રખલ પ્રભાવ.
 ચૌવનોલાનના માળાની આકાશાએ અને આવગચકતાએ
 અખલાની અસહાય સ્થિતિ

સહજ વાત કરતા શુષ્ક થઇ જતુ, લગ્નના ગેગડાથી મુઝાતુ,

અને ગુલાબી રંગે રંગાતા કપોલવાળુ આમ્બ-

મુજ મજે નથી વિહરતું પૂર્વની સ્વચ્છ દતાએ.

સ્વપ્રરૂપ થયુ છે પ્રથમનુ તે નિર્દોષ અમ્બલિત હાસ્ય

તેનુ સ્થાન સ્વીકાર્યું છે

મનોહર સ્વચ્છ ચંદ્રની સરખા,

અવનવા ભાવો ઉજટાવતા

સમચુરનાની રત્નકણિકાઓ સરખા વિરલ મંદહાસ્યે
 તુના આગમનનું રણતુર, પુષ્પધનના જમધ્વજ,
 પ્રેમરમ સંગિતાનું પૂર, ઉરસાગરના ઉછળતા તરંગો,
 એ બધાના નૃતિમાન બાવો ધારખું કગતા,
 ઉપસના ધન પીન પર્યોધરે

પ્રકટી રજા છે પ્રેમદાની પગચાળાને

અને આયબાળાના ચૌવનાકાંચે અદ્ભુત ગોળમના આવી-
 ભાંડનો અભાવ.

મનમતિએ ચાલતા આગળ નમનું રારીર —

મદભગ છતા મદનજય સ્વીકારી સગલુદર્શક સદાએ

નતાગી પદના સાર્થકસૂચક નત મનદે નમનું

મનની પ્રસન્નતા માયનું બીરત્વ પામેલું જણાય છે

વિશાળ પ્રાણિતરે આગ્ચાદિત રેશમી પારદર્શી દુઃસ—

કચન શી દેહકલીને સમાવવાના અર્થમા

નપુરવની આકર્ષકતા પર દર્શાવું બની

તેના નતવદનને આસપાસથી આગ્ચાદે છે નિ સજ્જ કરવાને

હસે ચાલમા અને કોકિલાએ કદમા વાસ કયે છે

એની દેહલતાની બહાકથી અંગનુષ્ઠને

અમરાવલીએ કમર પુષ્પને ત્યાગી

વેણીરૂપે સ્થાન પસંદ કયું છે તેની સુવાસિક દેહકલી પર.

અમર પર વિરાજી ધનુર્ધર પુષ્પધનના ગરવિલા સાથે છે

તમામ અવયવોનો પૂર્ણ વિકાસ

તેની મોહકતા અને મદનરસપાન માટેની યોગ્યતા દર્શાવે છે.

સમીપસપાટાએ ઉપજતા કેપ અને રેશમાય

તેના આત્મ પરિવર્તનના સાક્ષાત્કાર છે
 વિશાલ વૈશ્વસ્થળથી યુવારસ છલકાતો
 ધન નિતબ પરની કૃશ કટિમાંથી જોવા ખાતુ યુવાનુ લલિત શાવણ
 જે અમૃતભર્યું મુખડુ
 નિઃશકતાથી અનેકવાર નિરખી શકતો,
 તેજ મુખારવિદ મારા દષ્ટિપાતના ભયથી આ મનહરણી મુગ્ધા
 મહારાજ પર ઠરાવી શકતી નથી.
 મને નિરખવા ઇચ્છે છે, લજ્જા નયનને વિચલિત કરે છે
 આછી આમલતામાં ટહુકતી કોમલ સરખો
 મોઘો લપ ગયો છે તેનો મધુર ટહુકો
 યુવા, અન મ અને લજ્જાએ રોક્યું છે તેના હૃદયનું પારદર્શિપણ
 રમતિઆળ આળાને-આમ્રકુ જેમાં ઉડતા એ જીલજીલને-
 પુર્યું છે યુવાએ ચિંતાના રમ્પિંગરે.
 પ્રથમનું રમતપ્રિય હૃદય
 પિપાસુ બન્યું છે પ્રિયતમના પ્રેમ પીચૂષનું.
 ખુલ્લી વાટિકાઓની એ સ્વચ્છ વિહારરતા પથ
 પરત્ર થવા ઇચ્છે છે પ્રિયતમના પ્રેમલ બાહુપાસમાં જકડાઇને.
 પુષ્પોમાં રમતી રમણી પુષ્પોને પરિભ્રમણે છે.
 આખી રાત્રિ ધસધસાટ ધોરતીઆળા પથારીમાં મનોબ્યથાએ
 તરકડે છે.
 અન મ ' ત્હાડે સાંભાળ્ય
 શુ અજળ પરિવર્તન કરે છે નિર્દોષ બાલશ્રવના સ્વચ્છ આનંદી
 વર્તનમાં ' '

આમ વિચારતો હું
 બાલમૈત્રીના રમરણ વિધાને જઈ મળ્યો ચંદ્રિકાને
 તેના મૃદમ દિરના માતાપિતા કે આપજન રહિત વિજનખડમા
 હૃદય મૈત્રેયી અનેક નિર્દોશોનું નિર્મલોદિત વહન આરભાયુ.
 પ્રણયબાનુના આજા કિરણે નિર્દોશીરમા મુવર્ણરખાઓ દોરી,
 હૃદય જ્યનિકાની નજીસા ચર્ધ
 ભાવનાજ્વલના પ્રતિબિંબો અંતઃજ્વલમા પરપરે અવલોક્યા
 અમુક કાલ અમેયે
 પુનરપિ ચિંતાનું ઉત્પાદક એવું અમગ્ન ભાવિમૂલક મગન
 સ્નાન કરું

નાચું છે આ મેના, પોપટ, મોર
 સાબરે છે લહે ચંદ્રિકા આપણામે નિર્દોષકીર્તિ,
 રસકુંભેમા રમરસ રેસતો આપણામે વીલ્યો આનંદ કીર્તનો
 આસાના મ્વપ્ત જેવો એ અણુમૂલો અવસર

+ + + +

ચંદ્રિકાના ચમુખા મૌકિકે સા અચ્છિદ્ધ ઉલટાતા અવલોક્યા
 હું એ દિવાનો બન્યો તેજ ક્ષણેથી —

મૃષ્ટિના જીવનરક્ષક, પ્રાણીઓના પ્રાણ, નવયુગોના જીવ
 સર્વસ્વ અને આસાના કેન્દ્રરૂપ પ્રયુષિત પારલૌકિક પ્રણયનો
 રૂપાની ધટડી મમા મણુલ, ધીમા સ્વરે
 તેણે મારા અંતરજ્વલને આદિલિત કર્યું.
 તેનું હૃદય મારા વચ્ચેના પ્રતિધ્વનિ રૂપે
 મુધાવર્ષી સન્દય જને શું જ્યું.

અતિ ઉત્ક્રાંત દત્તી ચદ્વ '.

કે અભવાણી થુ અદૈત બની આપણા આત્મપથોને

સમભવીથુ એક લગ્નના સંદેશ,—

સૃષ્ટિના શૃંગાર સરખા નવયુગ્મોને અને યુગ્મ નિવામકોને,

પૃથ્વિ પ્રભુવની પુણ્યવેદી પર

સ્વાર્થ,—દૈત અને સુખલાલસાની આકૃતિ આપી

અવિનાશીના આત્મોદ્ધરક ઓળસને.

રમીથુ એકની રસકુંળે અને રમીટીથુ પ્રભુના માનવબાલોને યે.

પરિકરારીથું પતિપત્નીના કૃત્રિમતા ભર્થા પ્રેમદર્શક વાગ્મળોના પાદ

ઉદરીથુ આપણા અનાથ બાહુઓને અસતિભિરમા અશ્વઝાતાઃ

પરસ્પરની સહાયે સમર્પીથુ.

આપણા સમાજને સુધારવા ને ઉદ્ધારવા આપણું સર્વસ્વ

અને અનુભવી જ્ઞાનદે માનશું એ લગ્નમંથિનું સાક્ષ્ય

છેલ્લો મેળાપ છે ચદ્વ '.

તારો કાન્તિમાન મધુર સુખચંદ્ર પુનરપિ જોવાશે કે નહિ એ

ચ કા મારા હૃદયમા કદી નહિ કલ્પેલું પરિવર્તન પ્રકટાવે છે

મારા કૂર પિતાના સ્વાર્થમયનું બળિદાન હું જાતેજ બનીશ

તેમની મનેચ્છા હું હસ હજારની લાપણને જુદા—મૃત્યુપથ માગીના

દસ્તમા વટાવી સર્વલાભ પ્રાપ્તિની છે.

કામલચંદ્ર ' તારી કામલતા પર.

કહિન પ્રહાર કરચા કૂર ન જનતો,

નમર્ષને સુયોગ્ય સુદરીને તારૂં ચૈવનગ્ન,

અને આત્માનું નિર્મળું ઓળસ.

અનિષ્ટ અને નિરાશા પ્રબળ ભય ભર્થા આવેશે.

મારી સર્વાંગ બૃષણ પ્રાપ્તિ સંકારી છે,
 એ માટે આધુનિક અજબ પરિવર્તન.
 પણ તે પરિવર્તન પરક્ષમાના અશ્રુદાણી
 દાષક વિરલક્ષણે સભાગ્ને આ નિર્ભાગી ચક્રિકાને

x x x x

(નંદાગ અપ્રસિદ્ધ આખ્યાન 'ચંદ્રચંદ્રિકા'ના એક અકનો આ ભાગ છે)

બાળ વિશ્વવાન્ય બળાપો.

હા 'જગદિશ્વ' માતાપિતાની બ્રહ્મજ્ઞ બોગવતી મારે
 પતિ શું છે તે સમજી ત્યાં તો એ પણ સમગ્રયુગે માટે ભાગ્ય
 પ્રદી મળેલું છે-મારા માતાપિતાએ ફેરી નાખેલું છે, ને ને પોતાના
 મન લક્ષ્યા આતર !

સમાજ ! એ લક્ષ્ય તે દેહના કે મારા ?

એ લક્ષ્ય તે માતાપિતાના લક્ષ્યાના કે મારા આત્માના ?

તુ તારા લક્ષ્યની દૃષ્ટિએ મને કેમ જોતો નથી ?

શું 'શ્રી' એટલે જુલમ સહન કરવા યોગ્ય પણ ?

શું 'શ્રી' એટલે બળાતકારે જીવન પ્રહાર્ય પળાવવા યોગ્ય વ્યક્તિ ?

શું 'શ્રી' એટલે પ્રેમ, આશા કે મુખની વાળના ગદિન એક પદાર્થ ?

સમાજ ! તારે હૃદય છે ?

ખરેખર 'હૃદયવાળો' કોણ પણ મનુષ્ય આ ગીતે બેઠી પહેગરીને
 અમને રિખાતા જોયા કરે નહિ જ

કોઈનું આત્મકળ મારા મારે ખરેખર દ્રવ્યજન્ય નથી ?

હું તમારી નજરમાં વિશ્વના જણાઈ તે મ્હારોજ વાક ?

x x x x

હા ' પ્રભુ ' મારા પ્રત્યે નૈસર્ગિક પ્રેમથી જોનાર કોઈજ નહિ ?
એકજ સંજ્ઞન પુરુષનો પ્રેમ હું પામું છું,
હા ' ફક્ત પ્રેમ ખાતરજ હું તણજુ છું, તરફજુ છું,
મારા ધમધમતા હૃદયને એકાદ વ્યક્તિનો નૈસર્ગિક પ્રેમજ શીતળ

ડગી શકશે,—

એ પ્રેમમા વિષમલાલસાની છાટ પણ હું માગતી નથી,
એ પ્રેમમા મારા પ્રત્યે શુદ્ધ સમભાવ અને આત્મીય સ્નેહજ

ધમ્મજુ છું

અરેરે ! મને દેખીતેજ દૂર ખસી જનાર સંજ્ઞનો, તમારા નમ્રની પ્રીતિભરી નજર એજ મારે જીવન છે.

હું શુદ્ધ છું, તમે તમારા જે આત્મજોને શુદ્ધ ધારો છો, તેથી
હું વધારે શુદ્ધ છું, શુદ્ધ રહેવા ઇચ્છુ છું. પણ અરે ! નિર્દયતા !
મને શુદ્ધ રહેવા ખાતર પણ એક પ્રેમની આવશ્યકતા કોઈ સંજ્ઞન
પુરી પાડશેજ નહિ ?

ઉલટો મારો તિરસ્કાર ?

સિરછત રહિત યએલોને વારેવધારે એણુ આવે-તેનાથી રહી
પડાય-એવુજ તેના પ્રત્યે અન્યનુ વર્તન !

સંજ્ઞનોના દિલ્લાસા બધાં પ્રેમનો અભાવ, એજ વિધવાનું
દુર્લભ બણી વલણ જવાનું કારણ છે એ સંજ્ઞનો સ્વીકારશે ?

હા ' મારે અંતર ચીરીને કંપે પ્રકારે બતાવી શકું ?

અરેરે ! મુ ગાને સ્વપ્ન આન્યુ હોય તેવી આ મારી મુઝવણવાળી
સ્થિતિમાથી મને કોણ મુકાવશે ?

પ્રભુ ! તું આવે! જુલમ આ સુખી સાખી રહો છે ?

આર્થસંજ્ઞનો ' તમારો આદર્શ કહેવાતો મૃદસંસાર અદરથ
કેમળ નિર્દોષ ખાળાએના અભિમાપ, નિશાસને બોલીઓથી છટા-
યસો ભર કર દર્શનવાઓ છે, એ ગળ્યુના છતા તમને કમકમાટ
નથી થતો ?

દા ! ભાગ્ય ! !

ભાગ્યવિધવાનું પુનર્દાન.

વશંતતિલકા.

કાલે દત્તો અશુભ એ વિધવાય વેણ,
સૌંદર્યહીન કર-કાતિ-શરીર-કેણ,
સામી મળ્યે શુભ નેષ્ટ જનો વિચારે,
રે'નીજ દીન વિકૃતી નિજ આત્મદાર.

૧

આજે અહો ! અવનવો છટકો અપાર,
આથી પુરં પ્રકટિયુ રૂપ તેજનાર,
નારગીને મધુર રમ કપોલ નાચે,
હિટલુ દામ્ય મધુરં વદને વિરાજે

૨

કાલેજ કાષ્ટ સરખા કર ને અભાગી,
આજ કલ્પ પરી દોષતા મુભાગી,
આ આખમા અજળ્યેન અપૂર્વ ભાસે,
મુક્તાદલો મધુર વર્ણત મંદકાસ્યે.

૩

સાળું કસુબલ રૂંડો તનકાન્તિ ધેરે,
આંધુર એ મદનથી મુલ્ક માટ છે રે;

હા ' આ વિધ્વંસ વિધ્વિત વિનોદકારી,
પ્રાકટ્ય તેનું નવનાથ નિયોગકારી.

૪

× × ×

૧૨ એકમા તુ ભવ મે કરતી અધીરી,
ધ્રુવ તને વિષમની તજતી નથીરી,
કાવેલ સમપદની વિધિયેજ સ્વામી,
ગતાજ તે મજુ પ્રભુકરુણા વિરામી.

૫

બીજો ધરેજ દરી કું વિધવા થશે ના,
આવેલ પાન સુખથી નવ કાવલા ખા,
પ્રીતિ તુલો પુનિત પંથ પૂંને પિઠાણી,
અર્પાંચ, એક બચુને છર ને સુવાની.

૬

અનુશુદ્ધ— અનાસ્વાદીત આપેલું, સુવાનું પાન એકને,
અશુદ્ધ કેમ અર્પાશે અવરને ત્યાગી ટેકને.

૭

શિખરિણી— બહુ બોલી કાયા અલ્લેહ અન્ન શી સુસ મેળુના,
અધિવધી માયા દરીપરણીની સર્વ ભણુતા,
વસી છે વૈધવ્યે પૂજનીય અમોલી વિમલતા,
અને આ આત્માની, વિશુદ્ધ વિલસી દેવમયતા

૮

વસંતતિલકા— તારો સુવારસ અરે અર્મીથી અમોલો,
બેકિતા જતા રસ બધો પ્રભુ પથ પ્રેર,
રે ! એ સુવા અર્મીભરી અભાવતી ના,
આરિયનો વિમલ વાસ વિશેષ વેર

૯

+ + + +

‘સૈદ્ધર્થનું’ ઇચ્છુરભિ જ્યાં પુણ્ય મધુર.

જે પૂર્વ પુણ્યજન શુ સસતું જાનેઈ,

એને જકાલ મૂળમાં કચરીજ છૂટી,

સૌદર્થ માર્ગવ+ તપ્તા બનવું વિધાતી.

૧૦

અનુક્રુપ-દત્તી આશા ભગી બોળી પિપાસુ પ્રેમનીરની,

+સનાતન જ્વાનતમાં લીન કરો કા કામધાર્મીએ

૧૧

વસંત-આશાભરી ઉભરતી નવલ્લી યુવાની,

જે શાય આ જગત્નો તાલુમાર શાપ્તી,

જે આ મધુર જગત્માં રસમધ પ્રેરી,

ઉત્સાહપૂર દનઉરે ભરે નવેલી

૧૨

જે ભાવિના અમૃતરત્ન પ્રધાવનારી,

દેશાન્નતિ જહીં રહી ઝલકાટ મારી,

દેવો રમે રમણીઓ રસમાં રીઝે ત્યાં,

એ રતને પુરુષ ત્યાગ કરો નહિ કા ?

૧૩

શિખરીણી— નવી બે કે ચારે પુરુષ પસંદે જો ઉત્તમમાં,

નહિ ત્યાં જા કરો પશુ જીવમ હા પુષ્પ સદુમાં,

નિરાધારી સ્થિતિ વસમીં પિતવી નારી જનની,

ખિચારી ભાજાની મુઝવણુ રહે મામ મનની

૧૪

ભીંડના લલગના ચઢુદિશ ચપ્પા કોટ જખરા,

મૂંઝી મર્ધાના પતિ તરફ કાનૂન કપરા,

કર્ષો સખ્તે ધારા અબલ મર્ધુને એમની પર,

જના એ આર્થાઓ ઉત્તર્તો તમને સંયમ બલે.

૧૫

૧. અહીંથી જ્યાં વિચારો પુનઃજન મનમાં દિગ્ધર્મી દશવિ છે

• મુર્ધાધાર, + મધુર, પ્રમદવા. + કમલનુ અધાર.

૫૮વીશ્વંદ્ર.

મંદાહાન્તા.

ખીલી પૃથ્વી પ્રિતમ સર્જીના સાત આનંદપૂર્ણ,
આશ્વમેધથી શિતળ કરના હા ' કરી ગ્રેહ ચૂર્ણ,
પ્હેરેલી છે ધવલ નવલી શી અભિસારિકાએ,—
સાડી સારી ધર્મીયો સુભગા પારદર્શી પ્રિયાએ ' ૧
એકાંતે એ યુગલ હૃદયો શી સુધા સાત રેભે,
પીતા પાતા રસ વિહરતા સ્નેહ નિષિ ભરેભે
આહા ' એની રમણીય કલા સૌમ્યતા સ્નેહથી ને,
પ્રેમા હૈયા નૌરવ મધુરા લાવે ભેતા રતિનો. ૨
એવે કાળી બનપટલની વાદળા શૈલ્ય આવી,
રોક્યુ તેણે પ્રિતમ મુખનું દર્શ વહાલી દમોનું,
હા ' હા ' લાતો પથટપ ગદ્ય ખારીની પ્રેમલીલા,
કાળા વસ્ત્રે શિવિલ સુરતી કાન્તિ હર્ષો ગયા હા ' ૩
વજ્રધાતે તરલ સુતનું હા ' ઘડ્યુ કાન્તિ હીલુ,
ચાલી લાલી રમણીય કલા સ્નેહલીલા વિહોલુ.
રે રે ' આવી પ્રણય વચગા વાદળા ધ્રુષ્ટ થે ટુ,
રંગીલાનો મુખ રસ ઝરે! ઝુટવી હાથ મે ટું ૪

પ્રિયાવિરહ.

—ગરબ—

પ્રિયા વૌલ પામ પકવાનો, ભરેલા એર શા બાસે
પ્રિયા વૌલુ સ્વર્ગનો, વૈભવ, સળગતી આગ સમગ્રશે

મયન તારા વિના સત્તુ, સુવસ્તી સેજમા ચાણી,
 વાંતી આનંદની રાતો, સ્મરનીને ઝુરવાનું છે ૧
 સમા સ્નેહી તથા સાંવા, પ્રિયા જાળે અકારા છે,
 મધુર આનંદની ધારા વરસતા મોલ તારા છે
 પ્રિયા તું પ્રેમની શ્રુતિ, અમર આનંદની છાયા,
 પદાવી ત્યાગના પાઠો પછીથી ત્યાગ દરશાવા. ૨
 જના તું દૂર કલ્યાણી, મયા સૌ સ્નેહોં તરછોડી,
 હૃદય અધાર વધવાને તિમિર આ રેલતી રાત્રિ
 દરિ તુજ અગત્ય ઓજસુ પુલે નિધુર આ સખ્યા,
 ગુલાબી માલની લાલી ઉપા બાળે બતાવીને ૩
 ધવલ તુજ હાસ્યની રેખા દશનની શુભતા ધારી,
 સખા સ્મરની બની સત્તુ મનોહર ચદ્રિકા મારી
 સ્મરાવી જોળ જળનેને, ક્ષેત્ર ક્ષેત્ર કાપે છે,
 હિમાચુના મૃદુ કિરણે, અરેરે ' આમ વ્યાપે છે ૪
 કુસુમના કોમળા બાણે, મદન આ વજ્રશા ધાદે,
 સુવાસી પુષ્પશ્યા પલ્લુ, પ્રિયા વૌણ પીઠ કરતા છે
 મૃદુતા સર્વ આ મુજને, મધુર મંતાપતી ઘેરી,
 મૃદુલા એક જવાણી, બન્ધુ સૌ માર્દવે વેરી ૫

વર્ષાનાં દિલ્લસર દર્શન.

મહાકાવ્ય—દામિનીની કનકસુતિએ દીપતો રયામ અગ,
 ધીર ધીર અરું મધુર પત્નીયોએ પ્રમત,
 કંડા ભીના મલમ સમીરે આપતો હર્ષ અંગે,
 આકા તંતુ કૃષિક જનનો જેમ આવ્યો ઉમંગે ૧

વિધિ હેવા વિરહો મરૂંનાં કંઈ નોનો વિરહો,
આરી બાપ્યા અર્ધોર હરમા કંઈને ખીર રેશે,
ચિતાવાળા મુખથી ખગતા ખચિકા વેગવાળા,
પો'ચીશુ ના પ્રથમ બનથી એજ તકે અધીરા ૨

બિઝાહીની મુકુ તન લતા માસતા વીજ તેજે,
બાગી છૂપે પતિ હર હોંએ સ્પર્શ આનંદ સ્હેજે,
રામા રાખે ચરણ કુમળા જોપ આપી અલકા,
વર્ષોમાહે રસિક નર ના વહાલોથી રે' વિલકત ૩

+ + + +

તોટક— બહુ મોર કરે મહરોર ખરે,
ધનધોર નજો નવજો નિરખ્યે,
કરી કાચલદી ટહુકાર રમ,
દિલ રજવ સારસ મુક મુક ૪

ચિત આલકના પિયુ સખદ હોં,
વિરહીણી હોં નજ ચાતિ બહે,
નજમા નજમ નૂતન એજ મગે,
અતિ અમ અનંમ બજા હલો. ૫

કમલ મુકાટક સખદ કરે,
જળ મુસળધાર અપાર ઝરે,
મસદી કચરો ફળ માસ બધું,
રમવા અહ ' ભૂતળ સ્વચ્છ કીધું. ૬

છંદવજ્ર — ધીખી પતિ સંઘે ઉદારતાને,
સાદામિની બન્ધા અભિસારિકાને:—
રસ્તો બતાવે વસમી નિસાએ,
ઝીના શુદ્ધ ત્યા ઉર ઓળખાવે ૧૭

તોટક — ધણું ધૂધવતા નિધિ ઘેર બધી,
સરિતા મદ્યેલી વહે ઉછળી,
મુસવાદ કરી વહતા સર્મોરે,
અભિમાનો તરૂં મૂળથી ઉખડે. ૮

અનુપ્રુપ — પા'ડ કરાડે ત્રાડ, હેતા વન ક પાવતો
બળોંઓ કેસરો બાળ, નરપત અવર ન સાખના ૯

નિરખી ભૂમિપાલક મેધ પિતા,
ખોંલતી કુસુમિત ક્તી મુલતા,
કવિ હૈર બરે નવલી કવિતા,
દિન ધુસર બન્ધા ન દિસે સવિતા ૧૦

દોંઢોં આદનોં છે ધનચૈરવધી,
અતિ માત્રમ રાત બપુર શી,
વિકરાળ વિશાળ વિપિન વિંઘ,
મધુરી કૃતિ કેસવની વિલસે ૧૧

બહુ મેધ ધનુષ્ય મધુર હોંસે,
ધનમ દિર દાર કમાન હોંસે,
બનોં કામોની કમનોં સાથ રોંસે,
તહોં માન છૂપે ઉર રાત વિષે. ૧૨

જલધાર સહી નિજ ક્ષેત્ર પરે,
કૃષિકાર મલાર ઉચાર કરે;
તપ મેધ તથા બ્રહ્માન કરી,
અતિ જ્ઞાનદત્તી સમળી અવની.

૧૩

સરિતા મુંદરીનું ચમુરગમન.

(માલિની)

રમતો રમતો આવી નાનો શી બાલિકાઓ,
પસરોજ બહુ મોતી શ્વેતની માલિકાઓ.
ચંદ્રદિશ બહુ એવા રમ્મ ઝણા ઝરી હા' '
નવસ્વરૂપ પરે છે મોજ માના સરિતા. ૧

સિતુ જળ ચળકતા રમ્મ સાહી રહેરી,
સજ્જ પતિગૃહ જાતી એ અભિસારિકા શી,
નવ લલુ તરે માટી કકરે કૈક રેતી,
મૃદુલ હિર સમાવી સોદથી સંગ લેતી ૨

વસી ખસી અટકાતી ભેખડો પાવરોથી,
છુપવતો તન પાત્રે લાજલેલી જાતી શી '
ખજ ખજ ખજ સખ્તે જ્ઞાન મીઠું અલખે,
પિતૃગૃહ તજ જાતા શું વિચોગે વિલાપે ૩

પિતૃગૃહ મહીં વ્યાપી સ્તબ્ધતા શ્યામ માહે,
રૂદનસ્વર મધુરો બાલિકા શી નદીનેા.
વનચર તરે પખી સ્તબ્ધ સૌને કરે છે,
શિવભાજિની જાત ના સોક કેને સરે છે ? ૪

પુલિન પર ઉઝેલા વૃક્ષ મોટા ધણે છે,
ભગિનિ પર પ્રીતિથી છાપ મોડી કરે છે,
પિતૃહિન્ન બહુ વ્હાલી પુત્રી જ્ઞાતા સમુદ્રે
મજાળ મિરિ પિતાશુ ' ઉર્ત્તો ડોકે નિહાળે ' ૫

અમર્તી કવચિત બાલ્યે કયા યુવાને ઉઠાળે,
અર્ભાક કવચિત વે'તી બાવ મોટા સમાને,
પણ 'અખલ હીલ્લ પારહર્ષી વિશુદ્ધ,
હૃદય બહુ ' નિહાળી રાત્ર પાને અશુધ ૬

ગૌરુદાસ મળહારી નિર્મળા નામ ધારી,
ગીત સર્મોર પ્રસારી નાપને કાપનારી,
નિત પર ઉપકારે મન્ન રે'તી મગ્રાથી,
અવિન્ન કર્દો માતી પોષના માજવાથી, ૭

ઉગે પગ રવિ જ્યોતિ દિવ્ય દેખાવ દેતી,
ઉતરતો ઉર મદા, તારલા-વ્યોમ-રાત્રિ,
મીન સમ અપજા તે મીનનો સમ ધારે,
ચન્દ્ર કૃષ્ણ તનુમા શોભતી એ વધારે ૮

જલધિ નજીક જોતા જાતી ફાટા બનેકે,
પસનાં કર શુ બેટે વિહંગિણી વિવેકે,
નદિ-પથનિધિ ઢેરે રમ્ય સંચોગ જોતા,
વિમલ પ્રણયી જોડા ગૂંથશે સ્નેહ ગીતા ૯

સારદવિરહ.

(વ્રદમણુ વ્રદમણુ બધવા રે વેરી કોણે રે લખીયા, એ રામ.)

સારદરાત સોહામણી રે સિન્ધે સ્નેહના વારી,
 હગ્મ હિ દોલમા હિચ્છતા રે નવા નાથ ને નારી,
 આતુર છે અભિનન્દવા રે અગોચર અનેરા,
 તુમિ હીણુયે ઉઝગરે રે થેમાં ભોચન પેરા, ૧
 આછેરા નીરથી જોખની રે, ક કોચાતી સરિતા,
 મુગ્ધ જેવી નવખાલિકા રે જોભે મુરત સુદિતા.
 નૌતમ આ નવરાતમા રે જોરી પ્રરથે ન જ પે,
 સુરે સ્વામીશ્વના સોણુધા રે રામહર્ષ પ્રક પે, ૨
 મગને જોરીચિત મોહમા રે ચાડ ચમકે આહલીઓ,
 આભ અભવતર બાલમા રે તેવી ઝીણી તારલીઓ.
 આજ ભારે અલખેશ્વરે રે વા'ભો નાથ વિદેશી,
 આખ પથે એના પથમા રે, હૈયુ હરિ હમેશે ૩
 દપતીને દીલ ભાવતી રે રતિ રંગ રસાળી,
 દૂરથી તે દીલ દુભવે રે દિનરાત દિવાળી
 કોઠીલા અપર્વા કંચને રે અણુમૂલી યુવાની,
 સારદરાત મુઘા ભરી રે મોઝ એની મઝાની ૪
 મુખી અવકાશને ચંદ્રિકા રે આ ભરજની આલી ગી,
 ચંદ્ર પતિ મુગ્ધ પેખીને રે હગ અવની ઉમંગી,
 સરસી હમે સર્થ દિચ્છતો રે કરતો કે રસકેલી,
 દેરાણે દેખાને હીરભે રે અપે આસુની હેલી. ૫

તર્ક કરી ખુર કારમા રે અળખા હું અકેલી,
 બવન બાપાનક ભાસતું કે મધરાત મએલી
 વન વન વાધર્તા વાધતી કે વેરી રજની સૂસવતી,
 ઝીંભે જ્વેડા રસનિર્ગરે રે, દાનુ વિરહાનળ દવથી ૬
 સાસરવાસ સિધાવતી રે શાણી સહિયર સમાણી,
 નાણી નાખુ નિશ્વાસને રે પુરી પદ્મોદમા પાણી,
 અમ્બોધિ શા મુજ અંતરે રે વાધે ભાવની ભરતી,
 આશા અંકુરની એ મહી કે નાની નાવહીઓ તગતી ૭
 પોયણુ પુષ્પ પ્રદક્ષતા રે જેવી મુખ્ય કુમારી,
 સારસ હસને જ્વેડો રે શોભે સરિતાનુ વારી,
 રમતા ઉલ્લાસી અગાસીમે રે વ્હાલ સ્થોષા વિલાસી,
 ઓઢી કેમળ થીત કૌમુદી રે સૂતા સેજ સુવાસી ૮
 ભાસી કરેા સૌ એ બહે રે આજ દહાડા તમારા,
 રસના વિલાસિક જ્યા લગી રે નાખ્યા નાથજી મારા,
 વીર વિદ્યમ જઈ નાથને રે કે'જે ચોપથી ચાલે,
 આશા ભયું પુલ આપનું રે, કરમાસે અકાલે. ૯

કુદરત કળા.

(ગીત ગોવિંદને મળતો રાગ)

રસકુળે ભરી પરિમલ પુળે યુગે ભરત વિલાસી,
 પાન મધુર સૌહર્દનું કરતો કરતો અમૃત પ્યાસી,
 રે મનહર કુદરત કળા વિલાસી.

(૨)

રાસ રમે કોરે હંસે કલાપી કામલદી ટહુકારે,
સામ્ય કુદરતી સંજોત માતા અનુપમ મોધ ઉચારે
ખુર્શી એ ખલકપતિની ખાસી મનહરં

લસિતા હસિતા લલિતા મુલતા,
મૃદુ પુષ્પ સુવામ્ય કામળતા,
પ્રિયુ કંઠ સશબ્જ વિહારતા,
લગ્ની આલિંગતી તરે આમ્રપટા.
ધરી ધરતીએ ધવલ માલિકા તેવી અમરંગી,
નાનકડી નહોં નવલ બાલિકા સમ નહોં નવરંગી. મનહરં
વાવેલી રસવાળી બાળી હરિમાળી અવનીમા,
જન મન હરણા સિશુ હરણના મરતા મચ્છા ધીમા મનહરં
માનવસંજિત મોહક ઉંડું આશુત છે આકાશી,
નિરિમ્લવરે ગેળી માન પુજ ઉછળી રજા અવિનાશી મનહરં

બાલકેકું.

મનોહર બાલકેકું સુકુમાર,
પ્રભુનો અમૂલ્ય એ ઉપહાર.
હિમ્વત્તાન કંઈ અલ્પનિધિ અલ્પના
ઉર ઉછળાવનહાર,
મુખ માર્દવ અભિનય અવલવના,
અનિમિત્ત ઉર હરનાર. પ્રભું ૧
મહન કરે ચિંતન કંઈ મનમા
જન મનુષ્ય લહેપાર;

- કળા અવપ કૃપાકર વરની,
મૂર્તિમ ત મનહાર પ્રભુ ૦ ૨
- દસતુ બસ જગમા રસ રસતુ,
ઉગ વસતુ ખુબીદાર,
માનપિતાનુ કેવન અમોલુ,
સંમૃતિનો શય્યાગ પ્રભુ ૦ ૩
- જે દ પર્વો પામ્યા એ અર્જક
અંક સુદાવનદાર,
જાન્યવન ભૂમિયા એ ભેખે
આપ સર્જણ અવતાર પ્રભુ ૦ ૪
- અનુષ્ઠ સુખ તજતા પશુ ત્યાગી
નિરભાગી રહેનાર,
એ શુચિતા સિદ્ધિમા છે સહેજે
કો ન કરે સત્કાર પ્રભુ ૦ ૫
- ધારો ઉન્નતિ દેશ તણી તો
સાધન એજ સુધાર,
દરિદ્ર કર એ કળા શીવરની,
બાળક પર બલિકાગ પ્રભુ ૦ ૬

વિનોદ વાટિકા—તૃતીય પુષ્પ.

—સ્તુતિ—

સાચુ શરણુ તમારૂં એકજ છે ઉભાપાપતિ રે,
જુદાં જગમા માઈ મીલુ કે બેલી નથી રે, સાચુ ૦
ભાવભય મય મહાસાગરમા છુ, વિષય પમે પાપી મન પાછુ,
યાચુ સાચુ શરણુ સમર્પો સન્મર્તિ રે— સાચુ ૦ ૧
મને ઉગારો આપ પધારી દુર્ગ્ગો દાક્ત નિકપાય અમારી;
આશા નારી ધારો ઉચારૂં વિનર્તિ રે— સાચુ ૦ ૨
નારક એક તમે અવિનાશી બાલ બન્યો બેહાલ નિરાશી,
ખાસી આપ કૃપાનો ખું અવનીપતિ રે— સાચુ ૦ ૩
ત્રિપુરારી છે આશા તારી ભોજાનાથ બરોસો બારી,
સુખકારી ભાવહારી હરજે વિપર્તિ રે— સાચુ ૦ ૪
તું જગત્પરણુ ધારણુ ધરણી તુજ આર્પીન તમહરને તરણી;
મહિમા ન શકું વરણી વિશુ મુજ વાણી રે— સાચુ ૦ ૫
હરિશ્ચક્ર ક્રિંકર કરજોડી વિનવું વિશુ મહમોહ મરોડી,
કર મોહી આપો તું તાર અવાગ્ધિથી રે— સાચુ ૦ ૬

શ્રી કૃષ્ણનો છંદ.

અરવરી છંદ.

કેલવ શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર સુખકર મુખ શરણ્યદ્ર,
રાધવ રસકુલચંદ્ર રંગનહારા
દરસન વરસન ઉમંગ મિતહર પ્રિતભર પ્રસંગ,
ઓપત અંબસાગ્ર અંબ મનહરનારા;

- ભાગે ભયતા તમામ, સાગે શુભ સુરત રમામ,
 કાગે કોટીક કામ કાન્તિવાલા,
 વદન આનંદ કદ, બજન ભવ ફેં ફેં
 ચદન ચરચીત ચદ. બસરીવાલા ૧
- મિરિધર ગોપાળલાલ કુમ કુમ ચરચા કેપાલ
 મણિમય મજમુકનમાલ ઉરવિશાલ ગોભે,
 ચિતલગ નગ ચતુર ચાલ, અથરો પરવાલ લાલ
 રમણિક મુરતી ગ્લાલ મુરનગ ચોભે,
 નાખી નયનાભિગમ વાણી આનંદધામ,
 પ્રાણી પરવસ તમામ બજની બાળા,
 વદન આનંદ કદ બજન ભવ ફેં ફેં,
 ચદન ચરચીત ચદ બસરીવાલા ૨
- ગોબત મુંદીરશામ ભુમના વિભામ ધામ,
 ગોપત ગોપાલ રામ મિરિવરધારી,
 રાચત રચી રમણ રાસ બાજત સરદેન્દુ ભાસ,
 લલકત હેયે હુલાસ બજનરનારી,
 કચન નન કિરિટભોર ચતુર બજર દોર ચોર,
 રાધીકા વામ દોર ગોરલીવાળા,
 વદન આનંદ કદ બજન ભવફેર ફેં,
 ચદન ચરચીત ચદ બસરીવાલા ૩
- સાજન સારમ સમ વાજત છિપમ ચમ,
 ચાજત ચૂદમ રમ ગરજન ઘેરી,
 પાવો પીંગી પખાજ મડલ રમ્મતુર રવાજ
 તજુર તીજો અવાજ આનંદ ભેરી;

ખણ ખણ મ જીરનાલ ગણણણ મહિમાલ જાલ
રણ રણ રણકાર દાર મોખન ન્યારા,
વંદન આનંદ કેદ ભંજન ભવફેર ફંદ

ચંદન ચરચીત ચંદ બસરીવાલા.

૪

સેવન મુગનર સમાન ત્યાગી અભિમાન તાન
પુરુષોત્તમ પ્રેમ પાન પુરુષ પ્યાર,
દર્શન દુ ખહર નિદાન, ગંજન ગર્વી મુમાન

આપત આનંદ દાન ન્યાડે ન્યારે,
ધરણીધર ધીર ધીર નમતુ મુજ શરીર શિર
નિરખી દગ નેહનીર નંદનલાલા,
વંદન આનંદ કેદ ભંજન ભવફેર ફંદ

ચંદન ચરચીત ચંદ બસરીવાલા

૫

અનુચર કરધર ઉધાર અનુચિત રીત નિત વિહાર
અ તર નીતિ ઉતાર તારણકારા,
કપટ અસ કસે પ્રાણુ પવંસક કમલેસ કાન

ગર્વી લકેસ માન ગંજનકારા,

ગધવ રણકુલરંજ લકતન તનબીડ કાજ

સ્મરણે અથ સર્વ મજ ભજન ભાલા,

વંદન આનંદ કેદ ભંજન ભવફેર ફંદ

ચંદન ચરચીત ચંદ બસરીવાલા

૬

નાયો મન્દરાજ રાજ મિરિધર મોકુલ કાજ;

પાડવ લલનાની લાજ પાલનકારા,

પાલ્યો પ્રહલાદ બાળ કીધો અમુરેસ કાળ

અનુચર ઉદાર નાર વારમવારા;

(ત્રેયા) ફોમટ હર ફદ ફંદ નટવર નર નદ નદ

ચિત્કુલવર વદ વદ કા'ન કૃપાળા

વદન આનદ કંદ બજન બવફેર કદ

ચંદન ચરચીત ચદ બસીવાલા.

૭

સત્ય જગ પ્રતિપાળ પાળ, વિનવત કમાલ ખાલ

કેશવ કરુણાળ ખાળ જળ ઝાળ ઝેરી,

કૃપા કર કરુણાનિધાન ઝેરી પાવિત્ર્ય પાન

હેરી ઝર-મોહ-માન વસમા વેરી

જોડી જુગ પાણુ પ્રાણુ' દરિય કર દાસ વાણુ

રેળે રમુકલ બાણુ હદયે મારા,

વદન આનદ કદ બજન બવફેર કદ

ચંદન ચરચીત ચદ બસીવાલા

૮

વિનયિતિ

(સુખી સ્વપ્ન મહીં મનમોહનમે ધૃત એ રામ.)

જનનાથ અનાથનો દાસમહી પ્રિય સાથ તુ તાર વિદાર અગી,
અમ રાકનો વાક કામા કરીં ભલે કૃપા ભરીં આખરોં અખ દગિ,
પ્રભુ આપ પ્રનાપ અમાપ છે કાપરો પાપ હે આપ આ બાલકના,
ભગવાન હો સન્મતિ દાન ચર્ક પ્રીતપાન પ્રભુ પ્રતિપાલકના.

ગુણ ખ્યાન મહીં સુલુચાન મહીં સુલતાન રહીં શુભરથાન ઘડી,
સુખ પાર્થો વિરાઘોએ સત્ય પદે પ્રભુ દે એવો સા'ય સદાય સહી;
હરતા હસતા કરતા સહુ કામ તે નામ તમાઈ રહો મનમા,
દિનરાત હે તાત તમારોં જળીં જલકાષ્ઠ રહો તનુના તનમા
દૌન બ્યકિત અમે નહિ ભકિત દિસે ગુણ ભકિત વિષે વિશુ દોર, અમે

જન્મ એમ બને તુજ બાળકનું ત્વમ પાળક તુ કર સા'વ મને,
 અમે કુલ અશુભ જે કર્મ કર્યા તુજ અર્ધમા ધર્મના ખીર ધર્યા,
 તુજ ખારી મતિ શ્રુતિ આપી જુઓ કરી નાજકું નેન સનેહ ભર્યા.
 હરો સર્વ અશાંતિ તુ અતરની સુખશાન્તિ સદા પ્રસરાવ રહે,
 સદુ માયિક વસ્તુનેા મોહ હરી તુજઅર્ધ મહો કર પ્રેમ ઉદે.
 અભિમાનના અંશનો ખસ કરી શ્રુતિ સ્નેહભરી કર સર્વ પર,
 ભવસાગર આ દુ ખસાગરમા કરણા કર ક્રિંકર સેજ તરે. ૪
 અમ જીવનની કરણી ઝરણી સમ શ્રુતિ વળો તુજ પથ પળો,
 હરી ખ્વાન્ત ને શાત પ્રકાશ દીઓ જૂઠ આન્ત અહો પ્રિયમત ટળો,
 પ્રીત ભાવપુરો પ્રસરાવ તુ લા'વ અપાવ સેવાનો શ્રીકાર મને,
 હરિશ કરની અરજી ધરશે હરશે શુભનાગર સાગરને ૫

જન્મભાષ્ય.

અર્થ.

તેજ દિવસ ।

જે દિવસે દિવ્ય સ્વર્ગીય પ્રભાવડે પૃથ્વીનું પટ પ્રકાશિત થયું ।

જે દિવસે ભગવદ્ગીતાનો ભાખનાર અદ્ભુત યોગી મહીતલ
 ૫૦ મૂર્ત સ્વરૂપે માતાપિતાના મનઝ મુદિત કરતો હતો

પિતૃ ભક્તિની પરાકાષા પર પરમ પવિત્રતાનું પારલૌકિક
 પ્રસરણ પ્રસારી પ્રિય પ્રવચસાળીઓને કૃતાર્થ કરતો દિલકર દિનકર
 તે દિવસે ધુતિમાન થયો; તેની રૌપ્યરશ્મિઓની મોહક અલક તે
 દિવસથી અઘાપિ તે તે ખુલ્લવચમામીઓના પ્રવચ અમ્યુત પથ પર
 પ્રતિભા ભરી સંજીવન કક્ષિનો સંખ્ય કરી રહી વિરલ મુમુક્ષુનક
 મનોમંદિરમા મધુરતાથી અનુભવર્થ રહી છે.

જે દિવસે પરમાત્માએ પૃથ્વી પરના પાપી નૃસ સો પર કાતીલ
નજરથી દિનચિતક લઈ ધર્મોદ્ધારનો જયસ્તબ રાખ્યો.

આ તેજ દિવસ ! જે દિવસે જડ વસ્તુઓના અનરપદ ચૈત-
ન્યનર ઉછળી રચા હતા !

આ તેજ દિવસ ! જે દિવસે કાચિન્દી અને સકર્ષણ પોતપોતાની
ટનાઈતાના ગર્વમાં મદમત હતા !

હા ! આ તેજ દિવસ !

જે દિવસે મહાન લય કરે દનુજોના હૃદયોને ચિરી નાખવા
છતાં મધુર પ્રેમાળ, સુકુમાર, બીની, મોહક નજરે પ્રેમી ઝોપાગના-
ઓને નિર્હીંસભાવે પ્રેમ રાસ લીલામાં સ્વર્ગીય તત્ત્વ સમગ્ગવનાગ
યશોદાનંદ વર્ધન ન દન દન કેસ નિકળ કરવા કલ્યાણન રૂપે
પ્રકટિત થયા.

એજ આ જન્મજીમી !

ક્યા બક્ષતના હૃદય મંદિરમાં પોતાની સુવાસતે નથી પ્રેરના ?

એ અજીમી તલને શું સૂચવી રહી છે ?

“ પામર પ્રાણી ! જીવનકૃષ્ણપક્ષમાં-આતુર્ભાસના વાવાઝોડારૂપ
સંસારની માથિકે છલતામાં-વિજ્ઞાનજીમીનો-પ્રેરણાચક્ર-તદારા હૃદયમ-
દિરમાં શાન ચાહનીનો દિવ્ય પ્રકાશ પ્રકટારી અર્ધરાત્રિ સમા અજ્ઞાન-
તમનો ક્ષય કરે તેજ તારી અજીમી વરદની બક્ષિતનું સાક્ષ્ય છે.

શોધી મેં એ શુદ્ધ સદેશભાષી સુધાવર્ષી સ્વર્ગીય સબ્દચુંજન !

સુખાન્વેષણાએ આવડતા ઓ અસ્પષ્ટ !

શક્તિક સુખોપભોગની અપલ મંચિઓની આહુતી આપી દે
આજના જીવન પ્રભા પુરિત રચાજીમીના અમૃતપથારોહણ યતમાં !

નવતાથી નવચેતન ધારી નવખેમ ધારણ કરી નવજીવન ગાળવા,
પ્રપન્ન પીઝોને પ્રમળવા અવિરત રહેનાર સત્ય મુખ પ્રાપ્ત કરી લે.
શાંતિભરી શ્રી કૃષ્ણ પ્રભુની તેજસ્વી ઝલક આપણા હૃદયોમાં-
નની વૃક્ષરાજિના પછો પર વિવિધ રંગ ચિત્રિત દર્શનીય લીલા રચો.

+ + + +

માખણના ખાનાર એ મોહનમા માખણની કુમાસ એ અને
જીવનમાં ઉતાર.

ગાયોમા સરજનાથી ખેલતા એ ગોપાલમાથી સાદાર્થ અને
વાત્સલ્યના પાઠો છપાવી લે તારા જીવન પુસ્તકાલયે.

ભક્તિભાવાપેક્ષી ભગવાનમાથી લાળી લે ભગવદ્ગીતાની મુવર્ણ-
ભરમ, અને આજોટી લે એ ભરમમાં દિવ્યતાના સંપાદનાયે.

કૃષ્ણ સ્તુતિ.

(મોહન માટી ખાય જસોદા તારો. એ રામ.)

પ્રેમથી પ્રણમ પાય પ્રણુજ ખારા પ્રેમથી પ્રણમ પાય
દુ ખહર દેવા ધન્યર એવા સેવા કરે દુ સદાય—પ્રણુજ.

ખલક દષિ છે ખારો, કળાયો નહિ કિનારો,

ત્રીકમ તેમાથી તારો વિપતિ વટી વિદાયો,

આસ ધરી દાસ તારો, અરજ હ્યારનારો,

ત્રીકમ તુ તારનારો, દયાળુ દાર્શિકાળો;

શીવર સમર્પ તું સાંચ પ્રણુજ. ૧

વાણીવાળી વનમાળી મુરતિ રસાળી લાળી,

નયનભરી નિહાળી પાપજ પુરા પ્રમળી;

ગુણ શું શું ક્યારી મતિ અતિ મોહી મારી,

સભારી સનેહ ધારી બીડ દે વિદારી ભારી.

તુ જવતાવેલું રા'ય પ્રભુજી ૨

કુળના બિહારી કાન બકુટિયા મોહખાણ,
જનન બધામા આણુ આપજ અમારા પ્રાણ,
કાપમ કૃપાળુ વાણુ કરૂં કેટલા વખાણ,
શ્રીવર સારમ પાણુ ખરા કૃપ-મુણુ-ખાણ

જય જય જનના રા'ય, પ્રભુજી ૩

હાંથીલા મામાને મારી અગ્નમેશને ઉદારી,
ઉમારી પમાણી નારી પાડવનું પણુ પાળી,
અજબુનકાને તારી દાનવનુ દળ મારી,
ભડતોની વિદારી ભારી વિપત્તિ તે વારવારી,

બધુ ન બોલી સકાય પ્રભુજી ૪

દેવ છે દલાણુ ગાવા મુણુ તો કેટલા ગાવા,
મનના મોહન મા'વા પ્રેમ અમીરસ પાવા,
મદાજળથી મુકાવા સેવાને બળન લા'વા
પદ અવિચળ પાવા અપોતિમા સમાધ જાવા

કર હરિ પર તુ દલાય પ્રભુજી ૫

અનહાર.

છો આનદ કદ નદ ન દન વદન કરૂં,
કસ નિક દન તુ દાવવના વિદારીને,
નિરંજન નામ અર્વ અજન અજન કીડ,
રંજન પ્રણામ મતિ મજન મુરારીને,
મુજ મતિ જુજ તુજ અજુજ હું જુજ બોલી

કહું સુઝ આપ બાપ પૂજવા શ્રીકારીને
 ધણુજ કહું શું હુંજ તુંજ મુજ તારનાર
 હરો પાપ પુજ નમુ કુળના બિહારીને

૧

શાસ્ત્રીશા.

વીણાધારી વા'લ વધારી મળના વિહારી પરવારી પ્રાંતે પ્રણામ,
 મનોહારી આનંદકારી મૂરતિ તમારી સુરતી છે સુદિગ્ધ્યામ
 વનના વૃદાવનના કાનનના કુંજનમાં જોપનના રંજન કાન,
 કુમકુમના અરચનથી મન હરણા દર્શનથી પરસન છે જળપ્રાણુ વીણાં
 કોમલ પદ કુમકુમના તીરજીમના રમજીમના એક જોપી એક કાન,
 પ્રીતિથી પૂરીને બસી મધુરીને ગસ રચો નટ કાન વીણાં
 પ્રાંત ધરતી સ્મિત કરતી યુવતી ફર ફર ફગતી કરતી રંગ કિલાડ,
 જાગ્રથી મનહરતી અપા શુ ચીર ધરતી દૈવે એકાવળ દાગ, વીણાં
 રમવાથી જમવાથી દિલહારક જમવાથી જીવતીનાં જીમનાને તોગ,
 ચગવાથી સા'વાથી ચખના ચમકાવાથી હેરો દૈયાના હીર, વીણાં
 કરી ચાળા હરી માળા થેલી કરી જળજાળા છોછ છોગાળા છેલ,
 પ્રાંતવાળા પ્રભુ ખાગ હરિસ કર ગુણ તારા રચવા ચહે રસ રેલ વીણાં

-આર્યના- લાવણી.

નમુ નટવર મિરિધર નામ પ્રેમથી પ્યારા,
 એવા અંતરના આધાર ઉદારણુ હારા
 રહો રહ્યા ચહો રણુજી નેડ નહિ બાણુ,
 કાર્તિક કંઈપે કોડ વિસુદ્ધ વખાણુ.

૧

નમે ત્રીકમ તારણુદાર પ્યાર ધરી મારા,
 પ્રભુ અંતરના ઉદ્ધાર સકળ હજનારા.
 હું તો એક તમારું નામ નાચી જાણું,
 તમે મુજ તન મન ધન પ્રાણ એજ હિં આપ ૨
 પ્રભુ મોદ મદન અભિમાન વ્યાધિ દમનાગ,
 એવા તુખ્યા આસા સોભ સોભ કરનાગ
 એવી અસલ આરત આપ બાપજી કાપો,
 પ્રભુ પ્રેમરસોત્ર પાન અતુષમ આપો. ૩
 મેં તો આપ ચરણ આધાર એક હિં ધાર્યો,
 જુહો જગમાથનો હૃદ મુકુદ નિવારો
 નથી મોહનજી મુજ જોર મોર છુ તારો,
 તુજ કોપ નજરથી ભોપ તુરત જાનારો ૪
 તમે ભવદુઃખ ધનન આપ લકતને કાળે,
 તારી મહનમતિ ચિરિધાર રાખ હરિ દાળે
 પ્રભુ પામરના પ્રતિપાળ અરજ એ મારી,
 કહે હરિજી કગ કિસ્તાર સ્વીકાર મુરારી ૫

હરિહર સ્તુતિ.

(રામ ધીરાના પદનો)

ગંગા ગુણ માધ્યમે રે ગોવિંદ ને ગૌરીપતિ,
 હરિહરજી રે'જો દૈમે રે જૂપર ભોળા બિન્ને નથી ગંગા ૦
 પેલા પિતાગ્નર સ્વાર ગરુડ પર સુહર સ્થામસરીર,
 વૃષભે અસ્વારી વાધાળર ધારી કર્પૂર મૌર યરીર.
 અદન હરિ ચરચુ રે ભક્તમે ભોળો જાળે અતિ. ગંગા ૦ ૧

વેકું ઠવાસી કમળ વિદ્યાસી શીવર સત્વસ્વરૂપ,
 પ્યાસી પારવતીના કૈલાસવાસી તમેા રૂપી અમ્બધન.
 પ્રભુ પૃથ્વી પોમે રે પરશે કરે ગિરિનપતિ. મરવા૦ ૨
 ચાર આમુધ અતુલુજમા શિર કિરિટ ને કૈસ્તુભમાળ,
 ચ દ્રકલા શિરમ ત્રિલોચન મણીધર રૂઢની માળ
 બોળા રૂપે હાથકર રે શામળીઆની સૌમ્યાકૃતિ મરવા૦ ૩
 એક સ્વરૂપ એ અક્ષ તણા બે વંદુ હું વારવાર,
 સેવક હું હરિસ કર તારો, અધમ છતામ ઉદ્ધાર;
 જુગથ કર જોડી રે, યાચું કૃપા હું અદ્યમનિ. મરવા૦ ૪

વિનિતિ.

જીવન અંતરંગમી રે અનાચના નાથ હરિ,
 સાથે રેજો સ્વામી રે વંદુ પ્રભુ વ્હાલ ધરી જીવન૦
 નારી દયા પ્રભુ ધાર અમીની કેાપી ન ઝોાછી કગાય,
 નારી દયા શ્રેષ્ઠ સાચું સમર્પે વાણીથી નહિ વરણાય,
 પ્રભુ પ્રુલ્લ નામી રે આજ્ઞા એક તારી ખરી જીવન૦ ૧
 પાશક તું દુઃખટાળક દેવા બાલકનો મહોં દાથ,
 વાટ વિષમ રોપુવીટી વટાવી સત્યનો ધર સંગાથ
 મુઠ મતિ મારી રે જીએ નથી જર્ણીયા જરી જીવન૦ ૨
 નાથ નિરજન ગર્વના ગંજન હાંજન ભયઃ શીર,
 અજન તત્વનું આજી અનુપમ સિચનું ગાનનું નીગ;
 પ્રભુ જુડી જળે રે ઝાલ્યો મને જળરી કરી. જીવન૦ ૩
 પામર હું પ્રભુ હાસ તમારો આપ ઉદ્ધારણ હાર,
 શરણે સ્થાપેા આપો સન્મતિ શીવર અવર નથી આધાર,
 રહે હરિ રેજો રે હેમલી પ્રભુએ વિનિતિ ખરી જીવન૦ ૪

અંબાજીની મરળી.

(મા તુ પાવાની પટગણી ભવાની કાળકા રે લોલ, એ ગમ)

અલખેલો આરામુર અતિ રણિઆમણે રે લોલ,
 માજી અંબાજી અદ્ભુત તણે મહિમા ધણે રે લોલ
 તારી તેજ ભરી ત્રણસોઠી જીવી અલખેલડી રે લોલ,
 અમી દયાના આનંદકૂલ પુલી મુરવેલડી રે લોલ
 તારી અમી વરસતી આખ રહે અમ ઉપરે રે લોલ,
 ગિદ્દિ સિદ્ધિ ને નવનીધ અમેલી ઉભરે રે લોલ.
 ભવમંકટ ને ભયબીડ હણે ક્ષણ એકમા રે લોલ,
 પુરે મનરથ મનવાજિન નારાયણી નેકમા રે લોલ ૨
 હંકે કળ્યા કલેશ કુસપ સુસપ સુખો ભરે રે લોલ,
 ત્રેરી જગવિષયોની જાળ ન અતર આવરે રે લોલ
 ત્રિવિધિ તાપ અમાપ તમામ કથાપમે રે લોલ,
 અમીરસની રેલમહેલ વિલાસીક વ્યાપરો રે લોલ ૩
 હંકે દુર્ગન મદ હકાર પ્રકટ પરચો લહી રે લોલ,
 એક મમરથ તુ સસાર અવર શક્તિ નહિ રે લોલ
 મુર શંકર રથામ મુરેશ હમેશ સુમાનથી રે લોલ,
 તુજ ધ્યાન અને ગુણમાન કરે અભિમાનથી રે લોલ ૪
 મદભર મદમદન માત નિકદન નેણી રે લોલ,
 અલખેલી આનંદકદ સુનદન ચેળની રે લોલ.
 ગિપુખડન ચંડરવરપ ભયાનક લાસતુ રે લોલ,
 માજી મોહક ભક્ત સમીપ હરખજર લાસતુ રે લોલ ૫
 ભરી એજન્સ ભજકાદાર બકુટિ બાળતી રે લોલ,
 દેખી વિમલમતિ વિલસાથ કે દુર્મનિ દાઝતી રે લોલ

તુજ જનન મહા ભયમાય અજન્મ ધીર આપતું રે બોલ.
 નીતિમહાની યુદ્ધ છાપ છખીલી છાપતું રે બોલ. ૬
 રેજો હદયે માત હમેશ અનુજ ગણી આપનો રે બોલ,
 મુન નીત મુખ સ્વામ સપ મહિમા પ્રનાપનો રે બોલ
 આગણીસો એથી સાલ બુદ્ધ મુદ્ધ પાયમે રે બોલ
 દગિશ કર જુગ કર જોડ અરજ તુજ ઉચરે રે બોલ ૭

માનવ સંગીતનું મૂળ.

(જે કોઇ અંખાજી માતને આરાધરો રે બોલ, એ રાગ.)

નિરંજન નારાયણીને નમુ રે બોલ,
 રોજ અંખાજીને ચરણે રમું રે બોલ;
 નવરાતો રસે રજિયામણી રે બોલ
 આલકાકિની ગરબી સોહામણી રે બોલ. ૧
 એક મેર પર્વત મેટા બધો રે બોલ,
 બધે કિલ્લો જનનયુષી અધો રે બોલ,
 એના હિમે દરેલ ધામ હેમના રે બોલ,
 અધકાને તર્જત તેજ તેમના રે બોલ. ૨
 ત્યા તો ઘેરા જંબીર વડો વડો રે બોલ,
 સ્તબ વિના આકાશ જેમ છે ખડો રે બોલ,
 તેજ તારા તણુ માન પાનમા રે બોલ,
 રવિ રાજે શુ સેંકડો અધ્યાનમા રે બોલ ૩
 કુલ પાને વસંત પ્રકટી રહી રે બોલ,
 રજે રજે તે ચાદની રસી રહી રે બોલ,

ત્યાં તે આજે અચરજ એક બાળાઈ રે ભોલ,
 જાણે સ્વપ્નામાં કંઈ નવું નિહાળાઈ રે ભોલ. ૪
 ઘેરો ઘેરો મળીર નાદ ગાજતો રે ભોલ,
 વ્યોમ વીરધાને ચંદ્રમા વિરાજતો રે ભોલ,
 રમે હસ કુકુટ સિંહ સપમા રે ભોલ,
 પશુ પંખી લેખુ ન લેલ કંપમા રે ભોલ ૫
 વાળે વાળા છત્રોસ રામ રામનારે ભોલ,
 ધન્ય થામે ભોમન મહા ભામના રે ભોલ
 રાત ઓપી અપાર અજવાળાએ રે ભોલ,
 રમે રમે રસાળી રસતાળાએ રે ભોલ ૬
 હશે યા ઉર્વશી સુર સુદરી રે ભોલ,
 એને એને ત્રિલોકની તેજ ભરીરે ભોલ,
 બની ચંદા નિસ્તેજ મુખ ન્યાળાને રે ભોલ,
 હરે દેવુ હલક હલક હલવાળાને રે ભોલ ૭
 અરણ્ય ભરતા કુમકુમની રેખા પડે રે ભોલ,
 નેથી દેવુ પૃથ્વીનું હરખે ચડે રે ભોલ,
 એના સુરમા મધુરતા ત્રિલોકની રે ભોલ,
 બની ધન્ય જમીન મર્ત્યલોકની રે ભોલ ૮
 ખરે મોલા મોતી મદહસ્યમા રે ભોલ,
 પુલક ફેરે કૌમારની કુમાસમા રે ભોલ,
 દિવ્ય વસ્ત્રોમાં વીજ ચમકી રહી રે ભોલ,
 રજે રજે તે ચંદની રસી રહી રે ભોલ. ૯
 સીમા સૌંદર્યની સપળા મળારે ભોલ,
 રસ માધુર્યની જોડ જળહળા રે ભોલ,

- મોટું એનું સૌદર્ય કેમ માપીએ તે લોલ,
એને શા અલિનંદન આપીએ તે લોલ ૧૦
આવી રમવા માટે શુ વનદેવીઓ તે લોલ,
શિવા મંત્રે સ્વર્ગનો સાહેલોઓ તે લોલ,
આ સાવિત્રી શુ રમે રમે ભરી તે લોલ,
અમર લોકથી શુ અપ્સરાઓ ઉતરી તે લોલ ૧૧
નથી એકેની જોડ આ સ્વરૂપમા તે લોલ
કળા બહાની ગો'ય આ અનુપમા તે લોલ,
આલસકિત રમે ભુવનેશ્વરી તે લોલ,
અહીં આવેલી રૂપ નવલાં ધરી તે લોલ ૧૨
તણુ ભુવનમા જેની છે નામના તે લોલ,
જેના તાંત્ર અચ્છુત પુરે ધામના તે લોલ,
સિવબ્રહ્મા જેને પટે ઉમંગમો તે લોલ,
નામ જેનું નિઘ્ન નવખડમાં તે લોલ. ૧૩
મુર પુરે છે કિર મોર કાકિયા તે લોલ,
વાસ બસી વાતા બની પ્રેમીલા તે લોલ,
ઉભા વેરે મુવાસ એક તાનમા તે લોલ,
ધીંગ કસ્તુરીઆ મુગ ખ્યાનમા તે લોલ ૧૪
સ્થિર વૃક્ષે વિહંગ રંગ રંગના તે લોલ,
જડ્યા જેમ કુદન નગ નંગમા તે લોલ,
વનવેલી નમેલી અલખેલડી તે લોલ,
પિયુ મંત્રે જેતી રસ લેલડી તે લોલ ૧૫
વાહ વગડે વિલાસ ભરી વાસળી તે લોલ,
પુરી પૃથ્વીના લોક તણી પાસળી તે લોલ;

જાન વેરાતુ વિશ્વમા વિશેષમા રે લોલ,
 નાર સાધે ત્રિલોક દેશ દેશમા રે લોલ ૧૧
 અને તેથી સંસાર તણી બંસરી રે લોલ,
 મએ માનવ સ ગીતમા મઝા બરી રે લોલ,
 નાર એનો અખડ નહિ તૂટતો રે લોલ,
 ખરો ના એ નીમેલ સર ખૂટતો રે લોલ ૧૨
 લક્ષ્મીવરની લીલા કાઠ ના કળે રે લોલ,
 એની શક્તિ સંસારમાન ઉછળે રે લોલ,
 આગળીસો એશીની નવરાતમા રે લોલ,
 મામ અશ્રુથી અંતર રણિઆતમા રે લોલ ૧૮
 ગાય ગળી કિકર કર એશીને રે લોલ,
 માત ઉદારસો કર એશીને રે લોલ,
 કરિશ કર હું દાસ માત આપનો રે લોલ,
 મોટા મહીમા છે માતના પ્રતાપનો રે લોલ. ૧૯

મરુળી.

વારી જઈ અગાછ તારા નામને રે
 તારા ધીમા આરાસુર મામને રે. વારી૦
 આલસક્તિ આરાસુરી હમિરી રે
 લગ્નુ ભાવે ભવાની ભુવનેશ્વરી રે વારી૦
 પ્રગટ પરમે પુરણ પરમેશ્વરી રે
 જુગદ બા જપુ જગદીશ્વરી રે, વારી૦
 મદા સજ્જત સેવકની સંભારણે રે
 જઈ વાયેશ્વરી તુજ વારણે રે. વારી૦

અણબેલી એણે અભિમાનમા રે	
સિવ ધક્કા ધરે નિત્ય ધ્યાનમા રે	વારી૦
આઠ જૂનળી વાપ અસવાર છે રે,	
દુષ્ટ માનવ દબીને દડનાર છે રે	વારી૦
એક શક્તિ સમરથ કળિકાળમા રે,	
હાથ ઝાલે દેખી દુખ જાળમા રે	વારી૦
જોગ માયા છે જોત જગે જગતી રે	
જૂત બીતી ને બીડ દૂર ભાગતી રે.	વારી૦
સોઢે શક્તિ સ્વરૂપ કળા સોળમા રે	
રમે ચોસઠ દેવી રસ છેળમા રે.	વારી૦
પાપ ઝાઝર નૃપુર ઝબુઝરમા રે	
દિવ્ય વસ્ત્રો છે વીજ થી કિનારમા રે	વારી૦
હેમ કંકણ રત્ને જડેલ હાથમા રે	
શોભે મુંદરીઓ સ્વર્ગની સંગ્રામમા રે	વારી૦
ગ્રીણી કુમકુમ રેખા કપાલમા કરી રે,	
વીજ જ્યોતિ આકાશથી સુ કીતરી રે.	વારી૦
રમે અંબાજી મહુમર ગાલિકા રે,	
રમે પાનાવાળી માત કાળકા રે.	વારી૦
એની આખડીમા તેજ્યો અગાર છે રે,	
હઠે હીરે જડેલ સ્તનકાર છે રે	વારી૦
ચંદ બાલે આનંદ ચંદ હાસ્યમા રે,	
કરૂં વદન ચરણારવીંદ પાસમા રે.	વારી૦
છેડે અળીસ પ્રલાસ અમ રમમા રે,	
હીરે દેવ્ય હરખ છિહરમમા રે.	વારી૦

મુણી ગરખાના માન એના માનવી રે,	
ગમે ગરખી નવરાતમા નવી નવી રે	વાગી૦
પુરે કોઠ કિંકર તણી કામના રે,	
મંત સેવકને અન્ય વિઆમના રે	વાગી૦
ન્યોન ધીની અખડ ગલકી રહી રે,	
છખી સાચો વિશ્વાસ વરસી રહી રે	વાગી૦
જોષ રાચે હૃદય રસ ધારમા રે,	
નિભ નાચે આનંદના અંબારમા રે	વાગી૦
સવત એથી આસો અજવાળાયે રે.	
અદ પામખને ગામ વારાહીયે રે,	વાગી૦
ગામ ગરખી માતાજીની મે'રથી રે,	
દરિદ્ર કર કહે હર્ષ બેરથી રે.	વાગી૦

સ્તુતિ.

સાદુંદ વિકિધીત.

હે દેવી ભવતારણી ભગવતી આરાધુરી અબીકા,
છા મેષા મહદારણી પ્રીતિવતી સાતિવતી સૌખ્યદા,
પ્રીતેથી પદ પકળે પ્રણમીને સર્વેથી સક્તિને,
યાચુ બાલક હું કૃપા ગુણ તણી પ્રીતિભરી ભક્તિને.

મી ધરણીધરજીનો છંદ.

ત્રિભગી.

જ્ય જ્ય જ્યકરની જીવનજીમરની ધરણીધરની મુખકરણી,
મરતી મનહરણી પીડ પ્રહરણી તારણ તરણી તમ હરણી,

- ડાખી દિલહરણી રમા ઉધરણી જ્યજ્યજ્યનની ભવહરણી,
ધરણીધર વરની કૃપ કિંકરની હરકત હરણી સુખકરણી. ૧
- ઝળહળ ઝળજળ તોજ તરગી નર અચલગી નવરગી,
દર્શન દિલરગી હર ભરમાગી વામ વિરંગી બજરંગી,
ખડુ લોક ઉમગી દર્શન અગી ભવ ભીત ભગી ચિતહરણી,
ધરણીધર વરની કૃપ કિંકરની હરકત હરણી સુખકરણી ૨
- જ્ય જ્ય જ્યપાળા દીનદયાળ મોરલીવાળા મરમાળા,
મુક્તાકળ માળા ચતુર જૂનળા ઝાકઝમાળા કરણાળા;
જદાવનવાળા રૂપ રદિઆળા કાનડકાળા કરધરની,
ધરણીધર વરની કૃપ કિંકરની હરકત હરણી સુખ કરણી ૩
- કેસર કુમ ચરચન અબધુ જરચન ચક્રસુદર્શન કમલદર્શન
દામોદર દર્શન સહુ સુખ વર્ષણુ હૃદય સુહર્ષણુ ઉત્કર્ષણુ,
પ્રણમે ક્ષણ પરસન સુર સંકર્ષણુ નાયત કનકન કિન્નરણી,
ધરણીધર વરની કૃપ કિંકરની હરકત હરણી સુખકરણી. ૪
- ધરણીધર જાળે જખી બિાળે ભયદુઃખ જાળે રૂપરાળે,
કોટી સ્મર જાળે બસી બિરાળે નોખત વાળે ગુણમાળે
આનંદ અવાળે સર્વ સમાળે ભક્તિ જાળે ભુધરની,
ધરણીધર વરની કૃપ કિંકરની હરકત હરણી સુખકરણી. ૫
- દભીનર દંડી ચિતરૂપ ચંડી ખલખલ ખંડી પાખડી,
ભક્ત ન ભયભડી સહન ન શંકી ઝુક વિતડી મદમંડી,
બનવત ખહાડી એક અખંડી જલખલ જંડી ધરધરની,
ધરણીધર વરની કૃપ કિંકરની હરકત હરણી સુખકરણી ૬
- જ્ય અચરણુ ચરણુ તારણુ તરણુ હરકત હરણુ સુખકરણુ
મેઢી જનમરણુ મંત્રણુ કરણુ અમૃત ઝરણુ દુઃખચરણુ

દે ગરબુ શ્રીવરણા આમનુચરના એ ઉચ્ચારણા ઉરધરણી
 ધરણીધર વરની કૃપ કિકરની દરકત હરણી સુખકરણી. ૧૭
 ધરણીધર ધંગી ધામઉમ ગી ધર્મ પુરંગી રસરંગી,
 ભવનીતલ અંગી જૂત જૂજંગી ભવકુખ ભંગી ઉછંગી
 અમરકર અંગી પલક પ્રસંગી પાપ પનંગી પરહરણી,
 ધરણીધર વરની કૃપ કિકરની હરકત હરણી નુખકરણી. ૮
 ખી ઉછાછખીલી ભવન ભરેલી રમ રસેલી અલખેલી
 ઠીકઠાઠ હરેલી જુગત જરેલી જનપદ હેલી ગુણધેલી
 દરિશ કર પેલી મનમદ મેલી નમન કરેલી નટવરની,
 ધરણીધર વરની કૃપ કિકરની દરકત હરણી સુખકરણી ૯

હરણીધરજીને આજ્ઞા.

(પુનઃઆદની—એ રાગ.)

આવો અંતગામી જન્મતા મારે આગણે રે
 નિર્મળ અંગાજળ નવશે નવરાણું સ્થામ,
 પેરી પિતામ્બર પાતળીઆ બેસો પાટશે રે
 પિરસ્યા કંચન પાત્રે પ્રેમભર્યા પકવાન. આવો૦
 મડપ મધ્ય બિરાજે મોહન મુરલીધારીને રે
 જન મનરંજન ચિતહર વદનકમળ ને ચાલ. આવો૦
 પકવાનો નિપજવ્યોયા એમુર મોહનચાળ,
 શાકું સેવ શૌરો કરી કોન કીધો કસાપ
 મોતીમુર મગજ કીધ નાથ તમારા કારણે રે,
 આસા અંતરમા આણીને અદકો ભાવ. આવો૦

પોણી પુરણ પોણીએ બાસુદી દૂધપાક,
 સિખંડ પેડા સ્વાદુવા ખાન કોપરપાક
 મોંડા બોજન મોહન જગે જલું આવરણે રે,
 જમતા રમાન નિહાળી અલબ્ય લેખુ લા'વ આવે.૦
 ગલકા મેથી આરોગ્ય વિધવિધ સુદિર શાક,
 સાથે રસભર રાષ્ટ્ર કરેલા વત્તાક;
 તાડુલનની લાજ બનાવી તમારા કારણે રે,
 કરતા દર્શન તુજપર ત્રીકમ જઈ બલિહાર આવે.૦
 રતાળ રીમણ બારીઆ કોળ કોળીજ શાક,
 દાળ કાધી દશવિધિની કમોદ ઉચ્ચો જાત,
 જમજો હળવે હરણ અરણ જુગદાધારને રે,
 જમતા રમે ઝડપથી મારા જીવન આધાર આવે.૦
 અથાણુ લીંકુ અછાતું બીજન સુદર સ્વાદ,
 નાખુ પખે વામરો કનકઝારી ધરી લાલ,
 લોજ લવિંગ સોપારો એલચો ધારી ખારને રે,
 કાતરો કાથો ચુનો કોંધુ કપુરી પાન. આવે.૦
 સેજ બિછાતું સ્નેહથી મખમલ વસ્ત્ર તમામ,
 વા'લા વળતી તે પડે કિંમિત શો વિમામ.
 સેવા અરપો આપની કૃતાર્થ કરશે દાસનેરે,
 મેવક હરિશ કરને દો અણુમૃત પાન. આવે.

(૨)

જમાડું જુગતે જુગદાધાર પધારો પુરુષોત્તમ ધરી ખાર.
 સુદિર સામળીઆ મુખકાર,—પધારો.
 પ્રેમે પધારો, વા'લ પધારો.

- ખાર ધરી શુદ્ધ વાર બરાણું, સ્નાન હુ કા'ન નુમણુ કગવુ,
કચન પાટ પ્રજુ પધરાણું, નાથ નથા પકવાન નિપાવુ
પિગ્નુ ઝેમે કચન થાળ—પધારો ૧
- નર્વી નર્વી વાની કરી છે મજાની,
મેન સિખઃ ચીરો પુરી ખારી, ખમણુ ખાઁ ખાળ ખુર્ખો ન્યાગી,
મોહનથાળ મહેનુર મનમતા, મગજ મલુ મોતીચુઁ જમના
ફધપાક શાક કંસાર—પધારો ૨
- ધેખઁ ધારી સરસ સુધારી,
પ્રગલ્ભપોળી કબોળી છે લીમા ભોજન ભાન મોહન મીસગીના,
શાક ને પાક ખનાવ્યા છે સારા ત્રીકમજી જમમે નમ ખારા,
બરસી બાસુદી બીલદાર—પધારો ૩
- શાક રૂપાણું મુરખુરતાણુ
ચાલોળ કોળુ વતાક વધારી, શાક કોળીજ કારેલા સુધારી,
રાગ ખનાવી સભાળથી સારી, ભાગ્ય હશે જમમે ભુગધારી
કીધો કમોદ ઉચ પ્રકાર—પધારો ૪
- ભાવની ભાજી ત્રીકમ તાજી
દ્રાખ ને શાખ ખનાર અથાણું, શેવા મનોહર બરપુર ભાણુ,
ધીમે જમે ધરણીધર સ્વામી, જે જમવામા જ રાખના ખામી,
વિનવુ કર જેઠી કિરતાર—પધારો ૫
- કચન ઝારી બરી શુદ્ધ વારી
એકમી પાન સોપારી ચીકરો ત્રીકમજી ભવસાગર નારો,
દાથ મહો હરિલાલના સ્વામી, વિનવે અનુચર અંતગમ્યી.
પ્રજુખી જમસ્વામી જમધાર—પધારો ૬

પોદણુ આરતી.

પોદો પ્રેમે પાતળીયા પ્રાણુ લાલજી લટકાળા,
 મારા મનહર મોહનલાલ નાથ મુરલીવાળા
 પ્રભુ રતનજડિત ચૌરંગ સેજ સમારી છે,
 જરિયાનની ફરતી બૂલ રચના રૂપાળી છે,
 ભરી રને મખમલની તળાઇ તાજી બિછાવી છે,
 એવી સુદીર સ્વચ્છ રંગમય સંગમા મુકાવી છે.
 બાઈ ચપો યુવાળના પુલ સેજે બિછાવીને,
 એવો અતરનો બહેકાટ સુગંધ પ્રસરાવી છે.
 જગજીવન ઝળહળ દીપ જ્યોત જગાવી છે,
 સુગંધિત તેજ ચંદન શ્યામ રોશની બનાવી છે
 બૂલ જીપર મચ્છરદાન મોહન માવાજી,
 કરે સ્તુતિ હું શ્રી ધનશ્યામ દયાળુ દેવાજી
 ચર્ચુ સેવા કરે ચક્રપાણુ પોદણો પ્રિતિથી,
 નાણુ પ'મે પવન પરિભ્રમી પ્રેમભાષી ચિતેથી
 પ્રભુ ગમત છો નિત આપ જીવાડવા જીવેને,
 પ્રેમ ભક્તિ તણે અનુસાર ભક્તવના ભાવો છે
 ભક્તભાવથી શ્રી ભગવાન ધ્યક્ષિત ફળ આપે
 હરિજી કર કહે ભવ બીડ બૂધરજી કાપે રે.

શ્રી સિવજીની આરતી.

જય સિવ સુખદાતા પ્રભુ જય સિવ સુખદાતા,
 અલખલખાતા ત્રાતા, પ્રભુ ૪૬ ૫ કાતા જયદેવ જયદેવ. ૧

ઉમા ધરી અરધાએ, સર્વેએ મોશ, પ્રભુ સર્વાએ મોગ	
અળકન અદ કપાળે (૨) ભરમાએ બોળા	૧૪૫૦ ૨
ત્રિનયના ત્રિપુરારિ સિર મગા ધારા પ્રભુ	
પચવદન પરમેશા (૨) અક્ષ પુરણ પાગ	૧૪૫૦ ૩
વામાળગ ધર ધસ સર્પ બુધણ સોહે પ્રભુ	
નાડવ નૃત્ય નિકાળી (૨) ચૌદ જુવન મોહે	૧૪૫૦ ૪
વાસ મુખક કૈલાસ વૃષ વાહન બાળે પ્રભુ	
કિમરસ ગીત સુરમા (૨) હીમ હીમ ધુની વાળે	૧૪૫૦ ૫
નદન નામ મળનન પીડ હરના પળમા પ્રભુ	
ચકર સરિસ કૃપાળુ (૨) કો નહિ જૂનળમા	૧૪૫૦ ૬
દેવ દયાકર કુખકર ચકર વરદાતા પ્રભુ	
મુક્ત મનાતા ત્રાતા (૨) ગુણ સુર નગ ગાતા.	૧૪૫૦ ૭
ધસ યોગાગ અધીસ શીસ તુંહી ચરણે પ્રભુ	
બોળા શિવ ભવતારણ્ય જ્ય ભરમાભરણે	૧૪૫૦ ૮
કરતા પ્રેમ પ્રણામ ધામ અચળ પામે, પ્રભુ	
હરિસ કર કર ભજતા (૨) ભવ સકલ વામે.	૧૪૫૦ ૯

શ્રીકૃષ્ણજીની જીનીનું વર્ણન.

(કહેવું શું હવે તમને કા'ના—એ ગગ)

મહાસિત મુખચદ મુરારી, મુરતિ મનહરનારી રે મદ
 મોર મુકુટ મણિમય વનમાળી, મોહક આંખહરી અણીયાળી,
 કંડલ હાર હલકે હલકાળી, નરહરિ જ્યેમા નિકાળી રે. મદ ૧
 કાન્તિ મનોહર મુખડા કેરી, કોમલતા ધનસ્થામ બજેરી,

જુમના તટ લટકાળા લે'રી, હેયું મયા છો હેરી રે. મંદ૦ ૨
 ચતુરાયુધ ધર જૂંધર તારી, રમામ સુરત ઉપર જાણિકારી,
 પીતામ્બરની પલવટ વાળી, લાલચાલ લટકાળી રે. મંદ૦ ૩
 રજા મુનીવર વેદ વખાણી, અકળગતિ જુમજીવન જાણી,
 પાર શુ પામે પામર પ્રાણી પા પ્રીતિરસ પાણી રે મંદ૦ ૪
 સ્નેહ તણા સાગર સામળીઆ, મયા કરી મનમોહન મળીઆ,
 દરિસ કર પર અઢળક ઢળીઆ, કૃપસાગર સામળીઆ રે. મંદ૦ ૫

સ્તુતિ.

સામળીઆ સંકટ હર સ્વામી, કૃપકર અતરંગમી રે, સામળીઆ
 ગ્રાહથી મળ ગોવિંદ ઉમાયો, ગોપ રક્ષણે ગિરિ કર ધાયો
 અનગેહને સે'લ ઉધાયો, એ વિશ્વાસ વિચાયો રે સામ૦ ૧
 ભકતોના ભય સંકટ ભાળી, વાર કરી વિફલ વનમાળી,
 ઘુત રમતા પાડવ પથ પાળી, પત રાખી પચાળી રે, સામ૦ ૨
 મુધન્વાનુ સરીર પ્રજ્જળવા, તાતી તેલ કદા હતી તળવા,
 કરી દીતળ હરજીવન હેળવા, દાસ તણા દુઃખ દળવા રે. સામ૦ ૩
 રીસ કરી હિરણ્યકેસ રંગો, ભક્ત તણું હણવા તન તૂટેયે
 પ્રકટયા નરસિંહ રથ'ભ વજ્રટયો, કાળ કપટીને ખૂદયેરિ. સામ૦ ૪
 ચલુરને અઢળકા ઉઠારી, કેસ ખંસ કાધો મિરધારી,
 રાસ રમાડી બહુ જાળનારી, બસીધર અઢળકારી રે. સામ૦ ૫
 નાથ ! હરિના નમન સિતારા, કાઠિ પ્રણામ પદમજુજ ખારા,
 ભજનરેલ અમૃતપી આસ, કે દારિકા વાળા રે. સામ૦ ૬

૨

(રાજ-આદ. વીરા વેરવાના યાદની રાહ)

દામોદર દારિકા વાળા, કૃષ્ણ કૃપાળા, છે ભટકાળા લાલ.
જમનાને તરિ, સ્વામશરીરે, ધીરે ધીરે જમધાર,
રાસ રમી રમતા મદુનંદન, વદન વાર હળર રે
કરે સુર નર સ્વામી, મરડના મામી, અતરળમી,
મક્ત તથા પ્રતિપાળ—દામોદર.

આન દના એ ધામ દુરધર, ધરીએ નિરતર ધ્યાન,
ઝોદ જુવન તથા નાથ અનુજને, આપો આન દનુ દાન રે
દરિ હૈમામા વ્યાપી, અસ ઉચોપી, દર્શન આપી,
કાપીને કષ્ટ કૃપાળ—દામોદર૦ ૨

મસ્તની સ્તુતિ.

ગાઝલ.

પ્રભુના પ્રેમના પ્યાસી, અમેને એજ પ્યાઈ છે,
દના સસારના ફરો, તણું દર્શન અઠાઈ છે.
પ્રેમની મૃતિ છે પ્યારી, પ્રભુની ભક્તિ છે સારી,
પ્રભુના પ્રેમની પ્યાલી, પીને મસ્તાન રે'વુ છે.
સાણું તો સ્વામના કાવ્યો, રદુ તો રામની માલા,
પીવું તો પ્રેમરસ પ્યાલા, નિહાણું નંદના લાલા
અમેને એજ પ્યારા છે, સમરતા સે'જ સારા છે,
અદા 'આન દગારા છે મરોદા નંદ ન્યારા છે,
જમતની જૂઠું છે માયા, જવાતી વાદળી અયા,

રચાયા રેતના પાયા, તજી ગેવિંદને ગાયા.
પ્રભુની મર્તિ મનહારી, દયાળી દુઃખ દહનારી,
નિહાળી નેહથી પ્યારી, પુરણુ આનંદને પાયા

+ + +

દયાળુ બાળના દોષ બરાતા જો રખે રોષ,
રહેમની રાહ આ જોશે તનુને રક છે તાગ.
અમોને પાલનારા છો, ત્રિતાપો ટાળનારા છો,
ખળોને બાળનારા છો, પિતા માતા તમે માગ
બૂધર પુજ ચણુની લક્તિ કરાવા સોપળે શકિન,
અતિ હું અસ છું વ્યક્તિ દયા દષ્ટિ દિસાવેને
જુગલ કર સ્નેહથી જોડી અમારી આસ છે ચોડી,
ત્રીવીધી તાપને તોડી પ્રીતિશક્તિ પમાવેને

x x x x

જાચાવો એમની ઝળે અમારૂં જોર શું ચાલે,
હરિ હરનોંસ હરિલાલે તમારી આસ ધાગી છે

મામિકે જીવાત્માનો પમાતાપ.

(પિતાજી આ કોપ—એ રાગ)

અહો હે હરિ હુ વાચુ ક્ષમા,
દિનાનાથ દેવા દિસાવો દયા;
સદૈવે ચણુને મને આપ દાસ,
અતીદષ્ટિ પ્યારા કરોને પ્રકાશ
મને વિશ્વ માહે તમારો આધાર,
નહિ ખીણું જેથી મને તારનાર;

- હીધા મે અધર્મના કર્મ અમાધ,
હરિ માફ કર્યાં તમારે જ હાથ ૨
- હયો છેક સાલો ન સાચો વિચાર
દુબી દીનને દર્પ આળ્યો અપાર
પટી મોહ પાસે કર્યાં કેંક પાપ,
સકુ કેમ ન્યાયી કને આગી માફ ૩
- સુખો સ્વાદ ધારી વિપવમા ધસ્યો,
કુડા કર્મથી લાલ લેખી હસ્યો
નહિ નાથ કોટી ધ્યુ તારે પ્યાન,
મચ્યો મોહ માયા મહી ગુલનાન ૪
- નણી કોલ પાળ્યો ન પ્યારા જરી,
મનિ મારી સારી શુ મારો હરિ,
દુપાયુ કરીને દૂપા કિંમતી,
કરો માફ વીણુ આપ આત્મ નથી. ૫
- નથી માફ માઆ વિનમો હિપાય,
અમારા અધર્મો ન છવો જરાય.
ગળુ આપ કેરું વિચારી હરિ
પિતા ગુર્ત તારો સ્વહસ્તે કરી ૬
- તને લખત સૌને કરી સહ વાગ,
અમરિય કાળે ધર્યાં અવતાર,
નરા પ્રેમચા મોહી બ્રજ સર્વ નાર,
સ્ત્રી ગસ દાખી તે' લીલા દયાળ ૭
- અનમેલ પાપી જોધાર્યો તમે,

પ્રભુ આસ રાખી છે એવી અમે
હજી એક આસ તમારી ખરી,
હરિના પ્રભુને આ અરજી કેરી

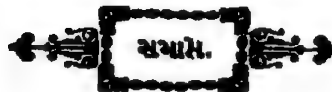
૮

હરીનામકુન—

ગીતિ.

વિદ્યવિદારક સ્વામી, અંતરંગમી અરજ ઉચ્ચાર,
મ ગલમય ભયભજન, નામ નિરજન રહો હૃદે પ્યાર,

પ્રભુમુ પ્રતિદિન પ્રભાત હરે, હરિ રામકૃષ્ણ ગોવિંદ હરે,
સચ્ચિદાનંદ શ્રીનાથ હરે. હરિં
હરિ રામ કૃષ્ણ ગોવિંદ હરે. હરિં
નમુ ગોહન નાથ મુકુદ હરે. હરિં
સીતાપતિ રાધે શ્યામ હરે. હરિં
પુરુષોત્તમ પુરણ કામ હરે હરિં
પરમેશ્વર પૂરણ બ્રહ્મ હરે. હરિં
પ્રભુમુ પરમાત્માન બ્રહ્મ હરે હરિં

અમાઉથી આહક થઈ આમય આપનાર સદ્ગૃહસ્થોનાં નામોની યાદી.

વારાહી.

પ્રતોની સંખ્યા.

મે. રાજમલભાઈ મગનભાઈ સા. ભારત.	૧૦૦
મે. રાજમલભાઈ મગનલાલ સા.	૫૦
મે. પીર સાહેબ રજમઅલીજી. જોતરકા.	૧૦
મે. કેશરીસીંગજી મુળવાજી સોનેષ ઠાકોર સાહેબ	૨૦
મહંત શ્રી યાનદાસજી—જોતરકા.	૧૦
મે. ઠાકોર સા. ખાનજી તથા નોખણજી ચણવા	૧૦
મે. જુવલરામભાઈ છોટાલાલભાઈ શાણુદાર સાહેબ	૫
રા. રા. અણિલાલભાઈ દલજીભંદ. જવલ કારકુન સા.	૨
રા. રા. પુરિહરામભાઈ કમ્પાણુરામ તાર માસ્તર સા	૬
મે. લાલજીભાઈ હકમચંદ. કારભારી સાહેબ.	૧
દકર કેશવરામ પુનરામ
દકર દેવરામ કેશવરામ
સાધુ હીરાદાસજી બીહારીદાસજી
રા. વહીલ નાગજી માધવજી.
દકર મગનલાલ હરજી
રા. શિવલાલ લાલચંદજી વેકસીનેટર સાહેબ
દકર કુબેર પચાણુ
દકર રધુરામ ભારતલ
મહેતા અણિલાલ દલજીભંદ બાસિ. માસ્તર ભારત.
અણિલાલ દલજીભંદ મહેતા.

શ્રી મહિલાલ જીતમલ ગુરુનાથવાળા	૨
દોહી પ્રજાલાલ રાવજી. રાખવધુર	૧
મહેતા પુનમચ દ શિવેશ્વર આસિ માસ્તર	૨
શાહ અમલાલાલ સંપ્રીત	૧
મહેતા કાન્તિલાલ મંગળજીભાઇ. પાલનપુરવાળા.	૧
જોટા નરપતલાલ ત્રિજોવન	૧
વ્યાસ નામરલાલ દલપતરામ. આસિ. માસ્તર	૧
શાહ ચીમનલાલ કાળીદાસ	૫
શાહ જુરાલાલ લાડકચંદ.	૫
દેકર ચતુરભાઇ નામજી	૨
દેકર માધવજી રામજી	૧
દેકર ચંકરભાઈ દામોદર	૧
દેકર વજેરામ દેવકરજી	૧
દેકર અમરશી લખમશી	૧
દેકર ડામર પ્રામજી કોલીવાડાવાળા	૧
દેકર નિર્ભયરામ વિજયરામ કાનાબાર-સમી	૧
દેકર જનલાલ નરજેરામ.	૧
વિદ્યાર્થી શિવરામ મનસુખ	૧
દલાલ મણીલાલ ત્રીકમલાલ	૧
જોટા બાદરમલ મનસુખલાલ.	૧

વાવ.

ત્રવાડી ગોરીચંકર શક્તીરામ.	૧
શાહ હસિરામ સેવરામ.	૧

શેઠ હકમચંદ દેવરાજ	૧
પારેખ દલગાચંદ નિહાલચંદ	૧
મહેતા મણિલાલ મમાનચંદ	૧
ખારોટ કાનજી ત્રીકમ.	૧
રા. રા મહેતા ઉમેદચંદ નેમજી સર ન્હાતાધીશ સા.	૩
રા. રા મહેતા યુનીલાલ નગનલાલ કારકુન હજુર કોર્ટ.	૨
રા. નાગરલાલ હમનચંદ દોશી. રૂઢા માસ્તર સા.	૧
વિદ્યાર્થી પુનમચંદ નાગરલાલ દોશી	૧
દવે ઉમીઆચ કર હેમરાજ આસિ. માસ્તર	૧
મહેતા મણિલાલ ઉમરચંદ આસિ. માસ્તર	૧
મહેતા ડાહ્યાલાલ અમુલખ	૧
રા. રામેશ્વર દેવકૃષ્ણ આળકારી ઈન્સ્પેક્ટર	૧
કોરડીઆ રીખવચંદ સામજી.	૧
મહેતા યુનીલાલ હેમજી	૧
જાહ કાળીદાસ બારમલ	૧
ખત્રી હેમજી દલગાચંદ	૧
મહેતા મોહનલાલ શેલામચંદ	૧
દોશી રીખવચંદ ડાહ્યાલાલ	૧
શેઠ દીલચંદ ખેતશી.	૧
રા. રા. મહેતા ભોગીલાલ નથ.	૧
સોની શુરાજી કરસનજી	૧

સંચાલક

મહેરખાન સંચાલક મહેરખાન મહેરખાન મહેરખાન ૪

મહેરબાન બા શ્રી જોરબાઇ સા.	૧
ગ રા મહેતા જીતમલ કેસવજી કારબારી સાહેબ	...			૧

હીમા.

મે. મણિશંકર વિશ્વનાથ જોઝા. કામદાર સાહેબ	.			૧
સોની નરસીંમ ખુસાલ મહેતાજી	૧
વિદ્યાર્થી પાંચાલાલ દેવજી	૧
રીખવચ દ ઉમેદચ દ શેઠ	૧

પાલનપુર

મે મણીલાલભાઇ ભાઈચંદ મહેતા. હેડક્લાર્ક પો. એ. સા. બહાદુર.	૨
મે સુખલાલભાઇ જીવરાજ શાહ બી એ સીરસ્તેદાર પો. એ	
સા બહાદુર	૨

અરાહ.

શેઠ કેળમલ હિમતરામ બળદરી	૧
બાની કાશીરામજી મસારામ.	૧
રા રા. દેસી નામરલાલ જમનચંદ મારશલ.	૬
ભણસાળી નચુચંદ અવચળ	૧
વહોરા રીખવચંદ લવજી.	૧
બાદાણી માનચંદ ઝુમચંદ	૧
વહોરા રીખવચંદ ખેતશી.	૧
રા. રા નામરલાલ મુલાખચંદ દેસાઈ કારકુન વરાહ સ્ટેટ.	૧			
રા. રા પારખ મોહનલાલ ખેતશી.	૧
રા. રા. કેઠારી મણિલાલ ધર્મચંદ. જોડાણચંદ પન્ડિત.	૧			

ડબર મનલાલ મંગળજી	૧
ડબર મોહનલાલ હરિલાલ	૧
ખત્રી કેશવરામ વખતરામ આસિ. માસ્તર	૧
૨૧ ૨૧ મથાલ કર દલહારામ. પો. ફોજદાર સા.	૧
૨૧ ૨૧. મુમટરામ મથાલ કર વી. પો. મેનવાળ	૧

ઝારવાડા.

૨૧ ૨૧. માસ્તર મનલાલ વહાલજી મારફત	૧૮
૨૧. ૨૧ મનલાલ વહાલજી બાટી સુલ માસ્તર	૧
દેકર ઇચ્છારામ પુલજી	૧
દોશી જુરાલાલ હિરજી	૧
ત્રવાડી બીખાલાલ હમ્મલજી. આસિ. માસ્તર	૧
સમણી કાળીદાસ નેમચંદ.	૧
દેકર રૂપનાથ ટેકરશી.	૧
૨૧. વડીલ બીખાલાલ દયાળજી	૧
દોશી બોગીલાલ ફેસરીલાલ	૧
મે. ડેકર સા. જમન્ટીલાલ વી. ઝા.	૧
સોની દયારામ નારણજી.	૧
સોની લવજી કેકવજી.	૧
ત્રવાડી જૈરીલ કર કરમજી.	૧
સાધુ જુરજી નમુરામદાસજી.	૧
જમાદાર વાલજી મીરાંજી	૧
આસ કલનજી લાલુરામ	૧

૨૧. વડીલ લાનુસ કર નારાયણજી.	૧
દેવે પ્રાણજીવન ન દરામ,	૨

મુદ્દિઆમ.

૨૧. ૨૧. માસ્તર મૂળજીભાઈ સરતાણજી પરમાર. મારફત.	૧૨
૨૧. ૨૧ મૂળજીભાઈ સરતાણજી સ્કૂલ માસ્તર	૫
૨૧. ૨૧ નારાયણજી દેવકૃષ્ણ ત્રવાડી.
કારકુન-મુદ્દિઆમ જાગીર	૫
પુરોહિત અમુલપ સિવરામ.	૧
મહેતા નિહાલ મોતીચંદ.	૧

બેણુપ

૨૧. ૨૧. ડાહ્યાભાઈ પુનમલ. બેણુપ કામદાર સા.	૦
---	-----	-----	---

ચરક

ઢાળીદાસ રણજીડલાલ પરમાર કઠીબા.	૨
૨૧. ૨૧ પુરુષોત્તમ નંદુભાઈ શાહ	૧

ગાંધડ-કેમ્ ચર્ચિતે.

૨૧ નેહાલાલ સોમનાથ દેવે	૨
------------------------	-----	-----	---

બદરખા.

તા. શેખામ.

૨૧ નેવાસ કર પુરુષોત્તમ હિપાખાચ આસિ. માસ્તર.	૧
---	-----	-----	---

વહેલાલ.

૨૧ હરિલાલ ગોવિંદલાલ પડ્યા.	૧
----------------------------	-----	-----	---

પુરોહ.

૨૧ માણેદલાલ મગનલાલ આસિ. માસ્તર.	૧
---------------------------------	-----	-----	---

સાંતલપુર

હકર ઝવેર ખગાર	૬
,, આઝાજી પ્રાગજી	૬
રા રા. નરભેરામ જમરામ જોશી કારભારી સા. જામરા.	૫
હકર હાકરસી મેરાસી.	૬
સંધવી મકનજી પૂલચંદ	૫
હકર ભાણજી પ્રાગજી	૫
રા. રા. કેવળભાઈ સાકળચંદ. કામદાર સાહેબ	૪
સંધવી ભોમીલાલ પેાપટલાલ.	૩
જડેમ અમેચંગજી ભાઈજી.	૨
દેસાઈ હીરાલાલ તેજપાળ.	૨
હકર ઝવેર ખેગાર.	૨
દુગાણી ઉજમસી કાળીદાસ.	૨
સંધવી જુરાલાલ નેજુસી.	૧
વારીઆ ડાહ્યાલાલ સાકળચંદ.	૧
સંધવી વાઘજી મંગળજી.	૧
સંધવી કાળીદાસ પાનાચંદ	૧
સંધવી ત્રિલોકીલાલ ત્રિભોવન.	૧
સંધવી પ્રેમચંદ ચતુરલાલ.	૧
વારીઆ જુરાલાલ પાનાચંદ.	૧
વારીઆ નામરલાલ કાળીદાસ.	૧
હકર નરસીંગ મોકળ.	૧
હકર કાળીદાસ તલકશી વૌવા.	૧
ખારેટ કાળીદાસ મોતીરામ.	૧

મહેતા હરિકરસન ધનજી	૧
સંધવી મધાચંદ બાપચંદ.	૧
સંધવી કેવળ મોરાર	૧
હકર નામજી નરસીંગ.	૧
જાડેજા જોડજી મુખાચાજી.	૧
જાડેજા સામંતસીંગ રતનજી.	૧
સંધવી મંગળજી મધાચંદ	૧
બારોડા દલપત પયુજી.	૧
બાબરીઆ જિજ્ઞમશી માનસીંગ.	૧

વડા.

રા રા મારુતર પ્રભુરામ જયરામ જોશી	...	૪
----------------------------------	-----	---

રાજકોટ કોલેજ.

રા. રા. મૅકાલર વૈકુંઠલાલ દલજારામ મારફત,	૬
રા રા. હરિલાલ માવજીભાઈ ઓઝા.	૧
રા રા મણિચંદ્રકરભાઈ નામજી.	૧
રા. રા. સાન્તિલાલ મગનલાલ ઓઝા.	૧
રા રા. જગજીવન પ્રેમજી.	૧
રા રા. ન દલાલ બાપચંકર દવે.	૧
રા રા. રતિલાલ ગૌરીચંદ્ર ઓઝા.	૧

